CURAÇAO EN ONDERHOORIGE EILANDEN 1816—1828

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

I

Inleiding. „.... in den loop van mijn onderzoek is het mij maar al te vaak gebleken, hoe weinig betrouwbaar de over de geschiedenis van Curaçao uitgegeven werken zijn, voor welk groot gedeelte zij berusten op onbetrouwbare traditie of zelfs op niets anders dan op persoonlijke, door niets gestaafde meeningen of gevolgtrekkingen der schrijvers". Aldus Hamelberg [1]) als hij zijn geschiedenis van *De Nederlanders op de West-Indische eilanden*, voor zoover Curaçao, Aruba en Bonaire betreft, afbreekt bij 1782 [2]), omdat zijn aanteekeningen van de op het Rijksarchief berustende bescheiden niet volledig genoeg zijn, om deze geschiedenis te vervolgen. In zijn *Documenten* [3]) rekent hij in het bijzonder af met Teenstra, *De Nederlandsche West-Indische eilanden*, „het vrijwel algemeen als het beste beschouwd wordend werk over de kolonie" [4]). En Teenstra, die in 1828 en 1833 op deze eilanden was, en in 1836 en 1837 zijn werk schreef, had nog wel getracht zijn uitgave te rechtvaardigen o. m. met een verwijt aan de oppervlakkigheid en onnauwkeurigheid van Ds. Bosch [5]), de kortheid en onjuistheid van Van

[1]) Op bladz. 192.

[2]) Die der bovenwindsche eilanden loopt niet verder dan tot het begin der 18de eeuw.

[3]) Op bladz. 213 e. v.

[4]) Hamelberg, *De Nederlanders* enz., bladz. 219.

[5]) G. B. Bosch, *Reizen in West-Indië en door een gedeelte van Zuid- en Noord-Amerika*, I 1829, II 1836, III 1843. Als een staaltje van oppervlak-

Paddenburg [1]), terwijl Abbring [2]), „bijna uitsluitend van zich zelven en genoegzaam niets van Curaçao" schrijft [3]).

Ook Simons [4]) moet zich Hamelbergs critiek [5]) laten welgevallen, en dat hij Brusse [6]) niet noemt, is wellicht te danken aan bijzondere omstandigheden; Mr. G. J. Fabius noemt diens boekje kort en krachtig: „een zeer onbeteekenend werkje". [7])

Ofschoon hiermee niet alles genoemd is, wat zich als geschiedenis van Curaçao in den loop der jaren heeft aangediend, mag na opsomming dezer meest bekende werkjes zonder vrees voor tegenspraak gerust gezegd worden, dat een geschiedbeschrijving onzer West-Indische eilanden na 1782 ontbreekt.

Wel moeten vermeld worden eenige aan verschillende bronnen ontleende beschrijvingen van bepaalde tijdvakken en gebeurtenissen vóór 1816.

In hoeverre daarbij te noemen zijn de *Mengelingen* in de Curaçaosche courant [8]), die voor een groot deel den indruk maken meer op mondelinge overleveringen en op mededeelingen van tijdgenooten te berusten, ook al zegt de schrijver anders, is niet gemakkelijk uit te maken.

Aan de hand van het verslag van Grovestins en Boey heb ik in dit tijdschrift [9]) *Curaçao tegen het einde der*

---

kigheid zij genoemd zijn mededeeling, dat de Roomsche pastoor Pirovano er een bijzonder genoegen in had, dat de beide Protestantsche predikanten het lijk van den Roomschen Brion volgden, en Pirovano stierf ruim een jaar vóór Brion. Zie *Het Koloniaal Weekblad* 25 Juni, 16 Juli, 6 en 13 Aug. 1925.

1) Van hem is de *Beschrijving van het eiland Curaçao en onderhoorige eilanden*, 1819, „door een bewoner van dat eiland".

2) *Weemoedstoonen uit de geschiedenis van mijn leven, of mijne reis naar Curaçao, en vlugtige beschouwingen van dat eiland gedurende mijn tienjarig verblijf op hetzelve*, 1834.

3) Teenstra, *t. a. p.* I, bladz. VII en VIII.

4) G. J. Simons, *Beschrijving van het eiland Curaçou*, 1868.

5) Hamelberg, *t. a. p.*, bladz. 46.

6) A. T. Brusse, *Curaçao en zijne bewoners*, 1882.

7) Mr. G. J. Fabius, *De Curaçaosche bank* in De Economist, 1913. bladz. 781.

8) Tusschen 1824 en 1834. In het blad van 16 Juli 1825 geeft de schrijver zijn voornemen te kennen, deze stukken bij voldoende inschrijving herzien uit te geven; het is echter zoover niet gekomen.

9) Eerste jaargang, eerste deel, bladz. 441 e. v.

West-Indische Compagnie beschreven. Hamelberg had reeds vóór zijn standaardwerk *De slavenopstand op Curaçao in 1795* uitvoerig behandeld in het Derde jaarlijksch verslag van het geschied-, taal-, land- en volkenkundig genootschap te Willemstad (1899), en nog eerder, in het Eerste jaarlijksch verslag (1897) als *Een veel bewogen tijdperk Een achttal jaren uit de geschiedenis van Curaçao 1796—1804* [1]).

Hierbij sluit zich aan Euwens' zeer uitvoerige bijdrage over *Curaçao in 1803—1804* in Onze Eeuw, 1908, en tien jaar later zijn inleiding tot *Curaçao's Eeuwfeest, 1816—4 Maart—1916* in De West-Indische Gids [2]), die in 20 bladzijden niet verder komt dan de verovering van Curaçao door de Engelschen in 1807. De verwachting, dat deze schrijver eerlang zou geven wat opschrift en inleiding beloofden, waarmee — zij het fragmentarisch — de geschiedbeschrijving tot 1816 op enkele jaren na zou zijn gereedgekomen, is voor afzienbaren tijd verdwenen, sinds met een beroep op de overbrenging der Curaçaosche archieven, loopende tot 1828, van Willemstad naar het Rijksarchief in Den Haag de onmogelijkheid daarvan is aangevoerd. Uit Euwens aanteekeningen zijn sedert nog twee brokstukken in deze Gids gevolgd: een beschrijving van *De eerste dagen van het Engelsche bewind op Curaçao in 1807* [3]) en de akte van aanstelling van James Cockburn, *Een Engelsch Gouverneur van Curaçao* [4]) in 1807.

De hoop, dat Euwens toch nog eens zijn op zich genomen taak zal kunnen voltooien, heeft mij vrijmoedigheid gegeven, deze donkere bladzijden in onze koloniale geschiedenis over te slaan, en voort te zetten het werk, dat ik ruim tien jaar geleden begon, en dat mij toen in staat stelde in het Tijdschrift voor geschiede-

---

[1]) In beide beschrijvingen komt herhaaldelijk de latere gouverneur-generaal A. Kikkert voor.

[2]) Eerste jaargang, tweede deel, bladz. 241.

[3]) Zesde jaargang, bladz. 575.

[4]) Zesde jaargang, bladz. 461.

nis, land- en volkenkunde[1]) *De inbezitneming van Curaçao in 1816* te beschrijven.

De archieven na 1828 zijn in Curaçao gebleven. Ook biedt de vereeniging van alle Nederlandsche West-Indische bezittingen in één gouvernement in dat jaar een geschikt tijdstip om de afzonderlijke geschiedenis der drie benedenwindsche eilanden te beëindigen.

Bronnen. In de eerste en voornaamste plaats is door mij geraadpleegd *Het oud-archief van Curaçao en onderhoorige eilanden Bonaire en Aruba*, volgens de Verslagen omtrent 's Lands oude archieven, dl. XLIII beschreven door Mr. R. Bijlsma, voor een groot deel volgens het stelsel van den oud-archivaris van Curaçao, den heer Ed. S. Lansberg, wiens handschrift men nog telkens tegenkomt. Dat archief vertoont verscheidene leemten, o.a. ontbreken geheel de ambtelijke brieven uit het moederland.

Reeds vroeger is uit deze en andere archivalia een en ander over dit tijdperk naar voren gebracht. Bordewijk, *Ontstaan en ontwikkeling van het Staatsrecht van Curaçao* heeft het Reglement op het beleid van de Regering, het Justitiewezen, den Handel en Scheepvaart op Curaçao, en onderhoorige Eilanden, gearresteerd bij Koninklijk besluit van 14 September 1815 No. 58 opnieuw openbaar gemaakt; Dr. De Hullu heeft Kikkerts verslag aan den Koning uit 1817 uitgegeven [2]), en dit doen volgen door de verslagen der commissies, die in 1816 zijn belast geweest met de overneming van Bonaire en Aruba van de Engelschen [3]).

Van degelijke bearbeiding der stof, in de Curaçaosche archieven en in andere bronnen te vinden, getuigt Mr. K. H. Corporaals proefschrift *De internationaalrechtelijke be-*

---

[1]) Maart 1914.

[2]) *Curaçao in 1817* in Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indië, 8ste reeks, III, bladz. 563 e.v.

[3]) *Bonaire in 1816* in De West-Indische Gids 1922, bladz. 505 e.v. en *Aruba in 1816* in dit tijdschrift 1923, bladz. 371 e. v.

trekkingen tusschen Nederland en Venezuela 1816—1920 en Euwens' levensbeschrijving van *Admiraal Pedro Louis Brion* in De West-Indische Gids 1921.

Voorts moeten genoemd de opstellen van Mr. G. J. Fabius in De Economist van 1913 over *De Curaçaosche bank* en daarvan met name het vijfde hoofdstuk over „Het Muntwezen", in 1885 reeds voorafgegaan door een bijdrage van Mr. H. J. Smidt in hetzelfde tijdschrift over *Bank- en Muntwezen op Curaçao.*

Ds. S. van Dissel heeft in 1859 in het Kerkhistorisch archief [1]) de geschiedenis van *De Hervormde, thans Vereenigde Protestantsche Gemeente van Curaçao* beschreven aan de hand der kerkelijke archivalia, en juist uit dit tijdvak, waarin de vereeniging der Gereformeerde of Hervormde en Luthersche gemeenten valt, uitvoerige meedeelingen gedaan. Een zestal jaren later gaf dezelfde schrijver *Eenige bijzonderheden betreffende de voormalige Evangelisch-Luthersche Gemeente op Curaçao.*

Een paar jaar geleden heeft G. J. M. Dahlhaus in *Een Levensschets* van Monseigneur Martinus Joannes Niewindt ook den toestand der Roomsch Katholieke kerk vóór de komst van haren eersten bisschop in 1824 met breede trekken geteekend.

Als bronnenopgaaf is deze opsomming met de in de Inleiding genoemde boeken niet volledig. Slechts de voornaamste werken en artikelen, die ik raadpleegde, zijn vermeld. Het ligt evenwel niet in mijn bedoeling te herhalen wat elders beter gezegd is. Met een korte aanduiding der aangehaalde werken wordt volstaan.

De raadpleging der bronnen heeft mijn aandacht gevestigd op meer dan een belangrijke gebeurtenis, tot nu toe niet beschreven of anders dan ik die heb leeren zien. Het leek mij geboden, daaraan een afzonderlijke behandeling te wijden. Volledigheidshalve vermeld ik hier de opstellen, die in dit tijdschrift voorafgegaan zijn, en uit hetzelfde tijdvak fragmenten behandelen:

Hoe Cantz'laar gouverneur van Curaçao werd, zevende

[1]) Verzameld door N. C. Kist en W. Moll, 2de deel.

jaargang, bladz. 145, *Munt- en geldmoeilijkheden op Curaçao voor honderd jaar*, zevende jaargang, bladz. 353 e. v. en achtste jaargang (Mei—Juni 1926), bladz. 37 e. v., *De oprichting der Curaçaosche schutterij*, achtste jaargang, Juli 1926, bladz. 97 e. v., *Gouverneur Cantz'laar en de bloedige gebeurtenis van 1 Juni 1824* in denzelfden jaargang, Dec. 1926, bladz. 341 e. v. en *Een wonderlijke onderneming tegen Porto-Rico* in dien jaargang, Jan. 1927, bladz. 389 e. v.

Ik acht het niet denkbeeldig, dat ook welwillende beoordeelaars deze bijdrage te wijdloopig kunnen vinden, te veel in kleinigheden zich verliezend misschien. Dezulken mogen bedenken, dat de Curaçaosche maatschappij een kleine is, en voor honderd jaar nog kleiner was, in aardrijkskundig opzicht en in zielental. Daar worden gebeurtenissen van geringen omvang anders gezien dan met grootsteedsche oogen, en haar betrekkelijke waarde behoeft niet minder te zijn dan die van wereldgebeurtenissen [1]).

Het was een groot gezelschap van overheidspersonen, dat 27 Januari 1816 met de *Prins van Oranje* onder bevel van den kapitein ter zee J. E. Lewe van Aduard, vergezeld van de *Haay* onder H. W. de Quartel op Curaçao aankwam. Met den nieuwen gouverneur-generaal landden diens adjudant en naamgenoot, luitenant Isaac Kikkert, Mrs. Lamaison en Elsevier, voorzitter en lid van den Raad van civiele en crimineele justitie, H. J. Nuboer, raad-contrarolleur generaal over de financiën en magazijnen, diens boekhouder J. Scharbow, L. Boyé, kommandeur van Aruba, de landsonderwijzer Van Paddenburgh, de klerk H. Kikkert [2]) en vele militaire autoriteiten, onder welke de garnizoenscommandant luitenant-kolonel F. Knotzer, de kapitein-ingenieur H. J. Abbring, de kapitein-kwartiermeester S. Plats, de chirurgijn-majoor Groes-

---

[1]) Pater Euwens besteedde aan Curaçao in 1803 en 1804 niet minder dan 82 bladzijden.

[2]) Overleden 1854 als administrateur van financiën.

beek, kapitein R. F. van Raders en luitenant J. M. van Eps, in het geheel niet minder dan 22 officieren. Vele van zijn medereizigers worden door Abbring in zijn *Weemoedstoonen* op de hem eigene wijze besproken.
Het duurde nog tot 4 Maart ,vóór de overdracht van het bestuur kon geschieden. Met parades, maaltijden en dansen werd de tijd gekort in afwachting van de machtiging, die de Engelsche gouverneur van zijn Koning noodig had om namens dezen de kolonie en haar onderhoorigheden aan den Koning der Nederlanden over te geven. En toen deze machtiging drie weken later gekomen was, rezen er nog eenige moeilijkheden o. a. omtrent het eigendomsrecht op de gouvernementsslaven op Bonaire, die eerst moesten worden geregeld, vóór de plechtige overgifte van het gezag kon plaats vinden [1]). De overneming van Aruba volgde nog in dezelfde maand, die van Bonaire twee maanden later.

Gouverneur-Generaal zou de titel zijn van den persoon, in wien „het hoogst uitvoerend gezag" in de kolonie zou zijn gevestigd en wien ieder „van wat rang of staat hij zij .... als zoodanig (zou) moeten erkennen, respecteren, gehouw en getrouw zijn, en zijne bevelen opvolgen en gehoorzamen" (art. 1) [2]). Aan den vice-admiraal Albert Kikkert had Koning Willem I deze nieuwe waardigheid opgedragen. Hij was geen onbekende op Curaçao. Geboren 27 November 1762 op Vlieland, was Kikkert op 14-jarigen leeftijd in den zeedienst gegaan, en in 1795 als kapitein ter zee op Curaçao gekomen. Daar nam hij een werkzaam aandeel in de revolutionnaire woelingen, die leidden tot de instaatvanbeschuldigingstelling van den directeur Jan Jacob Beaujon door het Comité Mili-

---

[1]) Oud archief no. 255 bevat een journaal van Kikkert van 27 Januari tot 4 Maart 1816. Voor het overige verwijs ik, om niet in herhaling van hetgeen elders meegedeeld is, te vervallen naar de aangehaalde bijdrage *De inbezitneming van Curaçao in 1816*. De instructie van Kikkert ten aanzien van de overname was gegeven bij Kon. besluit van 8 Nov. 1815. Oud-Archief no. 303.

[2]) De aanhaling van artikelen zonder meer geschiedt uit het Regeeringsreglement van 1813.

taire waarvan Kikkert lid was, en tot het ontslag van dien directeur in het volgend jaar[1]). In 1800 keerde Kikkert naar Nederland terug, doorliep de verdere militaire rangen, en stond in aanzien bij koning Lodewijk Napoleon, die hem ridder en commandeur van de Koninklijke orde der Unie maakte. Desniettemin was hij een der eersten, die in 1813 het Fransche vaandel verliet. Dordrecht wist hij van de Franschen te bevrijden, en nog vóór zijn benoeming tot gouverneur-generaal van Curaçao en onderhoorigheden werd hem het commandeurskruis der Militaire Willemsorde verleend[2]). Hij was gehuwd met een Curaçaosche, Anna Maria Cornelia van Uytrecht[3]).

De gouverneur-generaal — Kikkert is de eenige, die dezen titel gedragen heeft — had een uiterst moeilijke taak. Hij moest de nieuwe denkbeelden, die uit den smeltkroes van twintig jaren waren voortgekomen, maar nog geenszins vaste richting gaven aan het bestuursbeleid, toepassen in de koloniale staatkunde op een weinig uitgestrekt gebied, dat in zeer ongunstige economische omstandigheden verkeerde. Men bemerkt er weinig van, dat Kikkert in de nauwelijks drie jaren van zijn bewind zich veel het hoofd gebroken heeft met theoretische vraagstukken en hun oplossing naar den geest des tijds in revolutionnairen of in reactionnairen zin. Meer administrateur dan gouverneur, wendde hij zich schier voor alles, wat hem onvoorziens overviel en hem voor onverwachte moeilijkheden plaatste, tot de regeering in het moederland, hetgeen bij de gebrekkige verbindingen van dien tijd weinig dienstig

[1]) Hamelberg, *Een veelbewogen tijdperk* enz., bladz. 35 e. v.

[2]) Zie o.a. V. d. Aa, *Biographisch Woordenboek* en, met name over zijn overgang na den Franschen tijd, V. Hogendorp, *Brieven en Gedenkschriften* IV, bladz. 318 en 404. In een levensbeschrijving in het bezit van een der nakomelingen wordt als jaar van ontscheping op Curaçao 1789 en als jaar van terugkeer naar Nederland 1798 genoemd. Euwens, *Curaçao in 1803—1804* geeft ook 1800 als jaar van terugkeer naar Nederland.

[3]) Uit dit huwelijk zijn twee kinderen geboren: Lammert Kikkert, die huwde met J. C. Schotborgh en als zeeofficier 10 Mei 1825, 32 jaar oud, kinderloos, op Curaçao stierf, en Jannette Margarita Kikkert, gehuwd met H. Schotborgh Jr., door Teenstra I, bladz. 150 genoemd als eigenaar van den Tafelberg en bewoner van St. Barbara; zij zijn de grootouders van wijlen Mevr. N. de Josselin de Jong—De Ruyter van Stevenink in Den Haag, aan wier welwillendheid ik de beeltenis van Albert Kikkert dank.

was voor een vlotte afdoening van zaken. De grootste moeilijkheid, waarvoor hij geplaatst werd, kon hij op deze wijze niet uit den weg gaan. Hij was gekomen met het strenge wachtwoord: alleen voor militaire uitgaven mogen wissels op het moederland afgegeven worden; buiten deze moet de kolonie zichzelf bedruipen. Dat wachtwoord moet zijn nachtmerrie geweest zijn. De geldelijke toestand beheerschte geheel Kikkerts bestuursperiode, en gaf steeds zwaarder zorgen; in weerwil van alles eindigde zij met een groot tekort.

Kikkert was er de man niet naar om het hoofd te bieden aan historisch geworden misstanden, die na het Fransche en Engelsche tusschenbestuur uit den tijd der Compagnie herleefd schenen. Minder dan die over onverantwoordelijk beheer der gelden is de klacht van Grovestins en Boey over verwaarloozing der inkomsten [1]) toepasselijk gebleven.

Zijn tijd is nuttig geweest om de gebreken van het regeeringsstelsel, die de zijne niet waren, aan het licht te brengen, en in zoover kwam zijn opvolger, die met een herinrichting der bestuursinrichting kon beginnen, in heel wat gunstiger omstandigheden.

Zijn opvolger — na een tusschenbestuur van bijna een jaar, waarin eerst Mr. Van Starckenborgh, tot diens dood op 20 Juli 1820, en daarna nog vier maanden Mr. Elsevier den scepter zwaaide, werd dit Paulus Roelof Cantz'laar. In 1771 was deze te Amsterdam geboren en op 19-jarigen leeftijd in den zeedienst getreden. Kort voor de omwenteling van 1813 geraakte hij in Engelsche krijgsgevangenschap, en werd het volgend jaar als kapitein ter zee commandant van een bataillon mariniers. Van 1816 tot 1820 was hij commandeur van St. Martin [2]), werd naar Holland geroepen en bij Koninklijk besluit van 25 Juni 1820 tot gouverneur van Curaçao benoemd [3]).

---

[1]) *Curaçao tegen het einde der West-Indische Compagnie*, t. a. p., bladz. 452.

[2]) Ook hij was reisgenoot van Abbring op de *Prins van Oranje*. Uitvoerig over hem *Weemoedstoonen*, bladz. 75 e. v.

[3]) Zie *Hoe Cantz'laar gouverneur van Curaçao werd*.

Onder moeilijke omstandigheden aanvaardde Cantz'laar het bestuur: de geldmiddelen in deerlijken staat, kwijnende handel, moeilijkheden tengevolge van den vrijheidsoorlog der Spaansche koloniën op de vaste kust, vijf jaren van groote droogte; men kan hem de eer niet onthouden van niet alleen aan der tijden ongunst het hoofd geboden te hebben, maar ook van de omstandigheden gemaakt te hebben wat er van te maken viel. Er is haast geen onderdeel van het staatsbestuur, dat niet in zijn tijd heringericht is geworden: de vrijmaking van de haven van Willemstad, de herziening van het muntwezen, de hervorming van het schoolwezen, de vereeniging der beide protestantsche kerkgemeenten, de nieuwe inrichting der schutterij, de goudwinning op Aruba, de vestingbouw op Curaçao, de nieuwe administratie voor Bonaire en Aruba — Cantz'laar heeft aan dit alles, en aan meer dan dit, zooals blijken zal, zijn aandacht moeten wijden; geen kleine zaken, voorwaar! vooral niet als men bedenkt, dat hij voortdurend voor onvoorziene moeilijkheden kwam te staan, waarin hij alleen beslissen moest. Ik zie daarbij niet over het hoofd, dat de fiskaal hem als rechtsgeleerde een bekwame, en doorgaans toegenegen, raadsman was, maar eigenlijk was hiermee alle steun, waarop de gouverneur bouwen kon, uitgeput. Tegenover hem stond in de moeilijkste jaren de geheele Curaçaosche koopmansstand, waartoe al wat notabel was, behoorde of in familiebetrekking stond. En al wat Hollander was, was aan Curaçaosche families vermaagschapt. Elsevier door het huwelijk van een zijner dochters aan de Juttings [1]), Serrurier aan de Duyckincks, Nuboer in tweeden echt aan de familie Schotborgh; ook onder de officieren waren er velen, die met Curaçaosche jonge dochters gehuwd waren: Van Raders, Abbring, Dietz, Van Eps, Grunings, Jarman, S. L. Plats, Simon. Dit moet niet gering geacht worden. Maar van Cantz'laar krijgt men allereerst den indruk, dat hij wist wat hij wilde en dat hij dat ook te bereiken wist.

[1]) Theodora Petronella Johanna Margaretha Elsevier huwde in 1816 op nog geen 16-jarigen leeftijd met J. W. G. Jutting, doch stierf reeds drie jaren later.

De toestand der kolonie was in 1816 al heel weinig gunstig. Kikkerts verslag, in 1817 aan den Koning uitgebracht, en door Dr. De Hullu openbaar gemaakt [1]), geeft een beeld van dien toestand, dat ik vooral uit de besprekingen in den Raad van politie hoop aan te vullen wat betreft het gebrek aan welvaart in economischen zin. Reeds aanstonds zij een enkel woord gezegd van den handel, „voorheen de bloei en welvaart dezer kolonie, in vorige jaren de bronader des geluks niet alleen der inwoners van dit eiland over het algemeen maar ook zelfs veler kooplieden in 't moederland" [2]). Meer dan éen schrijver [3]) verwijt der regeering, dat zij niet reeds in 1816 gedaan heeft, wat zij in 1827 deed, toen zij Curaçao tot een vrijhaven verklaarde. In dit verband is wel van beteekenis het oordeel van het lid van den Raad van politie Theods. Jutting, die in dat college, toen nieuwe belastingbronnen moesten worden gezocht, in de vergadering van 20 Maart 1820 ervoor pleitte, den handel te laten betalen, die volgens hem — en hij kon het weten — niet gedrukt werd door de bestaande bepalingen. De voorstelling, alsof de verplaatsing van den handel naar de vrijhaven St. Thomas na 1816 de oorzaak van den achteruitgang geweest is, is in strijd met de werkelijkheid. In zijn verslag van 1817 toont Kikkert uitvoerig aan, dat een reeks van oorzaken den achteruitgang met zich heeft gebracht. En dat de opleving van St. Thomas reeds van vroeger dagteekent, blijkt ook hieruit, dat in de instructie van den gouverneur-generaal dezen uitdrukkelijk aanbevolen wordt „ten einde met te beter kennis van zaken te kunnen oordeelen, op welke wijze de commercie weder zoude kunnen worden opgebeurd", zijn aandacht gevestigd te houden op den gang van den handel op de naburige eilanden, „en in het bijzonder op St. Thomas en St. Bartholomeus" [4]).

---

[1]) *Curaçao in 1817*, t. a. p.

[2]) De Hullu, t. a. p., bladz. 594.

[3]) O. a. Simons, t. a. p., bladz. 73, en Brusse, t. a. p., bladz. 127.

[4]) Art. 27. Een gedrukt exemplaar dezer instructie is te vinden achter het gedrukte Regeeringsreglement van 1813 in Oud-archief no. 245. Wat St. Bartholomeus betreft is merkwaardig het antwoord van den gouverneur-generaal van St. Eustatius e .o., De Veer, aan Kikkert op diens

De artt. 1 tot 21 van het Regeeringsreglement van 1815 handelden over den gouverneur-generaal. Aan dezen was het opperbevel over de land- en zeemacht opgedragen (art. 7); hij moest waken voor de richtige uitoefening van den godsdienst (art. 20) en voor de goede administratie van het financie-wezen (art. 21). Het voorzitterschap van den Raad van politie was, vooral onder Kikkert, allerminst zonder beteekenis. In alle andere colleges, behalve de rechterlijke, zou hij mogen voorzitten (art. 6), daarentegen „geene administratien of andere commissien" mogen waarnemen, „ten einde hij zich geheel en alleen aan zijnen post attachere" (art. 12).

De bepaling, dat de gouverneur-generaal zijn ambt „gedurende de zes eerste jaren" zonder toestemming des Konings niet zou mogen neerleggen (art. 4), behoefde voor den eersten drager van dat ambt niet geschreven te worden. In den nacht van 18 op 19 December 1819 stierf hij op 57-jarigen leeftijd, nadat hij tot den laatsten dag zijn ambtsbezigheden had kunnen voortzetten. Den volgenden dag werd hij begraven op het Protestantsche kerkhof aan de Overzijde, waar zijn graf nog gemakkelijk te vinden is.

In de gecombineerde vergadering van den Raad van politie met den Raad van civiele en crimineele justitie, volgens art. 13 gehouden, bleek een „secrete missive" met aanwijzing van een opvolger niet aanwezig. De Raad-fiskaal zou dus als de eerste in rang aanwezige ambtenaar de bediening van gouverneur-generaal moeten aanvaarden. Mr. Van Starckenborgh was toen 64 jaar oud; het was reeds 43 jaar geleden, dat hij zich als advocaat op Cura-

---

vraag naar het tarief van in- en uitgaande rechten van St. Bartholomeus. Hij schrijft, dat dit tarief een geheim is „zelfs voor de Ingezetenen vermits de Gouverneur aldaar zulks naar goedvinden dirigeerd, en altoos oog in 't zeil houd; dat zo spoedig ik alhier Eenige verandering maak zijn Ed: altijd observeerd zijn Tarief laager dan alhier te stellen, en daardoor tracht de wonden aan de Commercie van dat Eiland toegebragt te heelen ....". Dr. H. T. Colenbrander, *Koloniale geschiedenis* II, bladz. 19, zegt, dat na den ondergang van St. Eustatius de Amerikanen hun handel naar St. Bartholomeus en St. Thomas hadden verplaatst. Zie ook G. B. Bosch, t. a. p. II, bladz. 374.

çao vestigde [1]). Ook was zijn ontslagaanvraag al naar Holland gezonden. De begrijpelijke vraag van eenige leden der vergadering, of zijn „staat" hem wel veroorloofde het nieuwe ambt op zijn schouders te nemen, beantwoordde hij bevestigend. In handen van het oudste raadslid legde hij den eed af, waarna van de pui van het gouvernementshuis in de Willemstad zijn ambtsaanvaarding werd kond gedaan.

Een half jaar later moesten de Raden opnieuw in gecombineerde vergadering bijeenkomen. Mr. Van Starckenburgh was aan dysenterie gestorven. Kikkerts opvolger was toen juist aangewezen, maar zou eerst 5 October 1820 scheepgaan. Tot 16 November 1820 moest Mr. Elsevier als gouverneur-generaal ad interim het dagelijksch beleid van zaken in handen houden [2]).

„In of bij de Hoofdplaats" had de gouverneur-generaal zijn „residentie" te houden, volgens art. 5 van het Regeeringsreglement. Behalve het gouvernementshuis in het fort Amsterdam, dat Kikkert in een brief van 1 April 1816 aan den directeur-generaal van het departement van Koophandel en Koloniën niet geschikt tot bewoning voor den gouverneur-generaal noemde om zijn bouwvalligen staat, en omdat het nog diende tot woning voor den commandant der troepen en voor de ongehuwde officieren, alsmede tot vergaderplaats voor de beide Raden — behalve dit was er de gouvernements-buitenplaats de *Pen* [3]), op den weg, die van Pietermaai naar het Oosten langs de Zuidkust gaat. In denzelfden brief stelde de gouverneur-generaal voor deze buitenplaats te verkoopen, daar de

---

[1]) Zie over hem Euwens, *De eerste dagen van het Engelsche bewind op Curaçao in 1807*, t. a. p. bladz. 577 noot 1). Daaraan kan worden toegevoegd dat Van Starkenborgh te Utrecht geboren is, gehuwd was met Maria Catharina van Groot Davelaar, en op zijn plantage Valentijn begraven werd. In 1819 werd hij benoemd tot ridder in de orde van den Nederlandschen leeuw.

[2]) Over Cantz'laars ambtsaanvaarding zie men *Hoe Cantz'laar gouverneur van Curaçao werd*, t. a. p., bladz. 150 e. v.

[3]) „de Gouvernements Penn" geheeten volgens *de Cur. Crt.* van 27 Jan. 1866.

herstelling ervan toen en steeds veel zou kosten, en om haar ongeschiktheid tot „residentie van het opperhoofd der kolonie, als zijnde gelegen aan de oever van de zee alwaar in oorlogstijden de vijand zeer gemaklijk landen kan, en hij dus blootgesteld is om opgeligt en ontvoerd te worden alvorens hij van het Hoofd Fort adsistentie hebben kan." Op welke wijze deze bezwaren opgelost zijn, heb ik niet kunnen ontdekken. Alleen moet ik aannemen, dat Kikkert, evenals zijn opvolgers deden, beide woningen gebruikt heeft, want, toen hij in 1819 was aangeschreven, de gouvernementsbuitenplaats te verhuren in afwachting van verkoop, maakte hij daartegen bezwaar en maakte aanspraak op een buitenverblijf, omdat de Engelsche gouverneurs dit ook gehad hadden [1]), en hij van de gouverneurswoning in de stad een kamer moest afstaan voor vergaderzaal van den Raad van politie. Bosch noemt de Pen „een prachtig gebouw, naar het uitwendige voorkomen geoordeeld, prachtiger dan misschien eenige woning van den gouverneur eener Provincie in *Nederland*" [2]).

Kikkert heeft niet veel gebruik gemaakt van de bevoegdheid, bij art. 5 den gouverneur-generaal gegeven, om „zoodanige temporaire reizen en toeren in de Eilanden te maken, als hij noodig zal oordeelen", althans buiten het hoofdeiland is hij niet gegaan. Cantz'laar bezocht in

---

[1]) Teenstra, *t. a. p.* I, bladz. 64 en 65 deelt mee, dat de *Pen* door een Engelschen gouverneur voor zijn buitenverblijf gebouwd werd, en dat de Engelschen het *the Penn* of *Belle Alliance* noemden. Den laatsten naam vond ik ook als adres op brieven van den fiskaal aan den gouverneur Cantz'laar. Intusschen vertelt Brusse, t. a. p., bladz. 7 en 8, die er even bijvoegen moet, dat Cantz'laar slechts tweemaal 's weeks vandaar naar de stad ging, dat *de Pen* op kosten van het gouvernement door den architect Graham gebouwd is. Dit kan moeilijk waar zijn. Misschien heeft hij het huis onder Kikkert of Cantz'laar hersteld. Kort na de herstelling van het Nederlandsche gezag op Curaçao was als banneling een zekere H. W. Graham uit het moederland gekomen, die luitenant bij de pontonniers geweest was, en in 1825 in zijn burgerlijke hechten hersteld is. Hij gaf eerst les in teekenen, bouwkunde en meetkunde, en toen dit verminderde ging hij timmeren. Dat hij de door Brusse bedoelde architect is, vindt ook steun in het verhaal van Dahlhaus, *Levensschets*, bladz. 89 over den gelijknamige, die een hoogaltaar in de Roomsche kerk bouwde als geschenk van een milde geefster, maar onder dit voorwendsel den pastoor afzette.

[2]) T. a. p. I, bladz. 117.

1821 Bonaire en was in 1824 na de goudvinding gedurende een maand op Aruba. Veel had de fiskaal als waarnemer van des gouverneurs gezag in dien tijd niet te zeggen. Hij zou geen vergaderingen van den Raad van politie mogen houden, geen verandering mogen brengen in de bestaande orde van zaken, vooral niet betreffende de administratie, en alleen de facto mogen afdoen, wat geen uitstel zou kunnen lijden. Naar Aruba moesten zelfs de brieven uit het moederland ongeopend worden opgezonden.

Cantz'laar, die met een *plan van bezuiniging* kwam, dat gevoegd is bij het Koninklijk besluit zijner benoeming van 25 Juni 1820 no. 69 [1]), was in tweeërlei zin daarvan het eerste slachtoffer. In weerwil van het Regeeringsreglement moest hij zich tevreden stellen met den titel van Gouverneur. Wat daarvan de bedoeling is geweest, heb ik niet kunnen vinden. De vermelding in het „plan" legt misschien verband met de traktementsverlaging. Cantz'laar moest zich met 18000 gld., 6000 gld. minder dan Kikkert kreeg, vergenoegen. Als blijk van des Konings tevredenheid over zijn „veelvuldige en gewigtige verrigtingen" sedert zijn ambtsaanvaarding, kreeg Cantz'laar bij Koninklijk besluit van 27 September 1823 [1]) voor het loopende jaar en het vorige een toelage van telkens 3000 gld., hetgeen het volgend jaar herhaald werd, ook als tegemoetkoming in des gouverneurs buitengewone uitgaven wegens vele bezoeken van aanzienlijke vreemdelingen.

Zijn mindere ambtstitel heeft Cantz'laar niet belet dezelfde macht en meer gezag te houden dan zijn voorganger. Het lijkt mij niet twijfelachtig, dat hij — misschien juist daardoor — minder bemind is geweest dan zijn voorganger. Het verschil tusschen beide landvoogden was ook groot. Kikkert kende Curaçao en de Curaçaoenaars; hij had een vrouw getrouwd uit een der bekendste Curaçaosche families en was daardoor aan velen vermaagschapt. Dit is wellicht ook de reden

---

[1]) Oud-Archief no. 304.

van eenige niet te miskennen zwakheid in zijn optreden geweest. Cantz'laar had het stroeve van den militair en den ambtenaar van dien tijd. Er zal alle gelegenheid zijn, in het vervolg te doen blijken van het verschil in optreden tusschen beide geuverneurs.

1. A. Kikkert. 1762–1819

2. R. P. Cantz'laar. 1771–1831

3. Jhr. Mr. I. J. Rammelman Elsevier. 1770–1841

4. R. F. baron van Raders. 1794–1868

5. Ds. J. Muller J.Azn. 1771–1842

6. R. J. van Lansberge. 1804–1873

7. J. G. W. Jutting. 1790–1827

8. Theods. Jutting. 1772–1858

CURAÇAO EN ONDERHOORIGE EILANDEN 1816—1828

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

II

De aanstelling van ambtenaren was aan den Koning voorbehouden; voor zoover het tegendeel niet uitdrukkelijk bepaald was, zou de gouverneur-generaal in de opengevallen plaatsen mogen voorzien, in afwachting van des Konings beschikking. Bij de eerste benoemingen na de herstelling van het Nederlandsch gezag had de Koning bijna in alles voorzien bij besluiten van 8, 13 en 20 October 1815. Mr. P. B. van Starckenborgh, de raad-fiskaal, was reeds onder het Engelsche bestuur in die betrekking. Ook de secretaris van den Raad van politie, W. Prince, en die van den Raad van civiele en crimineele politie, Mr. H. R. Hayunga, de magazijnmeester van alle magazijnen, G. C. Muller, en de ontvanger van de in- en uitgaande rechten, M. Schotborgh Gzn., waren op het eiland. Het corps aan boord van de *Prins van Oranje* behoeft hier niet andermaal genoemd. Eigenaardig, dat in het Hof van justitie tenminste twee plaatsen onbezet waren gelaten, en hetzelfde het geval was met het College van commercie en zeezaken. De havenmeester W. A. van Spengler [1]) kwam eerst na de inbezitneming.

Van ouds was er een zekere rangorde onder de ambtenaren geweest, die in 1821 opnieuw vastgesteld werd [2]). De fiskaal, de voorzitter van den Raad van justitie en de

---

[1]) Zie over hem *De oprichting der Curaçaosche schutterij*, t. a. p. bladz. 114.
[2]) Oud-archief no. 248.

raad-contrarolleur der financiën [1]) kwamen in de eerste klasse, de raden van politie en die van civiele en crimineele justitie in de tweede, de leden van het College van commercie en zeezaken, de secretaris van den Raad van politie, tevens van het laatstgenoemde college, de gouvernementssecretaris en die van den Raad van justitie met den hoofdontvanger in de derde klasse, in de vierde de commandeurs van Bonaire en Aruba, de magazijnmeester, de havenmeester en loods, de inspecteur der publieke wegen, de waagmeester, de ontvanger van het klein zegel, de vendumeester, de directeur van de collaterale impost en de accijnsmeester, in de vijfde klasse o.a. de stadschirurgijn en de tolk.

Voor een groot deel was het ambtenarencorps werkzaam op een niet hoog loon met bijkomende baten. Van hoog tot laag was dit zoo [2]); soms waren die bijkomende baten zeer belangrijk, waartegenover het klerkenpersoneel geheel of gedeeltelijk voor rekening van de hoofdambtenaren kwam.

Het best bezoldigde ambt was dat van W. Prince. Als secretaris van den Raad van politie genoot hij 3000 gld. bezoldiging en ongeveer 8500 gld. aan bijkomende baten, als gouvernements-secretaris 2000 en 6800 gld., als secretaris van het College van commercie en zeezaken ongeveer 25 gld. aan bijkomende baten, en bovendien had hij nog evenals de secretaris van het Hof van justitie inkomsten als notaris. Zeven klerken met tezamen 5175 gld. bezoldiging uit de gouvernementskas stonden hem bij. Met Cantz'laars bezuiniging moest hij het meeste missen. Het ambt van gouvernements-secretaris werd van het zijne gescheiden en opgedragen aan Mr. W. W. Duyckinck [3]). Als diens taak wordt genoemd het oppertoezicht over alle

---

[1]) Nuboer beklaagde zich erover, dat de voorzitter van den Raad van justitie bij afzonderlijke koninklijke beschikking boven hem geplaatst werd. O u d-a r c h i e f no. 308.

[2]) Een volledige opgaaf van alle bijkomende baten is te vinden in *de Cur. Crt.* van 6 Jan. 1821 e. v.

[3]) Zie over hem *De oprichting der Curaçaosche schutterij* t. a. p. bladz. 106. Toen hij in 1822 weesmeester werd, kwam het gouvernementssecretariaat weer aan W. Prince.

documenten en papieren, ter gouvernementssecretarie berustende, zorg voor de expeditie der bevelen van den gouverneur. Hij ontving daarvoor 1000 gld. uit de bijkomende baten van den secretaris van den Raad van politie en eigen bijkomende baten, maar kreeg vijf klerken te betalen. Prince, die alleen de bijkomende baten der beide, hem gelaten, secretariaten ontving, moest daarvan al zijn klerkenpersoneel betalen.

Reeds bij Koninklijk besluit van 18 November 1815 no. 5 [1]) was aan Kikkert opgedragen, om te overwegen, in hoever het nuttig zou zijn, de bijkomende baten der ambtenaren te doen vervallen aan de koloniale kas en op welk bedrag dan de bezoldigingen zouden moeten worden gesteld. Tot een voorstel is het niet gekomen [2]).

Het plan van bezuiniging van Cantz'laar greep diep in de bestuursinrichting in. De reeds genoemde verandering bezuinigde ruim 10.000 gld. Voorts was er een algemeene bezoldigingsverlaging. De fiskaal kwam van 8000 gld. [3]) op 4000, zoodat Elsevier met zijn bijkomende baten als fiskaal nog niet aan zijn bezoldiging als president van het Hof van justitie (dat nu van 6000 op 5000 gld. gebracht werd) kwam. In 1823 werd zijn bezoldiging op zijn aandrang met 2000 gld. verhoogd.

De afdeeling Financiën leende zich naast de Secretarie het best tot bezuiniging. Vroeger had men daar alleen een boekhouder-generaal op 5000 gld. en 2 klerken, voor 3000 gld. te zamen, gehad. Onder Kikkert bedroeg de bezoldiging van den raad-contrarolleur 8000 gld., dus evenveel als te voren de geheele dienst, het overige personeel kostte 5550 gld. Cantz'laar bracht de bezoldiging van den raad-contrarolleur op 5000 gld., dat van den boekhouder op 2200 gld. en dat van 2 klerken op 1100 gulden. Voorts was er een ontvanger-generaal, wiens bijkomende baten op 11

[1]) Oud-archief no. 303.

[2]) Wel is een lijst samengesteld van alle in 1816, dus van 4 Mrt. tot 31 Dec., door de ambtenaren genoten bijkomende baten. Oud-archief no. 389.

[3]) Misschien berust dit hooge bedrag op de oude berekening der peso op 2 gld., want onder het Engelsche bestuur genoot Van Starckenborgh als fiskaal volgens Teenstra, *t. a. p.* I, bladz. 194 4000 pesos.

tot 12000 gld. geschat werden; bezoldiging had hij niet. Dit ambt werd in 1821 afgeschaft en vervangen door dat van hoofdontvanger, die door vermindering der perceptiegelden ook op heel wat minder moest rekenen.

Op andere ambten werd bezuinigd door afschaffing van bezoldigingen en aanstelling op onzekere baten, afhankelijk van verrichte werkzaamheden of ontvangsten voor de koloniale kas.

Met inbegrip der bezuiniging op militaire uitgaven werd de geheele kostenvermindering, die Cantz'laar aanbracht, op 137.530 gld. geraamd. Voorwaar, Cantz'laar kon licht 30.000 gld. belastingvermindering in uitzicht stellen bij zijn intree-rede.

Eenige ambtenaren hadden voor hun beheer borg te stellen [1]).

De kantooruren waren van 8 tot 3.

Het hoogste ambt na dat van den Gouverneur was dat van Raad Fiskaal. Volgens artt. 66 moest hij ten minste 30 jaar oud en meester in de rechten zijn, in Nederland of een zijner koloniën geboren of genaturaliseerd. In strafzaken voor den Raad van justitie vertegenwoordigde hij „de Hooge Overheid", en in burgerlijke rechtsgedingen diende hij desgevraagd den Raad van advies. Als hoofd der politie werd hem met name aanbevolen het toezicht op de naleving van de „reglementen en wetten tegen de fraudes en verkorting van 's Lands regten". Zijn instructie was een der eerste, die werden vastgesteld [2]).

Mr. P. B. van Starkenborgh, in de wandeling Sjon Piet genoemd [3]), was ziek, toen Kikkert het bewind aanvaardde. De vergaderingen van den Raad van politie woonde hij vóór 8 Mei 1816 niet bij, en de eigenlijke fiskaalswerkzaamheden liet hij met goedvinden van den gouverneur-

[1]) Deze borgtochten waren niet hoog. De hoofdontvanger moest 1000 pesos storten evenals de beide administreerende weesmeesters; de secretaris van den Raad van politie, de waagmeester, de accijnsmeester en de loods ieder 250 pesos en de secretaris van het Hof van justitie 100 pesos.

[2]) Oud-archief nrs. 245, 246, 248, 251 (als waterfiskaal).

[3]) Niet „John Piet" ,zooals Teenstra, *t. a. p.* I, bladz. 194 wil doen gelooven.

generaal waarnemen door Mr. Hayunga als adjunct-fiskaal, buiten bezwaar van 's lands schatkist [1]). Met de bijkomende verdiensten van het fiskaalsambt en de fiskaalswoning moest deze laatste zich tevreden stellen. Die bijkomende verdiensten, van 4 tot 31 Dec. 1816 bedroegen zij Ps. 457, bestonden voor een groot deel uit het ⅓ der boeten, die opgelegd werden, en overigens voor de helft aan de koloniale kas en voor de wederhelft aan den aanbrenger kwamen.

Talrijk zijn de adviezen, die Van Starckenborgh aan den gouverneur-generaal en in den Raad van politie heeft uitgebracht. Er zal nog gelegenheid zijn, daarover een en ander mee te deelen. Zijn rechtsgeleerde adviezen zijn, naar den eisch van dien tijd, zwaar gedocumenteerd met aanhaling uit schrijvers en teksten uit het Romeinsche recht. Zijn langdurig verblijf in de kolonie heeft hem als kenner van land en volk ook in dit opzicht een goed raadsman van den gouverneur-generaal gemaakt.

Als Van Starckenborgh in Kikkerts plaats het hoogste gezag moet waarnemen, volgt Mr. I. Elsevier hem op. Hij kon het werk wel zelf af, zonder adjunct-fiskaal, nog geen 50 jaar oud als hij was. Toen hij geroepen werd tot het ambt van gouverneur-generaal ontstond er in de vereenigde vergadering der beide raden, welker gevoelen hij op het voetspoor van zijn voorganger inwon, een ernstig meeningsverschil over de opvolging in het fiskaalsambt. Het ging om Mrs. Hayunga en Serrurier, die beiden al spoedig op verzoek van den voorzitter de vergadering verlieten, evenals Mr. Duyckinck, die belang had bij de benoeming van Mr. Serrurier, omdat hem dan allicht het voorzitterschap in den Raad van justitie zou ten deel vallen. Er was een ministerieele aanschrijving van 31 Jan. 1820, waarbij Mr. Hayunga voor het geval van ontslag van Van Starckenborgh „provisioneel" als diens opvolger was aangewezen [2]). Daarin zagen de meeste raadsleden „des Ko-

[1]) Diens instructie in O u d-a r c h i e f no. 245.

[2]) Bij Kon. besluit van 31 Dec. 1816 (O u d-a r c h i e f no. 303) was indertijd afgewezen het verzoek van Mr. Hayunga, toen adjunct-fiskaal, om te hebben het recht van survivance van den post van fiskaal.

nings gemanifesteerden wil", behalve Van Spengler, die er op wees, dat deze beschikking achterhaald was door de koninklijke goedkeuring van Elseviers optreden als fiskaal ad interim. De waarnemende gouverneur-generaal was voor Mr. Serrurier, omdat Hayunga den vereischten leeftijd van 30 jaar nog niet had, en hij benoemde Serrurier ook, niettegenstaande alle leden in hun gevraagde schriftelijke adviezen bij hun mondeling geuit gevoelen bleven [1]).

Mr Elsevier, welhaast Mr. en daarna Jhr. Mr. Rammelman Elsevier [2]) heeft als fiskaal, in welk ambt hij bij Cantz'laars komst bevestigd werd, een zeer zwaren tijd gehad. Ik mag herinneren aan zijn optreden in zake de expeditie tegen Porto Rico [3]) en in zake de dubloenenzaak [4]). Vele adviezen heeft hij uitgebracht in verband met de maatregelen der oorlogvoerenden op de Spaansche kust.

Een ander belangrijk ambt, ofschoon niet in rang op dat van fiskaal volgend, was het ambt van Raad Contrarolleur Generaal over de Financiën en de Magazijnen. Zijn titel zegt het, dat hij belast was „met het algemeen toeverzigt over de Financien en de Magazijnen, en alles, wat daartoe betrekking heeft, inzonderheid met dat over alle de comptabele ambtenaren en kantoren." Hij had met adviseerende stem zitting in den Raad van politie. Zijn instructie dateert eerst van 1822 [5]).

---

1) Oud-archief no. 396.

2) Geboren in 1770 had hij in Holland reeds een staat van dienst achter den rug als secretaris, raad en schepen van Harderwijk, schout, vrederechter en notaris te Barneveld en Voorthuizen. In 1821 nam hij den naam Rammelman van het uitgestorven geslacht zijner betovergrootmoeder aan, (Zie Het Koloniaal Weekblad van 17 Sept. 1925) en 8 jaar later werd hij in den adelstand verheven. Van 1828—1836 was hij directeur van Curaçao en onderhoorigheden. Hij stierf in 1841 te Ede. Zijn gelijknamige zoon, die eerst verschillende ambtenaarsposten in de kolonie bekleed heeft, was van 1849—1854 gouverneur van Curaçao. Diens zoon was president van het Hof van justitie in de kolonie. Nakomelingen van dezen wonen nog op Curaçao.

3) Zie De West-Indische Gids Jan. 1927, bladz. 392 e. v.

4) Zie De West-Indische Gids Mei/Juni 1926, bladz. 42 e. v.

5) Oud-archief no. 248.

Bij Koninklijk besluit van 13 October 1815 was Hendrik Jacob Nuboer [1]) in deze betrekking benoemd. Hij schijnt van zwak lichaamsgestel te zijn geweest. In den Raad van politie kwam hij bijna nooit „wegens indispositie". Reeds in 1819 ging hij met verlof naar Holland en bleef bijna 2 jaar weg. In 1824 stierf hij. De gouverneur besloot toen voorloopig in deze vacature niet te voorzien. Den eersten commies en boekhouder op het raad-contrarolleurs kantoor J. P. Bosch [2]) werden de functiën, aan het ambt verbonden, opgedragen zonder zitting in de Raad van politie en in de Weeskamer, waar Nuboer ook niet veel gekomen was. Bij de reorganisatie onder Cantz'-laar werd C. L. van Uytrecht [3]), die van 1819—1821 Nuboers plaats had ingenomen, tot hoofdontvanger benoemd

Aan Kikkert gaf Nuboers beheer meer dan eens aanleiding tot opmerkingen; herhaaldelijk moest worden aangedrongen op inzending van afrekeningen en staten, en hoewel de hieruit blijkende nalatigheid voor een groot deel ten laste van den ontvanger-generaal Ms. Schotborgh Gz. kon gesteld worden, ontkwam Nuboer toch niet aan een betuiging van ernstige ontevredenheid van wege den Minister van koloniën kort vóór zijn verlof. Over Nuboers financieele plannen is reeds een en ander gezegd [4]); er zal nog meer van te zeggen zijn.

De eerste benoeming van „vier der meest gequalificeer-

[1]) Hij nam deel aan den slag bij Waterloo en was ridder in de Militaire Willemsorde. Het is niet onmogelijk dat hij dezelfde Nuboer is, als door Falck in zijn *Gedenkschriften*, uitgegeven door Dr. H. T. Colenbrander, bladz. 102, genoemd wordt als commandant eener cohorte in Amsterdam in 1813. Zijn eerste vrouw J. M. Backer overleed in 1816, later hertrouwde hij met L. E. Schotborgh. Er waren meer Nuboers in denzelfden tijd op Curaçao: een praktizijn J. W. Nuboer en een 2de luit. der schutterij W. Nuboer, waarschijnlijk dezelfde persoon. Volgens *de Cur. Crt.* van 27 Jan. 1866 was de toen gepensionneerde kapitein der jagers C. M. Nuboer een zoon van den raad-contrarolleur.

[2]) Een broer van Ds. G. B. Bosch.

[3]) Van Uytrecht speelde meer dan één belangrijke rol in dezen tijd. Van 1816 tot 1819 was hij nog lid van den Raad van politie, in 1821 werd hij kapitein-commandant van den landstorm. Ten slotte was hij van 1842 tot 1844 nog directeur ad interim van Curaçao en onderhoorigheden. Hij woonde op Zeelandia achter het Schottegat.

[4]) *Munt- en geldmoeilijkheden op Curaçao voor honderd jaar* t. a. p.

de Ingezetenen, den ouderdom van vijf- en twintig jaren vervuld hebbende, en, wanneer zij niet directelijk in het Vaderland gewoond hebben, ten minsten twee jaren op Curaçao zijnde gedomiciliëerd geweest" (art. 24) tot leden van den R a a d v a n P o l i t i e was zonder meer aan den gouverneur-generaal opgedragen. Bij besluit van 4 Maart 1816 [1]) benoemde Kikkert, „volkomen vertrouwen stellende op (hunne) .... bekwaamheid, Naarstigheid, yver, vigilantie en trouw", B. A. Cancryn, G. Duyckinck, A. A. Beutner en C. L. van Uytrecht, dezelfden, die onder het laatste Engelsche bewind deze ambten bekleed hadden [2]). Als secrearis trad op, door den Koning benoemd, de reeds genoemde dertigjarige Willem Prince, „een der werkzaamste menschen die ik ooit ontmoet heb", zegt Abbring [3]).

Na het aftreden van Duyckinck in 1818, het overlijden van Beutner een jaar later en den overgang van Van Uytrecht tot een ander ambt heeft de Raad geruimen tijd bestaan uit Cancrijn, Theods. Jutting, C. A. baron de Larrey [4]) en I. I. Beaujon. Bij diens gewone aftreding liet Cantz'laar Jutting vallen, waaraan de moeilijkheden, die hij met hem in de munt- en geldzaken had, niet vreemd geweest zijn. Behalve de aftredende volgens art. 27 was I. N. C. Jutting voorgedragen, het lid van het Collegie van commercie en zeezaken, tegen wien de gouverneur gelijksoortige bezwaren had. Dokter Beevers werd benoemd Toen Cancrijn in 1827 weesmeester werd [5]), droeg de Raad weer I. N. C. Jutting voor met den pas door den gouverneur als lid van deh Raad van justitie gewipten

[1]) O u d-a r c h i e f no. 272.

[2]) Canciryn, Duyckink en Beutner hadden al in 1803 zitting, maar daarna niet voortdurend.

[3]) *Weemoedstoonen*, bladz. 89. Ook Teenstra, *t. a. p.* I, bladz. 64 prijst zijn arbeidzaamheid. Behalve gouvernements-secretaris, secretaris van het College van commercie en zeezaken, en notaris, was hij ook nog kapitein-vice-commandant der schutterij. Hij overleed in 1834.

[4]) Zie over hem *De oprichting der Curaçaosche schutterij*, t. a. p. bladz. 115.

[5]) Cancrijn was toen reeds 74 jaar. Hij stierf in 1837, na 57 jaar ingezetene der kolonie geweest te zijn. Teenstra, *t. a. p.*, I, bladz. 96 deelt mee, dat hij op Groot-Salienja achter het Schottegat woonde.

G. Striddels en met G. F. Lenz, plaatsvervangend lid van het College van commercie en zeezaken. Deze laatste verontschuldigde zich, toen de gouverneur hem benoemd had, nog wel wegens zijn onkunde in de Nederlandsche taal [1]). De voordracht werd toen aangevuld met J. C. Meyer, als lid van den Raad van justitie, den gouverneur niet minder ongevallig dan de andere voorgedragenen. Als minst kwade van de drie zal de gouverneur toen Jutting gekozen hebben.

De zittingsduur der leden was op acht jaar bepaald, alle twee jaren moest één lid aftreden [2]). Ten overvloede was bepaald, dat het onderscheid tusschen Raden en Burger-Raden was afgeschaft (art. 25).

Met een bewering, dat de economische toestand der kolonie bij het herstel van het Nederlandsch gezag in 1816 ongunstig was, en in de eerste jaren slechter geworden is, omdat de handel kwijnde en een langdurige droogte (1820—1825) het land teisterde mag men zich niet tevreden stellen in een opstel, dat op bronnenonderzoek gebouwd is. De moeilijkheid is echter, dat rechtstreeksche bronnen, die de noodige gegevens verschaffen, niet aanwezig zijn [3]). In de notulen van den Raad van politie, die over belangrijke onderwerpen, vooral van geldelijken aard, soms uitvoerig de gedachtenwisseling vermel-

---

[1]) Uit den Compagnie's tijd was overgenomen het verbod om het raadslidmaatschap te weigeren anders dan wegens volbrachten tienjarigen diensttijd als raadslid, 60-jarigen leeftijd, ziekte of soortgelijke omstandigheden. Bij „eigendunkelijke weigering" moest daarvan door het Departement van Koophandel en Koloniën aan den Koning worden kennis gegeven, die, „een zoodanig weigerachtig lid" (sic!) zelfs de kolonie zou kunnen ontzeggen (artt. 29, 30, 31). Zie over Cantz'laars oordeel over kennis van het Nederlandsch o. a. Het Koloniaal Weekblad van 23 Juli 1925.

[2]) De Raad zelf maakte deze bepaling niet na te leven, door 19 Febr. 1822 te besluiten, dat leden, die in tusschentijds opengevallen plaatsen gekozen werden, niet den diensttijd van hun voorganger zouden voortzetten. Er is dan ook weinig van geregelde aftreding te bemerken.

[3]) Ten minste niet in het Oud-archief van Curaçao, Aruba en Bonaire. De nrs. 307—317 *ingekomen civiele binnenlandsche brieven 1816—1827* bevatten verscheidene geleidebrieven van ambtelijke gegevens, die zelf echter ontbreken, o. a. de in art. 21 Reg. regl. genoemde staten van den raad-contrarolleur-generaal, die met des gouverneurs consideratiën naar het Departement van Koophandel en Koloniën gingen.

den, en in de bijlagen meermalen uitgewerkte nota's bevatten, is echter veel opgenomen, dat een kijk op den economischen toestand geeft, en dit gemis vergoedt.

Dat de raadsvergaderingen onder Kikkert zooveel talrijker en zooveel belangrijker waren dan onder Cantz'laar komt zeker ook wel door de verschillende wijzen van besturen, door den gouverneur-generaal en door den eersten gouverneur gevolgd, maar ligt toch in de eerste plaats aan den veelomvattenden arbeid, die de Raad van politie in den eersten tijd met den gouverneur-generaal heeft moeten verrichten aan den opbouw van het staatkundig en economische leven op hechten geldelijken grondslag. Laat ik er aanstonds bijvoegen, dat dit werk niet gelukt is. Ondanks alle maatregelen zat de kolonie, toen Cantz'laar het bewind aanvaardde, diep in de schuld.

Het was ook geen gemakkelijk vraagstuk, dat aan Kikkert ter oplossing was voorgelegd: behalve de militaire uitgaven zou de kolonie zichzelf moeten bedruipen, zei art. 19 zijner instructie. Daartoe was den gouverneur-generaal de zorg voor de goede administratie van het financiewezen opgedragen (art. 21), terwijl de Raad van politie zou helpen zorgen, dat 's Lands ontvangsten behoorlijk werden opgebracht, en alle fraudes daartegen afweren (art. 39).

Provisioneel werden de bestaande belastingen gehandhaafd (art. 72); het Regeeringsreglement gaf bepaalde schikkingen ten aanzien van het middel van den 50sten penning op de vervreemding van vaste goederen en ten aanzien van het hoofdgeld (art. 73), en machtigde den Raad van politie om de bestaande lasten te verhoogen en nieuwe te heffen onder 's Konings nadere goedkeuring als verponding op de huizen, belastingen op de huren, recht van successie in de collaterale linie, het middel van klein zegel, het leggen van een of meer veren over de haven, een pleiziergeld „en soortgelijke, welke de locale staat van Curaçao .... aan de hand geeft .... zonder echter zoodanige heffingen te doen, die de commercie zouden drukken" (art. 74).

Die „commercie" werd op meer plaatsen in de zorg van

den Raad en van den gouverneur-generaal aanbevolen. In art. 19, waar de vreemdelingen werden aangemoedigd, zich „tot bedrijf van den handel" op Curaçao neer te zetten, in art. 37, waar naast de aanmoediging van landbouw en veefokkerijen en verdere bronnen van welvaren de uitbreiding en conservatie van commercie en zeevaart aan den Raad van politie en den gouverneur-generaal werden opgedragen, en in het geheel daaraan gewijde art. 69: „Ten einde de commercie op Curaçao, zoo veel mogelijk op te beuren, en het Eiland te doen strekken tot eene algemeene marktplaats in de West-Indien, zal deszelfs haven, immers bij provisie, en tot dat door Zijne Majesteit daar omtrent nadere bepalingen mogten worden gemaakt, worden opengesteld voor de schepen van alle Natien, zoo tot in- als uitvoer van allerleie goederen, welke bij speciale besluiten niet mogten worden verboden, onder betaling echter van zoodanige regten, als Zijne Majesteit bij afzonderlijk besluit of de instructie van den Gouverneur-Generaal zal goedvinden te bepalen, en onder zoodanige faveuren voor den Nederlandschen handel, als gepast zullen worden geoordeeld: zullende de Gouverneur-Generaal en Raden van Policie, door gepaste locale inrigtingen, zorgen voor de goede behandeling van de Kooplieden, Schippers en het Scheepsvolk, en zoo veel mogelijk de commercie favoriseren en aanmoedigen".

Welken omvang de handel had, vindt men uiteengezet in Kikkerts verslag van 1817 [1]). Met een enkel woord zal ik daarvan nog melding maken, als ik de moeilijkheden bespreek, waarmee de handel te kampen had.

In de eerste raadsvergadering, die van 4 Maart 1816, werd een commissie van kooplieden benoemd, bestaande uit H. Leyer, H. A. de Lima, Joseph Foulcke en C. L. Parker, om een nieuw *tarief van in- en uitgaande rechten* te ontwerpen, waarop de waarde der goederen ¼ minder dan de marktprijs moest gesteld worden. Den volgenden dag zagen de raadsleden Beutner en Duyckinck zich belast met het ontwerpen van een *tarief van leges op het in- en uitklaren van vaartuigen*, zooveel mogelijk overeenkom-

[1]) *T. a. p.*, bladz. 594 e. v.

stig het oude Hollandsche tarief „en zo min drukkend voor de Commercie en Ingezetenen als mooglyk zal zijn" Een week later werden deze tarieven vastgesteld.

Bij de regeling der in- en uitvoerrechten deed zich een bijzondere moeilijkheid voor. Art. 29 van de instructie van den gouverneur-generaal schreef voor vrijdom van alle inkomende en uitgaande rechten voor Nederlandsche schepen, en vrijdom van invoer van alle West-Indische, en daaronder de Noord-Amerikaansche, producten, een en ander „indien geene consideratiën daartegen moogten zijn". Als eerste maatregel werd de invoer van Noord-Amerikaansche producten met 3 % belast, en werden de uitgaande rechten op den uitvoer in Amerikaansche bodems (28 Maart 1816 uitgebreid tot den uitvoer in vreemde schepen in het algemeen) van huiden, kabrietenvellen, verfhout en zout verminderd op 3 %. Toen, op denzelfden 28sten Maart de Raad besloot, den in- en uitvoer in vaartuigen onder Nederlandschen vlag van en naar vreemde landen (d. i. niet van en naar Nederland) met dezelfde rechten te belasten, behoudens wat betreft den invoer van levensmiddelen, vond hij het noodig uitdrukkelijk uit te spreken, dat dit niet in strijd was met het aangehaalde art 29. De Regeering in het Moederland dacht er echter anders over, en het volgend jaar moest de Raad op aanschrijving van den Directeur-Generaal van het Departement van Koophandel en Koloniën het tarief aldus wijzigen, dat goederen in Nederlandsche schepen onder alle omstandigheden vrij van inkomende en uitgaanden rechten verklaard werden, en alle West-Indische en Noord-Amerikaansche producten van „de Vereenigde Staten" eveneens wat het invoerrecht betreft, mits in schepen van het land van herkomst aangebracht [1]). Men vreesde echter, dat ten gevolge van het ruime voorrecht, aan de Nederlandsche vlag toegekend, vele schepen slechts in schijn onder deze vlag zouden gebracht worden, en daarom werd een belasting van 10 % vastgesteld, te heffen van de koopsom van vreemde vaartuigen, die aan ingeze-

---

[1]) Oud-archief no. 465, notulen 18 Febr. 1817.

tenen, onderdanen van Z. M. den Koning zouden overgaan, te betalen door den verkooper [1]).

De gouverneur-generaal gaf in de volgende vergadering aanstonds uiting aan zijn vrees, dat door de verandering van het tarief 's lands inkomsten, „ontwijfelbaar merkelijk" zouden dalen. Als nieuw middel werd daarom een waaggeld van 1 % vastgesteld (op het voorbeeld van het voor tabak bestaande waaggeld van 5 stuivers per 100 pond) van alle producten enz., die gewogen werden, en waarvan het tarief van inkomende en uitgaande rechten bij het gewicht was vastgesteld. De schepen onder Nederlandsche vlag zocht men op een andere wijze te treffen, en wel door de heffing van een haven- en placaatgeld van 1 peso, indien bestemd naar havens van de Spaansche kust van Zuid-Amerika, en van 3 pesos, indien naar elders bestemd, met vrijstelling van de vaart van en naar Aruba en Bonaire van visschersvaartuigen en van vaartuigen, in het Moederland thuisbehoorende.

Een half jaar later (Augustus 1817) kwam het raadslid Cancrijn met een nieuw voorstel, en wel om koloniale en Amerikaansche producten, ingevoerd in vaartuigen van de landen van herkomst, ook met „ingaande regten" te belasten, en ook zekere „inkomende en uitgaande regten" te stellen op in- en uitvoer in schepen onder Nederlandsche vlag, uitgezonderd alleen die rechtstreeks van een der havens van het moederland komen of daarheen bestemd zijn. Dit om den slechten toestand van 's lands geldmiddelen, die zóó is, „dat de menigvuldige in omloop zijnde Ordonnantien ten laste van den Ontvanger Generaal op den vervaldag niet kunnen afbetaald worden, 't geen niet alleen groote inconvenientien aan de houders daarvan veroorzaakt, maar bovendien nog strekken moet tot verval van 's Lands Crediet, hetwelk op alle mogelijke wyze behoort opgehouden te worden". De Raad van politie vereenigde zich hiermee en overwoog, dat die heffing

---

[1]) Toen een geval bekend werd, waarbij ter ontduiking van deze heffing de koopprijs op de helft was vastgesteld, werd de gouverneur-generaal gemachtigd om in zulke gevallen de waarde van het schip te laten schatten, en de 10% van het geschatte bedrag te heffen.

den handel ook niet bezwaren zou, en dat men in de kolonie over de bestaande regeling hoogst verwonderd en meerendeels van oordeel was, dat ook de handel het zijne diende bij te dragen tot versterking van 's lands middelen. Zelfs kon men zeggen, dat de handel op de naburige eilanden onder Nederlandsche vlag met vrijen invoer op Curaçao van drooge goederen en koopmanschappen van daar tot nadeel van den handel met het moederland strekte. Op deze gronden werd het noodig geoordeeld, af te wijken van art. 29 van de instructie van den gouverneur-generaal, ten einde aan art. 19 dier instructie te kunnen voldoen, daar de ingezetenen aan het einde van hun draagkracht waren gekomen, zoodat van de nieuwe, in art. 74 Regeeringsreglement genoemde belastingen geen sprake kon zijn. Men vreesde wel, dat in het Moederland de maatregelen ten opzichte van Nederlandsche schepen geen onverdeelde instemming zouden vinden, en toen einde 1817 de Raad-contrarolleur met nieuwe voorstellen kwam, tot verhooging van het familiegeld en van de weeldebelasting met afschaffing van het patentrecht voor de mindere klasse en misschien ook van de belasting op paarden en sjeezen, verklaarde de gouverneur-generaal zich tegen iedere afschaffing van belasting, omdat daardoor de besproken maatregelen minder kans van goedkeuring door den Koning zouden hebben. Die vrees was echter ongegrond. Alle, tot nu toe genoemde, tarieven, rechten en heffingen werden goedgekeurd.

Slechts terloops vermeld ik het *tarief van accys op den in- en uitvoer van wynen en andere soorten van drank* (1816) en een *belasting op den uitvoer van mais* van 3 stuivers voor ieder schepel (1817).

Het *hoofd- en familiegeld*, provisioneel gehandhaafd, kwam meermalen aan de orde. Zoo in 1817, toen de raad-contrarolleur zich beklaagde over de slechte opneming van het aantal slaven door de wijkmeesters, die dit werk voor niets moesten doen, en over de „abussieve", om niet te zeggen „frauduleuse", aangiften. Slechts 2300 slaven waren aangegeven, voor 1816 en 1817 $^{7}/_{8}$ minder dan voor 1813, 1814 en 1815; bijna „geen eene" planter had „eene

enkele huisbediende" opgegeven. Nuboer stelde voor, in plaats van de wijkmeesters een inspecteur der directe of plaatselijke belastingen aan te stellen, en de daaraan verbonden kosten door een toeslag van 10 % op de daarvoor in aanmerking komende belastingen (hoofdgeld, patentrecht, belastingen op ponten, kano's, rijtuigen en paarden enz.) te leggen. Dit laatste achtte de Raad ondragelijk, en daarom verwierp hij dit voorstel. Wel kon hij meegaan met het voorstel om nieuwe schriftelijke aangiften te vragen onder bedreiging met boeten van 25 tot 200 pesos en verbeurdverklaring van verzwegen slaven. Nog in hetzelfde jaar kwam een progressieve heffing van het familiegeld naar vijf klassen tot stand met vrijstelling van de visschers van het hoofdgeld. Met ingang op 1 Januari 1818 werd het familiegeld weer verhoogd.

Van de in art. 74 genoemde nieuwe belastingen kwam nog in 1816 het *middel van het klein zegel* aan de orde, en werd in hetzelfde jaar een ordonnantie op de *collaterale successie* vastgesteld. Nieuw waren ook een belasting op *winkels, behalve van levensmiddelen, snuiffabrieken, verkoop van drooge waren, goud- en zilverwerk en juweelen bij de straat,* alsmede op het houden van *paarden en sjeezen* door hen, die geen plantage-eigenaars zijn, en het *patentrecht* (1816). Bij de behandeling van het voorstel-Nuboer, dat tot dit laatste leidde, werden belangrijke besprekingen gevoerd in den Raad van politie. Cancrijn liet zich in zijn onbeholpen Hollandsch heel sterk uit tegen het voorstel „zynde ten uitersten drukkende en reuneus voor dit schraale en drooge Eiland en tengevolge moet hebben dat een groot gedeelte van de inwoners, so niet aan den Bedelstaf het Eiland sullen moeten verlaaten geen resources van binnen de Bronnen van buyten gestopt, wat akelige vooruitsigte, reeds zyn de Effecten en slaaven zedeert vier maanden 25 pct. in prys vermindert .... grootste gedeelte van de Eigenaars van tuyne en Huyse kunnen de Intresten niet betaalen, en so de Hypoteecq houders geen consideratie gebruycken zyn de selve reeds gereuneerd. Het kan de intentie van Zyne Majesteit, onsen geliefden Kooning absoluut niet weesen, om Zyne Westindische on-

derdaanen so swaar te belasten, dat zy daar door genoodsaakt wierden dit Eiland te moeten uit aarmoede verlaaten." Hij stelde voor een belasting van 2½ % van alle inkomens, ook die der ambtenaren, boven 250 pesos 's jaars.

Duyckinck wilde eerst eens weten, of de reeds zeer drukkend zijnde bestaande belastingen niet toereikend zouden zijn. Van Uytrecht achtte eiland en inwoners veel te arm voor deze nieuwe belasting, wilde desnoods de helft der voorgestelde bedragen op die wijze heffen. Beutner voelde weinig voor de nieuwigheid, en zou — als 't moest — alleen een patentrecht van bepaald aangewezen professiën en broodwinningen willen.

Aardig is de philippica, waartoe de Raad-fiskaal Van Starckenborgh in dit uit het Moederland afkomstige voorstel aanleiding vond. Curaçao, zei hij, is niet te vergelijken met Nederland of zijn voornaamste koopsteden. Men weet ginds maar weinig van Curaçao, van zijn handel, landbouw en veeteelt en evenzeer van den staat zijner inwoners, hun vermogens, zeden en gewoonten. „Men heeft zeker effecten, Slaven etc[a], maar zyn die meest allen niet van A tot Z verbonden, het zy by hypotheeken, of obligatien, de overigen moeten dagelyks een stuk meubel, goud of silver, ook andere van hun klynodien, zelfs klederen verkopen, om te eeten met hun familien". Van al die belastingen verwachtte hij, dat „de koopman zal huiverig worden, de werkman, zal benevens veele anderen elders zig begeven, en Curaçao zal ontbloot blyven van commercie en werklieden, zynde niet in staat te betalen."

Bij zoo ongunstige ontvangst zou men niet anders dan een intrekking of verwerping van het voorstel verwachten. Uit handen eener commissie, bestaande uit Nuboer, Cancrijn en Van Uytrecht, kwam het ontwerp echter aldus gewijzigd weer ter tafel, dat de Raad zich ermee vereenigde, natuurlijk „provisioneel en onder Zyner Majesteits nadere approbatie" en met deze toezegging, dat zoo gauw de andere middelen toereikend zouden zijn, het patentrecht zou worden ingetrokken. De goedkeuring des Konings werd verkregen maar blijkbaar niet van harte.

Met 1 Januari 1818 werd het tarief zelfs nog verhoogd. Dat was het laatste jaar. Den 2den Augustus deed de gouverneur-generaal in de raadsvergadering meedeeling van de afschaffing bij Koninklijk besluit van 20 Mei 1818. Men besloot dit echter voorloopig nog niet openbaar te maken, omdat men daarvan verslapping in de nakoming der bestaande verplichtingen vreesde.

Tot de niet bepaald fiskale maatregelen behoorde een *belasting op de slachting van Spaansche hoornbeesten*. Ook den invoer bedoelde men hierdoor niet te belemmeren, slechts wilde men de inlandsche veeteelt bevorderen.

Een van de eerste maatregelen, tot stijving der schatkist genomen, was een *weeldebelasting* op ponten, kanoos, pleiziervaartuigen en „huissieraden en artikelen van Weelde", als goud- en zilverwerk, juweelen, rijtuigen en paarden, die op publieke veiling verkocht werden (7 Mrt. 1816), tot 5 %, anderhalf jaar later vervangen door een algemeene *belasting op publieke veilingen* van hetzelfde percentage.

Omtrent de kosten van het bestuur en daartegenover de inkomsten der kolonie staan niet veel gegevens ter beschikking. Falck, de minister van Koloniën schreef 1 September 1818 aan den Koning: „de Eilanden ... maken thans alleen de kosten van hun burgerlijk bestuur goed, en desniettegenstaande zijn de ingezetenen reeds herhaaldelijk klachtig gevallen over de zwaarte der hun opgelegde belastingen" [1]).

In het Oud-archief [2]) bevinden zich uit den eersten tijd twee staten, die omtrent de ontvangsten eenige inlichtingen geven. In 1816, over tien maanden dus, werd ontvangen Ps. 77159.1.3, met een achterstand bij den ontvanger-generaal van 15000 pesos; over het eerste kwartaal van 1817 waren deze cijfers Ps. 17813.7.2 en 13000 pesos. Teenstra [3]) teekende aan, dat in 1816 de jaarlijksche civiele uitgaven 200.000 gld, bedroegen

[1]) *Ambtsbrieven*, bladz. 57.
[2]) No. 388.
[3]) *T. a. p.* I, bladz. 194.

en onder Cantz'laar 170.000 gld. Van den Bosch, *Nederlandsche bezittingen in Azië, Amerika en Afrika*, zegt, dat in 1818 de jaarlijksche inkomsten op 97.000 gld. begroot werden, zoodat een aanzienlijke bijdrage van het moederland noodig was, ongerekend de uitgaven voor het garnizoen, op omtrent 280.000 gld. geraamd. Het is niet heel duidelijk welke waarde aan deze cijfers te hechten is; het meest zegt nog, dat, toen Cantz'laar het bestuur aanvaardde, voor Ps. 5777.1 aan onbetaalde gouvernements-ordonnantiën in omloop was.

CURAÇAO EN ONDERHOORIGE EILANDEN 1816–1828

DOOR

MR B. DE GAAY FORTMAN

III

Omtrent den h a n d e l die op Curaçao in dezen tijd gedreven werd, geeft het *Verslag* van Kikkert uit 1817[1]) een uitvoerige schets. In de eerste plaats had men den handel met de Spaansche koloniën op de tegenoverliggende kust, dien op Haïti, vanwaar maïs, jams en verfhout aangebracht werden, den handel op de Vereenigde Staten van Amerika, die meel, vleesch, spek, maïs, timmerhout en eenige Oost-Indische producten ruilden tegen kabrietenvellen, huiden en golfethout.

De invloed van den vrijheidsoorlog der Zuid-Amerikaansche koloniën aan „de vaste kust" op den handel van Curaçao is van overwegende beteekenis geweest. De vaart op La Guayra en Puerto Cabello, naar Cora en Maracaïbo, was geheel onveilig door de stoute stukken van zeeroovers en kaapvaarders, en het was werkelijk niet alleen de smokkelhandel, die telkens weer aanleiding gaf tot vertoogen en verontschuldigingen soms, meestal zonder belofte voor de toekomst. En de fiscale en plagerige maatregelen der nieuwe republieken straks waren allerminst geschikt om den reëelen handel te doen opleven. Mr. Corporaal, die in zijn hoogst belangrijk proefschrift over *De internationaalrechtelijke betrekkingen tusschen Nederland en Venezuela 1816–1920* alle maatregelen en moeilijkheden met veel nauwkeurigheid uitvoerig behan-

1) Zie De Hullu, t. a. p. bladz. 594 e. v.

delt, doch niet nalaat erop te wijzen, dat die vrijheidsoorlog Curaçao ook goede kansen tot herstel van zijn handel gegeven heeft, die èn door gebrek aan werkkracht èn door de staatkunde der Nederlandsche regeering verloren zijn, onderscheidt drieërlei tijdperk in de geschiedenis der verhouding van Curaçao tot Venezuela: 1816–1822, het koloniaal bestuur staat aan de zijde van Spanje, 1822–1829, de neutraliteit, terwijl in 1829 de onafhankelijkheid der „insurgenten" erkend en daarmee het laatste tijdperk ingeleid wordt. Het gedeelte, dat binnen het kader van deze bespreking zou vallen, is een eindelooze geschiedenis van nemingen van Curaçaosche schepen door independente kapers, ook wel van Spaansche schepen binnen de territoriale grenzen, van bezoeken met weinig goede bedoelingen aan de havens en baaien van Curaçao, aan Aruba en Bonaire [1]), brutale streken in strijd met alle volkenrecht; daartegenover een zoo goed als machteloos gouvernement, dat weinig anders doen kon dan convooi verleenen, als er voldoende schepen op het station waren, en langs diplomatieken weg bij Spanje noch bij zijn vijanden ooit veel meer bereikte dan vage toezeggingen. Onder Kikkert is het een en andermaal voorgekomen, dat met gebruikmaking van de hem in art. 19 gegeven bevoegdheid de gouverneur-generaal vreemdelingen uitzette, wier aanwezigheid hij schadelijk achtte voor de belangen der kolonie. Op groote schaal gebeurde dit, toen na het prijsmaken van een gedeelte van het convooi van het oorlogsschip *Zwaluw* eenige emigranten van de Spaansche kust blijken van vreugde gegeven hadden. De fiskaal moest toen een lijst van de aanwezige vreemdelingen aanleggen, en negen en twintig hunner kregen last, om binnen veertien dagen het eiland te verlaten.

Over het algemeen was de stemming van het Curaçaosche volk ten gunste van de opstandelingen. Dat ondervond de Spaansche generaal Morales, toen hij 4 October 1821 op twee schepen met verscheidene officieren en 32 gewapende manschappen met een boodschap voor den

[1]) Oud-archief no. 234, gouvernements-journaal 30 Dec. 1817, vermeldt een bezoek van kapers op Saba.

gouverneur geland was, en eenige dagen op het eiland bleef. Het doel van zijn reis was eigenlijk een geldinzameling onder de Spaansche uitgewekenen en aanschaffing van levensmiddelen voor Puerto Cabello. Den Zondag na zijn aankomst had in Otrabanda een hem vijandige betooging plaats, waarbij zijn woning aangevallen en een „Vivat Columbia!" aangeheven werd. De militaire wachten waren te hulp geroepen, om aan de feitelijkheden een einde te maken. Morales richtte over het gebeurde een scherpen brief tot den gouverneur. Na een verblijf van zestien dagen op het eiland vertrok hij weer.

Uit denzelfden tijd (18 December 1821) dagteekent een verordering van den Raad tegen het dobbelspel, waartoe de vreemdelingen de ingezetenen verleidden.

Om de oorlogsschepen van de noodige bemanning te voorzien, werden meermalen manschappen van het garnizoen daarop geplaatst of matrozen van de koopvaardijschepen tot dienstneming verplicht.

Een van de sterkste staaltjes van willekeur vond 18 Januari 1822 plaats, toen twee sloepen van het Columbiaansche kaperschip *Condor* de Spaansche goletten *Fortuna* en *Esperiencia* onder het geschut van het fort Beekenburg weghaalden [1]. „Schending van het nederlandsche territoir op.... verregaande en schandelijke wijze" noemde Cantz'laar het in zijn journaal. [2]) De bezetting van het fort onder den 2den luitenant bij het korps inlanders op de batterijen en seinposten J. B. H. Rabaine [3]) trof geen blaam, zooals de gouverneur tot tweemaal toe besliste. Dat de daad had kunnen plaats grijpen zonder dat de soldaten konden te hulp komen, weet de gouverneur aan de bemanning der schepen zelf, die hoogstwaarschijnlijk des avonds met hun bagage aan den wal gegaan waren om daar te overnachten. Anders toch, zoo luidt

---

[1]) Men zie hierover den brief van den minister van Onderwijs, Nijverheid en Koloniën van 22 April 1822 aan den Koning, waarin de verhouding van Curaçao tot de vaste kust uitvoerig behandeld wordt. *Ambtsbrieven van A. R. Falck 1802—1842*, bladz. 169 e.v.

[2]) 18 Jan. 1822, Oud-archief no. 239.

[3]) † Mrt. 1824.

de desbetreffende aanteekening [1]), zouden zij niets kunnen gered hebben, waar zij zelf verklaren, zelfs geen tijd om alarm te maken te hebben gehad. Er is geen aanleiding om langer stil te staan bij dit geval, dat met alles, wat er uit voortkwam, door Mr. Corporaal besproken is, en zelfs nog aan afzonderlijke rechtskundige beschouwing onderworpen [2]). Een noodlottige samenloop van omstandigheden heeft gewild, dat de *Zwaluw* en *Merkuur* niet konden uitzeilen, om het kaperschip na te zetten, zoodat de gouverneur een beroep moest doen op de Engelsche korvet *Falmouth*, die in de haven lag, den volgenden dag met den kapitein-luitenant De Quartel aan boord ook uitzeilde, maar twee dagen later onverrichter zake terugkwam.

Dit feit viel niet onder de beschikking van den gouverneur van 22 November 1821 waarbij een boete van 1500 pesos was bedreigd tegen kapers, die op de wateren of het grondgebied der kolonie eenig schip onder Nederlandsche of neutrale vlag zouden nemen. Wekt reeds dit strafbeding rechtmatige twijfel op aan zijn doelmatigheid bepaald eenigzins leuk is de nauwkeurige opsomming van een ander, een maand later. Op schepen, die binnen het bereik van het geschut van een der batterijen kwamen, zou, als zij geen vlag vertoonden, tot driemaal toe geschoten worden op kosten van den beschotene en wel 10, 15 en 20 pesos. Ook het derde schot, ofschoon het raak zou zijn, moest worden betaald, verdere schoten niet, daar dan het schip als vijandelijk beschouwd werd.

In den loop van 1822 vond de koopman Antony Mattey in de herhaalde geweldenarijen ter zee aanleiding, den gouverneur te vragen om lettres de marque [3]) voor zijn schoeners *Diana* en *Anna* om die schepen tegen zeeroovers te verdedigen en tegelijk hindernis toe te brengen aan de schandelijke bedriegerij, welke gepleegd werd door vaartuigen, die zich niet ontzagen van de Nederlandsche vlag tot hun privaat oogmerk valsch gebruik te

[1]) Gouvernementsjournaal 30 Oct. 1822.
[2]) Bladz. 35, 549, 550.
[3]) Zie art. 8 Regeeringsreglement.

maken. Cantz'laar weigerde dit, omdat Nederland niet in oorlog was; wel werd Mattey toestemming verleend om zijn schepen tot eigen verdediging tegen zeeroovers te wapenen.

Reeds in Januari 1818 hadden de kooplieden en andere ingezetenen zich met een verzoekschrift tot den Gouverneur en den Raad van politie gewend over den druk der belastingen [1]). Men leest daarin: De toenemende onlusten en binnenlandsche oorlogen op de naburige Spaansche kust hebben den handel bijna doen stilstaan. Er is geen retourlading noch voor de schepen uit het moederland noch voor de Amerikaansche vaartuigen, die nu en dan op Curaçao komen. Na drie en meer weken wachtens kan men slechts een weinig verfhout, geitenvellen en huiden inladen, die dikwijls nog met verlies verkocht worden.

Tevergeefs heeft men tot nu toe ook de nieuwe belastingen opgebracht, in de hoop, dat Gouverneur en Raden den Koning van den ongelukkigen toestand zouden overtuigen en het tekort der kas tot betere tijden door het Moederland zou worden aangevuld. Integendeel zijn nu weer nieuwe lasten opgelegd door de verhooging van familie- en hoofdgeld, patentrecht, 5 % door den kooper van vendu-goederen te betalen. Daarnaast blijven andere knellende en drukkende belastingen bestaan, w. o. de 40e penning op de hypotheken, het bestelloon op de koloniale vaartuigen van 1 reaal per stuk, daggelden voor de waagklerken en visitateurs, waaggelden, de enorme contributie voor de gewapende burgerij, de verhoogde belasting op schepen uit het moederland, vroeger 5 pesos voor de gansche lossing nu 3 pesos per dag, wat dikwijls op 45 pesos komt, en nog wel niet ten bate van 's lands kas maar voor de kommiezen.

De koophandel is verlegd naar St. Thomas, St. Bar-

---

[1]) Het is te vinden in Oud-archief no. 490. De onderteekenaars waren: Jutting en Rutgers, Joseas Ab. de Lima, M. C. Henriquez, Ab. Henriquez, Jb. Machoro, J. Fereyra, M. Haim de Lima, Jos. P. Brandao, Benj. Jesurun, P. Leyba, A. B. Helmund, C. W. Jutting & Co., J. H. Schieling, De Lima & Zoon, Bing en Jutting, C. C. Römer, Ziegler en Roches, Frans Rojer, Johs. Hs. Apitsz, J. H. Sütermeister ,Hendr. Leyer, J. de Leon Naar, M. Penso en J. Muller J. A. D.

tholomeus, Trinidad en Jamaica. Zelfs tegen enorme percenten is geen geld te krijgen. De vaste goederen zijn tot op de helft in waarde gedaald.

Verzocht wordt provisioneele ontheffing van de verhooging van hoofd- en familiegeld, patentrecht, venduen, alsmede „de colloniale bestelloon", waagklerk- en schoolgelden, contributies voor de wacht, en andere voor den handel drukkende belastingen; en voor de andere verzoeken zij de voorspraak van den gouverneur en van den Raad om van den Koning vermindering te krijgen. Zij meenen, dat de in- en uitgaande rechten op de koloniale goederen en op den invoer van droge goederen met de oude belastingen wel toereikend zullen zijn.

Deze klacht heeft in het Moederland, waarvoor zij bestemd was, gehoor gevonden. De Raad van politie kon er niet veel meer aan doen, dan het verzoek bij den Koning ondersteunen, die, zooals de gouverneur in de vergadering opmerkte, wenschte „dat de kolonie zelve zoo veel moe(s)t opbrengen als nodig is tot vinding der uitgaven."

Cantz'laar was de overbrenger van 's Konings gunstige beschikkingen. In de raadsvergadering van 20 November 1820 deelde hij mee, dat voor 1821 de belastingen met omstreeks 30.000.— gld. verminderd moesten worden, en van hem gevraagd was een plan om den handel verder te ontheffen van de meest belemmerende bepalingen. Nuboer, Cancrijn en Jutting werden daartoe in een commissie van advies benoemd.

Reeds 14 dagen later kwam in den Raad in behandeling hun voorstel, dat hierop neerkwam: Het meest doet den handel afbreuk het invoerrecht van 3 % op koloniale producten; dit schrikt de vreemdelingen ervan af, om hun „retouren" naar Curaçao te brengen. Wanneer dit recht tot de helft verminderd wordt, of wel geheel afgeschaft met gelijktijdige heffing van een uitvoerrecht van $1^1/_2$ %, dan zal de opbrengst van dit tarief in plaats van op 11.000 pesos moeten worden geraamd op 5500 pesos, maar Europeesche en Noord-Amerikaansche schepen zullen er door naar de kolonie gelokt worden. In de tweede plaats wordt voor vermindering in aanmerking gebracht het accijns-

geld op rum, roode wijn en madera; echter moet voorkomen worden, dat een belangrijke vermindering van de rumaccijns afbreuk doet „aan onzen Hollandschen Jenever". Het hoofdgeld op slaven, dat weinig drukt op de vermogende lieden, die dikwijls zeer weinig slaven hebben, en zwaar op de plantage-eigenaren en op de stedelingen, die van de huurpenningen der slaven moeten bestaan, wil de commissie geheel afschaffen. Evenzoo het 1 pct.-vendugeld van vaste goederen en slaven, waarvan de verkoop uit anderen hoofde bovendien met den 50sten penning en 6 pesos per hoofd belast was. De 40ste penning op hypotheken, vooral drukkend voor de behoeftigen, ware tot een 60sten penning terug te brengen. Voor geheele afschaffing worden nog voorgedragen: het ponten- en canoosgeld, dat in hoofdzaak opgebracht wordt door de arme klasse, die van het verhuren van pontjes leven moet; het pleiziergeld op het houden van paarden en rijtuigen, dat slechts 100 pesos 's jaars opbrengt en telkens een bron van veel ongenoegen tusschen inwoners en overheid is; het uitvoerrecht van 6 % op zout, pinda's, kleine maïs, schapen, kabrieten, ezels, paarden karpatolie, sigaren en de belasting op vrijlating van slaven. De mindere opbrengst van al deze heffingen wordt op negentien tot twintig duizend pesos jaarlijks door de commissie geraamd.

De Raad van politie ging echter niet in alle opzichten met deze voorstellen mee. Ten aanzien van bepaalde West-Indische producten: levensmiddelen (voorzoover deze niet, als versche boomvruchten, altijd vrij geweest waren), indigo, katoen, huiden, kabrietenvellen, tabak, hout, karet, melasse enz., werd het invoerrecht op de helft gebracht [1]). Het hoofdgeld van slaven werd verminderd, en afgeschaft werden de hoofdgelden van schippers, huisbedienden, pontvoerders, sjouwers, ambachtslieden, de heffing op veer-, tent- en zeilponten, watercanoos en pleiziervaartuigen, het bovengenoemde pleizier-

[1]) 5 Nov. 1822 werd een geheel nieuw tarief van in- en uitvoerrecht vastgesteld, en 19 Oct. 1824 werd bepaald. dat het tarief alle drie maanden aan de hand van de marktprijzen zou herzien worden

geld en 1 pCt. vendugeld, alsmede het uitvoerrecht op de volgende Curaçaosche producten: zout, pindas, schapen, kabrieten, paarden, ezels, karpatolie, snuif, lamoen in pekel, lamoensap, boonen, oranjeschillen en sigaren. Een mogelijke vermeerdering der belasting door uitgebreideren handel buiten beschouwing latende, raamde de Raad de mindere opbrengt tengevolge dezer maatregelen op bijna 14.000 pesos of ruim 23000 gulden.

Uit de burgerij kwam ook nog een verzoek tot afschaffing van den 40sten penning op het passeeren van hypotheken [1]). In zijn journaal (22 December 1820) deelt de gouverneur mee, dat hij op dit verzoekschrift geen acht kon slaan wegens onbehoorlijkheid, nochtans heb ik daarin weinig of niets onbehoorlijks kunnen vinden, maar Cantz'laar kon blijkbaar op dit punt weinig verdragen, want eenige dagen te voren was een voorstel tot oprichting van een bank van leening en uitgifte van 500.000 pesos aan gangbare hypothecaire gouvernements-obligatiën aan de onderteekenaars teruggezonden, omdat zij de hoop uitgesproken hadden, dat hun plan, ten voordeele van de koloniale kas bedoeld, een verzachting zou veroorzaken van de „zware en bijna onverdragelijke belastingen". De gouverneur zag hierin een blijk van gebrek aan vertrouwen in het koloniaal bestuur. En toen nu het tweede verzoekschrift gekomen was, vond de gouverneur aanleiding tot een vermaning van het publiek in *de Curaçaosche Courant* van 23 December 1820 „om zich te onthouden van het bezigen van ongeoorloofde aanmerkingen in geschriften, welke zij mogten noodig oordeelen aan bevoegde autoriteiten aan te bieden."

Behalve deze collectieve klachten was er voortdurend een groot aantal individueele reclames tegen belastingaanslagen en andere heffingen ten bate der koloniale kas. Het waren grootendeels verzoeken om kwijtschelding wegens onvermogen, die op groote schaal werden ingewilligd

---

[1]) Hieronder viel ook het verband op slaven, doch deze heffing werd veel ontdoken. De Raad van politie bepaalde daarom (20 Februari 1821), dat slaven voortaan alleen bij hypotheekakten zouden mogen verbonden worden.

De Raad maakte deze verzoeken commissoriaal, door het onderzoek, hiertoe vereischt, aan twee zijner leden op te dragen, wier beslissing de sanctie van den gouverneur, als hebbende de opperdirectie van het financiewezen, zou behoeven.

Niettegenstaande alle belastingen en heffingen was *de geldelijke toestand* der kolonie tot op dat oogenblik slecht geweest. Kikkert was zijn bewind al met een tekort begonnen. Gedurende de vijf weken, die de onderhandelingen over de teruggave der kolonie na zijn aankomst op Curaçao nog in beslag namen, hadden de meegebrachte ambtenaren en troepen ook moeten leven, en daarvoor waren wissels getrokken op het moederland. Optimistisch schreef de gouverneur-generaal 18 Februari 1816: Zoodra wij in het bezit der kolonie zijn en voldoende geld hebben, zullen wij het voor andere doeleinden dan betaling van militaire soldijen en traktementen gebruikte aanvullen.

In het begin gelukte het vrij goed, om aan geld te komen. In de raadsvergadering van 18 Juli 1816 deelde de voorzitter mee, dat een bedrag van 12000 pesos, voor den tijd van 6 maanden ter leen gevraagd tegen 6 pCt. en onder verband der eénpercent-kaapvaartkas, door eenige der voornaamste kooplieden en ingezetenen renteloos en zonder zekerheid verstrekt was, met toezegging, dat, als er over een half jaar niet voldoende kasgeld mocht zijn, de aflossing bij loting zou kunnen geschieden. Drie maanden later was er weer geld noodig, en toen ging het minder gemakkelijk. Echter was toen juist gestorven de zeer rijke P. F. Diedenhoven, die bij zijn leven meer dan eens vrijwillig en gedwongen het gouvernement geholpen had [1]). Ook na zijn dood liet men het zijne niet met rust. De Raad van politie deed de executeuren aanstonds de nalatenschap schatten en bij voorraad de impost van de colla-

---

[1]) Zie Hamelberg. *Een veelbewogen tijdperk*, t. a. p., bladz. 65 en 66. Volgens een bericht in *de Cur. Crt.* van 5 Oct. 1816 werd zijn nalatenschap op en half millioen stukken van agten geschat.

terale successie betalen. Het heeft jaren geduurd vóór deze zaak eindelijk geregeld was.

Naast de plannen van Nuboer om een bank van leening en een specie-bank op te richten [1]), die tevens ten doel hadden wat ruimer in het geld te komen, dient vermeld het loterijplan van Isaäc Cardozo, dat op het einde van 1817 in den Raad in behandeling kwam. De Raad vond het te gevaarlijk, om van overheidswege dit middel aan te wenden wegens het gebrek aan geld bij de ingezetenen, dat wel eens ten gevolge zou kunnen hebben, dat niet alle loten werden genomen [2]). Aan Cardozo werd toegestaan, voor eigen rekening het plan uit te voeren, mits betalende 5 pCt. aan de koloniale kas, terwijl de trekking ten overstaan van den raad-contrarolleur zou moeten plaats vinden. [3])

Tot overmaat van ramp kwam een groote nalatigheid van den ontvanger-generaal Ms. Schotborgh Gz. in het innen der belastingen het nijpend tekort aan geldmiddelen vergrooten. Einde 1818 bleek den gouverneur-generaal, dat deze ambtenaar „wegens indispositie" gedurende twee maanden geen kasboek gehouden had, en zelfs over 1817 alle belastingen nog niet geïnd waren. Er was Schotborgh echter veel meer te verwijten. In Augustus

---

[1]) *Munt- en geldmoeilijkheden op Curaçao voor honderd jaar*, I, t. a. p., bladz. 353 e. v.

[2]) Zie over een vroegere landsloterij Hamelberg, t. a. p., bladz. 64.

[3]) Cardozo deed het ook. *De Cur. Crt.* van 3 Jan. 1818 bevat zijn plan, dat 7 Mrt. d. a. v. voor een verbeterd plan plaats maakte. Hard liep het niet, maar het ging toch door, en een half jaar later werd zelfs een tweede loterij aangekondigd. In Sept. 1821 kwam Cardozo met een nieuw plan, doch deelde aanstonds mee, dat hij geen 5 pCt. aan de koloniale kas kon betalen, wel wilde hij zich verbinden 1000 pesos te geven, waarmee genoegen werd genomen. Hij moest borgstellen voor het bedrag der loterij en der landsrechten. Cardozo stierf echter, en S. S. Delvalle kreeg het octrooi. Deze kon geen borgstellen, en daarom moest de opbrengst der loten aan commissarissen — raad-contrarolleur en hoofdontvanger — worden ter hand gesteld. In de raadsvergadering van 20 Aug. 1822 bleek, dat Delvalle zijn plan niet kon uitvoeren, waarop de Raad besloot geen toestemming meer voor zoo'n plan te geven. Het schijnt, dat Delvalle na een vermindering van de belasting tot de helft zijn plan toch volvoerd heeft. In *de Cur. Crt.* van 15 Dec. 1832 komt een opgave van een loterijtrekking van Mozes Cohen Henriquez en Jacob van Jessuah Naar voor.

1819 betuigde de gouverneur-generaal hem zijn hoogste ongenoegen wegens zijn herhaald plichtsverzuim. Nog in dezelfde maand volgende zijn ontslag, wel op zijn verzoek, maar daaraan zal wel niet vreemd geweest zijn, een groote vordering van meer dan 20.000 pesos, die het gouvernement op hem had. [1])

En juist in dien tijd was er dringend geld noodig. Schipper Scholl moest ruim 7000 gulden voor vrachtpenningen hebben, en sprak het gouvernement daarvoor aan. Een poging om bij de kooplieden te leenen mislukte. In zijn journaal teekent Kikkert dan aan, dat, omdat „er dus geen ander middel ter bekoming van die som overbleef dan eene verhoogde belasting te heffen, hetwelk, vooral in de tegenwoordige tijdsomstandigheden, zooveel doenlijk behoorde vermijd te worden, hebben wij geresolveerd de voor die som op den ontvanger Generaal afgegeven ordonnantie uit onze privé beurs af te lossen, ten einde daar door het Crediet van het Gouvernement op te houden" [2]). En zelf moest hij daarvoor nog leenen.

In den loop van 1821 werd de geldelijke toestand der kolonie gunstiger, zooals wij zagen [3]). Nog in het begin van dat jaar was in den Raad van politie beraadslaagd over versterking der middelen, zonder gevolg echter omdat men geen nieuwe belasting-heffingen aandurfde, behalve dat Beaujon en Jutting den handel wel wilden belasten. Geleidelijk werd de schuld van het gouvernement aan het „fonds tot vernietiging" afbetaald, en 17 September 1822 kon de gouverneur aan den Raad van politie meedeelen, dat ook de obligatieleening der kooplieden van 27000 pesos geheel was afbetaald. Intusschen waren ook al de borgstellingen der ambtenaren, die onder Kikkert als kasgeld gebruikt waren, in de reserve-kas

---

[1]) Schotborgh overleed 27 Jan. 1821. Een gedeelte van de vordering van het gouvernement kon in klinkende munt betaald worden. Zie *Munt- en geldmoeilijkheden*, I, t. a. p., bladz. 367. Over bijna 14000 pesos moest tot in hooger beroep een geding over den voorrang gevoerd worden tegen J. van J. Naar. De kolonie won het, maar eerst in 1826 was deze schuld betaald.

[2]) Oud-archief no. 235, 25 Februari 1819.

[3]) *Munt- en geldmoeilijkheden*, II, t. a. p., bladz. 39 e. v.

gestort [1]). Deze laatste kwam eerst toen in zooverre tot haar recht, dat nu ook de hoofdontvanger, wat hij boven het bedrag van zijn borgtocht in kas had, in de reserve kas ging storten, met inachtneming van de behoeften voor aanstaande betalingen. Einde 1822 was de reserve-kas zelfs tot 40.000 pesos gestegen. Dit niettegenstaande de gouverneur op 1 Augustus 1822 ook nog bepaald had, dat voor de militaire traktementen en soldijen tot nader order niet meer op het moederland zou getrokken worden.

De bedoeling was geweest, dat voor deze uitgaven uit het moederland gelden zouden worden overgezonden, en deze zouden met „de saldo's der respectieve Ontvangers" de „*Generale Geldkamer*", zooals art. 22 de reserve-kas noemde, uitmaken. Nu dit niet gebeurd was, en Kikkert al de beschikbare contanten hard noodig had, kon hij die „geldkamer" wel missen. Wat het uitwendige betreft, voldeed Cantz'laar aan den eisch van het wettelijk voorschrift door voor dit doel in het gouvernementshuis een ijzeren kist in gebruik te stellen met drie verschillende sloten, waarvan de sleutels bleven onder berusting van den gouverneur, den raad-fiskaal en den raad-contrarolleur, maar behalve de gelden, die de hoofdontvanger over had in zijn kas, werd er van alles in gedaan, wat art. 22 niet noemde: behalve de reeds vermelde borgtochten nog het goud van Aruba, de munten van het nieuwe muntstelsel, de dubloenen, die ter inwisseling voor de betalers beschikbaar zouden blijven, enz. De Weeskamer daarentegen, die art. 22 wel uitdrukkelijk vermelde, had voortdurend geldnood. Van haar komen dan ook stortingen in de reserve-kas niet voor.

In 1823 vloeiden de middelen niet minder. Toen bij

---

[1]) Omtrent de oorzaak van den betrekkelijk gunstigen toestand der geldmiddelen kan men iets te weten komen uit een brief van Cantz'laar in het begin van 1822 aan den gouverneur van Suriname. In dien brief (O u d-a r c h i e f no. 376) verheugde de gouverner zich erover, dat hij eer gunstige dan nadeelige berichten kon zenden. Tegenover herhaalde slechte oogsten, belemmering van den handel, aanhoudende droogte en groot verlies van vee bij gebrek aan het noodige voeder stond de Noord-Amerikaansche handel en de invoer van koloniale producten, die het evenwicht handhaafden.

Koninklijk besluit van 3 Februari 1823 no. 69 ten laste der kolonie gebracht werden de vorderingen uit de geldleeningen van 1797 en 1799 tot een bedrag van Ps. 19290.3.4 met de rente tegen 5 ten honderd vanaf 1 Januari 1818, om die tegen algeheele kwijting met 25 pCt. te voldoen, kon het daarvoor benoodigde, Ps. 6148.6.3$^1/_2$, uit de aanwezige kasgelden verkregen worden [1]).

In 1824 is ook de heffing van het familiegeld met machtiging van hooger hand achterwege gebleven.

Lang heeft de geldruimte echter niet geduurd. En de goudwinning op Aruba èn de vestingbouw stelden bijzonder zware eischen aan de koloniale kas. Nadat al het geld uit de reserve-kas weer overgeheveld was in de kas van den hoofdontvanger, was men in het begin van 1826 zoo ver, dat de gelden, die met bijzondere bestemming in de reserve-kas lagen (o.a. voor de borgstellingen) aangesproken moesten worden. Een poging om gedeeltelijke aflossingen van hypotheken der eenpercents-kaapvaartkas te krijgen schijnt mislukt te zijn. In Mei 1826 begint de gouverneur weer voor de militaire traktementen en soldijen te trekken, gerekend van 1 Januari van dat jaar af. In den loop van dat jaar kwam bericht, dat ook voor de goudwinning op Aruba „getrokken" mocht worden.

Reeds in het begin van 1822 had Cantz'laar aan de regeering in het moederland voorgesteld Columbia als oorlogvoerende partij te erkennen. Lang, voor dien tijd althans, liet het antwoord op dit voorstel niet op zich wachten. 14 October 1822 kon de gouverneur, gebruik makende

[1]) Een bedrag van Ps. 1349, —, 3, dat niet dadelijk opgevraagd werd, werd in de reserve-kas voor de rechthebbenden bewaard.

De kolonie had nog meer oude schuld:

wegens verstrekkingen aan 's lands schepen van oorlog in 1806,

wegens verstrekkingen aan de Fransche schepen op Curaçao in 1800,

wegens leverantiën en geldleeningen van 1796—1800, waaronder een schuld van 40.000 gld. ten behoeve van den boedel-Van Diedenhoven, waarvoor de kaapvaartkas verbonden was,

wegens onbetaalde rekeningen over 1805 en 1806.

Deze schulden zouden volgens de wet van 9 Februari 1818 verevend worden.

De houders van vorderingen, tijdens het Engelsche bestuur ontstaan, werden naar het Engelsche gouvernement verwezen.

van de hem bij ministerieele beschikking toegestane vrijheid, ambtelijk het besluit nemen Columbiaansche schepen binnen de Curaçaosche havens toe te laten. Een erkenning der onafhankelijkheid van Columbia was dit nog lang niet [1]; de neutraliteitspolitiek van Nederland begon.

Intusschen waren het volstrekt niet alleen maatregelen van de zijde der Columbianen, die aanleiding tot gewrijf en gehaspel gaven — de Spanjaarden met hun blokkades [2] en andere feitelijkheden maakten het niet minder erg naarmate de krijgskans hun ongunstig was. Zelfs toen in November 1823 hun laatste vesting Puerto Cabello verloren ging, bleven zij met strooptochten ter zee den handel afbreuk doen.

---

[1] Hoe Cantz'laar in dit opzicht op alles lette, blijkt uit het volgende. A. G. Lion was door den Raad van justitie veroordeeld tot bannissement voor den duur van den oorlog tusschen Spanje en „de republiek Columbia". Als de gouverneur hiervan kennis krijgt, overweegt hij in zijn *journaal*, dat deze uitdrukking het Nederlandsche gouvernement, dat Columbia nog niet als een onafhankelijken staat heeft erkend, niet compromitteeren kan „bij aldien de gemelde clausule voor onbestaanbaar zoude kunnen of moeten gehouden worden".

[2] Over de bekende blokkade van 1821 (zie Corporaal, *t. a. p.*, bladz. 26 e.v.) bevindt zich in het Oud-archief no. 396 een advies van Mrs. Elsevier en Serrurier aan Cantz'laar.

CURAÇAO EN ONDERHOORIGE EILANDEN 1816—1828

DOOR

Mr. B. DE GAAY FORTMAN

IV

De oorlog tusschen Frankrijk en Spanje waarin Curaçao de neutraliteit van het moederland volgde [1]), gaf nog aanleiding tot een vermakelijke gebeurtenis op Curaçao, toen de Fransche fregatten *Thetis* en *Constance* in de haven lagen. 3 Augustus 1823 's avonds 10 uur gaf de commandant van het fort Nassau, de 1ste luitenant der artillerie S. L. Plats onverwachts het alarmsein. Alles kwam in 't geweer, maar wat men op fort Nassau gezien had, het naar den wal roeien van 5 sloepen der Fransche fregatten, wettigde het alarm niet. Te minder daar op het oogenblik, waarop het sein gegeven werd de commandant van een der Fransche schepen, de baron de Bourgainville met eenige officieren na een maaltijd bij den gouverneur den avond bij Van Raders doorbracht. Voor Plats had de gebeurtenis het onaangename gevolg, dat de gouverneur een beschikking nam, waarbij verboden werd, hem voortaan een kommandement van eenige buiten- of afgezonderde post op te dragen [2]). Het geven van het alarmsein stond nl. alleen aan den gouverneur en aan den plaatselijken commandant; Plats had de *Eendragt* in het Schottegat moeten waarschuwen.

Ofschoon geschillen en moeilijkheden geenszins uit-

[1]) Gouvernements-journaal 28 Juni 1823; Oud-archief no. 240.
[2]) 1 Jan. 1824 werd deze maatregel opgeheven. 26 Mrt. 1824 (Oud-archief no. 241) werd een geheel nieuw stel alarmbepalingen vastgesteld, afgekondigd in *de Cur. Crt.*

bleven, toen Nederland zijn houding tegenover de „insurgenten" in beginsel gewijzigd had, trad in de onderlinge betrekkingen van toen af een vredelievend bestanddeel naar voren, dat verder de geheele onderlinge verhouding beheerschte. Het streven werd gericht op het aanknoopen van handelsbetrekkingen op den grondslag van verdragen. In 1824 en 1825 maakte de zeeofficier H. W. de Quartel [1]) een reis naar verschillende Zuid- en Midden-Amerikaansche republieken.

Ofschoon deze reis wel degelijk uitging van de regeering in Nederland, liet men het daar tegenover de mogendheden voorkomen, alsof zij een zaak van den gouverneur van Curaçao was [2]). Zij leidde tot de aanstelling van een

---

[1]) Hendrik Willem de Quartel werd geboren 4 Febr. 1782. Met het fregat *Kenau Hasselaar*, dat in 1802 onder kapitein ter zee J. Buschman op Curaçao kwam, om de bij den vrede van Amiens teruggeven kolonie van de Engelschen over te nemen, kwam De Quartel als luitenant ter zee op Curaçao en bleef daar tot 1807. Hij maakte de gebeurtenissen van 1804 en de verovering door de Engelschen in 1807 mee. Voor een krijgsraad in Nederland terechtgesteld wegens zijn houding op den Nieuwjaarsmorgen van dat jaar, werd hij vrijgesproken. In 1813 — sedert eenige jaren onder het Fransche bestuur was hij adjudant van Kikkert — koos hij evenals deze aanstonds de zijde van het Algemeen bestuur, dat hem tot kapitein ter zee aanstelde. In 1819 kwam hij met de *Merkuur* weer op Curaçao. Na de bovenbedoelde reis bleef hij tot 1834 op dit eiland, keerde toen naar Nederland terug, en werd vier jaar later met den rang van schout bij nacht eervol ontslagen. Hij overleed in 1863. Hij was eerst gehuwd met Sara Briard Schotborgh, in tweeden echt met M. A. Lobry. Zijn verhaal van de verovering in 1807 vindt men bij De Jonge, *Het Nederlandsche Zeewezen*, dl. V, bladz. 634.

[2]) In de *Gedenkstukken der Algemeene geschiedenis van Nederland 1815—1825*, 1ste deel vindt men twee brieven, die op deze reis betrekking hebben. Zoo op bladz. 685 deze uitlating van Meyendorff aan Nesselrode van 9 Mrt. 1824: „Le Roi a chargé M. de Quartel, capitaine de la marine, de se rendre au Mexique, au Pérou et dans la république de Colombie pour y protéger le commerce des Pays-Bas et lui ouvrir de nouveaux débouchés.... „On fait ici un secret de cette mission, et le ministre de France, qui en a parlé à M. Reinhold, n'a pu tirer de lui d'autre réponse, sinon: „que dans la question des colonies comme dans toutes les autres le Roi suivait l'exemple des grandes puissances...." Op 9 Febr. 1823 schreef Von Mier aan Metternich (bladz. 578): „Je l'(le ministre des affaires étrangères) ai questionné sur la mission et les discours de M. Quartel. Il m'a dit que cet officier de la marine Royale n'était chargé d'aucune mission diplomatique; que c'est le gouverneur de Curaçao qui l'avait envoyé à Colombie pour soigner quelques affaires de commerce; qu'il était au désespoir qu'on avait choisi cet orginal, qui ne connaît pas la valeur des mots et qui com-

aantal handelsagenten en consulaire ambtenaren. De eerste was W. J. L. van Raders, in 1824 handelsagent, later consul te La Guayra [1]). Een Engelschman E. Brooke Penny stelde de gouverneur aan als handelsagent voor Zulia; bij Koninklijk besluit van 22 Februari 1827 werd hij benoemd tot consul te Maracaibo. In 1826 was P. A. J. L. ridder de Stuers [2]) benoemd tot consul-generaal te Bogota, en de klerk ter gouvernementssecretarie van Curaçao R. F. van Lansberge, toen nog maar twee en twintig jaar oud, tot vice-consul te Santa Fé de Bogota [3]).

En over de reis van De Quartel èn over de verrichtingen dezer consulaire ambtenaren, ligt Mr. Corporaal de belangstellenden uitvoerig in, daarbij alle aandacht schenkende aan de moeilijkheden, die zich in hun ambtelijke loopbaan voordeden in verband met de vrijheidsoorlog der Zuid-Amerikaansche koloniën van Spanje en de opkomst der nieuwe republieken.

---

promet son gouvernement de la manière la plus fâcheuse; que la publication de ses ridicules péroraisons dans le même moment que l'Angleterre reconnaissait ces nouvelles républiques, a dû naturellement réveiller l'attention des gouvernemens intéressés.

Falck, destijds gezant te Londen, verwijt De Quartel, dat hij te Bogota vergat, dat hij zijn reis alleen als verkenning beschouwen moest. Hij zou nl. bij een gehoor, dat de vice-president van Columbia hem verleend had, de jonge republiek hebben toegewenscht „een voorspoed gelijk aan dien van Palestina onder den wijzen koning Salomo". Als dit juist is, merkt Falck geestig op, „mag men gelooven, dat hij dien dag niet gelezen had in het Boek der Wijsheid". (*Gedenkschriften*, bladz. 301 en 611).

Het is niet onmogelijk, dat de uitlating van den minister van buitenlandsche zaken tegenover Von Mier op hetzelfde feit betrekking had. Gezien het in den tekst vermelde gevolg van de reis mag men haar geslaagd noemen. De Quartel werd in 1826 benoemd tot ridder in de orde van den Nederlandschen leeuw .Zie over De Quartels reis ook Corporaal *t.a.p.*, bladz. 50 e.v.

[1]) Hij was destijds havenmeester op Curaçao, welk ambt hij intusschen voor zijn rekening kon laten waarnemen door den kapitein-adjudant van den gouverneur R. F. van Raders. Tevoren was W. J. L. van Raders op St. Martin werkzaam geweest als kommies van in- en uitklaren en waagmeester (1816), later lid van den Raad van civiele en crimineele justitie. Als consul te La Guayra werd hij benoemd tot commandeur van St. Eustatius en Saba (1828—1836).

[2]) Hij stierf reeds in 1827 in een tweegevecht met een Columbiaansch officier Miranda, die zich smalend over Nederland had uitgelaten. Zie Bosch, *Reizen*, II bladz. 163 e. v.

[3]) Later consul-generaal in Venezuela; van 1856 tot 1859 gouverneur van Curaçao, van 1859—1867 gouverneur van Suriname, † 1873.

Tot tweemaal toe had Kikkert aan personen, die zich aangemeld hadden als Amerikaansch consul voor Curaçao toelating moeten weigeren op grond van art. 18 van het Regeeringsreglement: „Geene Consuls of Agenten van vreemde Mogendheden zullen door den Gouverneur Generaal op Curaçao worden toegelaten, zonder uitdrukkelijke toestemming van Zijne Majesteit." Cantz' laar wist er iets anders op te vinden, toen zich in 1825 Rafael Diego Merida aanmeldde als handelsagent van Columbia op Curaçao. Hij merkte wel op dat een toelating zou afstuiten op de aangehaalde bepaling, maar veroorloofde hem, zooals hij op een mondelinge audientie hem meedeelde, „de belangen van Columbia en deszelfs ingezetenen op dit eiland waar te nemen tot dat het welmeenen van Zijne Majesteit den Koning zoude zijn kennelijk gemaakt." Zelfs kwam het voor, dat de gouverneur Merida om raad vroeg in Columbiaansche aangelegenheden [1]).

Ook de consuls-generaal en de consuls, die na De Quartels reis naar de Midden-Amerikaansche staten gingen, namen hun reis over Curaçao. Zoo C. Higgins [2]) en C. A. Higgins, bestemd voor Mexico als consul-generaal en vice-consul, van welke de eerste nog voor zijn vertrek van Curaçao overleed; de kolonel J. Verveer, die in de kanaalplannen, waarbij het belang van Curaçao volgens het voornemen van Koning Willem I een rol speelde, een werkzaam aandeel nam [3]), en eerst naar Chagres ging; J. Haefkens, F. J. Travers [4]) en J. van Drunen, naar Guatemala gezonden; G. Lobé, consul-generaal voor Cuba; E. J. Grothe en I. I. A. Dieper, opvolgers van de Higgins. Na besprekingen met den gouverneur Cantz'laar vervolgden zij allen hun reis naar hun bestemmingsplaatsen

---

[1]) O.a. over een eed, die ook Curaçaoenaars, die ter kaapvaart of ter koopvaardij onder Columbiaansche vlag dienst namen, moesten afleggen. Oud-archief no. 242, 28 Nov. 1825.

[2]) Over hem *Ambtsbrieven van A. R. Falck*, bladz. 209 en *Gedenkschriften van Anton Reinhard Falck*, bladz. 72 en 578.

[3]) Zie hierover: C. K. Kesler in *de West-Indische Gids*, 8ste jg., bladz. 125 e. v. en ook *Gedenkstukken der Algemeene geschiedenis van Nederland 1825—1830*, I, bladz. 27 en 28, II, bladz. 336, 504—507, 515.

[4]) Travers was consul te Truxillo voor de baai van Honduras in de destijds bestaande republiek Centro-America.

met een der op het station aanwezige oorlogsschepen.

De handel, die niet naar het Zuiden ging, had meermalen last van zeeroovers. *De Curaçaosche courant* van 10 Januari 1824 bracht het bericht van de buitmaking van de golet *Dorothea* van George Curiel onder de kust van Puerto Rico door een klein zeerooversvaartuig onder de Fransche republikeinsche vlag, waarbij de geheele bemanning op één jongen na vermoord werd. De gouverneur zond de *Merkuur* daarheen met een brief aan den Spaanschen kapitein-generaal doch zonder goeden uitslag. Van toen af verleenden herhaaldelijk de Nederlandsche oorlogsschepen convooi aan koopvaardijschepen, die van Curaçao uitzeilden, tot aan de Mona-passage.

Over den handel op Haïti nog een enkel woord.

In April 1823 werden de kooplieden en reeders opgeschrikt door een besluit van Jean Pierre Boyer, den president van Haïti, die als repressaille tegenover het verbod van handel met dat eiland op de andere eilanden, welk verbod heimelijk overtreden werd, vanaf 1 Mei alle gemeenschap met de West-Indische eilanden onder Haïtiaansche of vreemde vlaggen verbood [1]). Tevergeefs trachtte de gouverneur den president met een beroep op de toelating van Haïtiaansche schepen op Curaçao te bewegen tot het maken van een uitzondering voor Curaçao. Slechts een uitstel van 6 maanden wist hij te verkrijgen, om de kooplieden in de gelegenheid te stellen hun zaken af te doen. De volgende maand werd de kapitein Van Raders met Zr. Ms. brik *Zwaluw* naar Haïti gezonden, om nogmaals te trachten den president tot andere gedachten te brengen [2]). Zelfs kreeg ik de kapitein-luitenant ter zee C. A. Bodel, die het bevel over de *Zwaluw* voerde, opdracht om zich, hoewel de republiek Haïti noch haar vlag door de Nederlandsche regeering erkend was, toch te gedragen als ten aanzien van bevriende regeeringen was

---

[1]) Zie de proclamatie van den president in *de Cur. Crt.* van 19 April 1823. Een exemplaar der proclamatie ligt in Oud-Archief no. 387.

[2]) Het verslag zijner reis van Van Raders in Oud-Archief no. 395.

voorgeschreven. De poging mislukte niettemin. Eerst drie jaren later werd het besluit ingetrokken, daar toen de onafhankelijkheid der nieuwe republiek erkend was. Met name werd met St. Thomas en Curaçao de handel ongehinderd toegelaten.

Afzonderlijke vermelding verdient een poging van Cantz'laar om voor het z o u t van Curaçao en Bonaire een afzetgebied in het moederland te vinden. Op de vaste kust was de invoer verboden, en de uitvoer naar de Vereenigde Staten van Amerika was zeer gering, sedert in de zuidelijkste dier staten zoutpannen aangelegd waren. Het gouvernement zat met groote voorraden van Bonaire, en ook de eigenaren van zoutplantages op Curaçao konden niet meer — zij het tegen matige prijzen — voldoende hoeveelheden verkoopen, om de kosten der winning goed te maken. Tegelijkertijd kwam het zeer dikwijls voor, dat schepen uit het moederland lang op lading moesten blijven wachten, om soms nog zonder volle lading terug te keeren. Zoo werden dan als eerste zending met de *Zeemeeuw*, kapitein J. R. Bonning, het schip waarmee Niewindt de reis gemaakt had, en dat reeds zes maanden op vracht had liggen wachten, 600 vaten „Bonairesch" zout aan de „consignatie" van de heeren Crommelin en Scheidius gezonden tegen betaling van veertig stuivers Ned. het vat voor vracht. Den 1sten Maart 1825 vertrok dit schip van Curaçao onder convooi van Zr. Ms. brik *Kemphaan* tot de Mona-passage. Nimmer heeft men verder van dit schip iets vernomen, zoodat het vermoeden voor de hand ligt, dat het met man en muis vergaan of wellicht door zeeroovers genomen is [1]).

Een half jaar later nam de *Sara Maria*, kapitein P. Bostijn op dezelfde voorwaarden 150 vaten mee. Omtrent deze zending werd later bericht ontvangen, dat het

[1]) De mededeeling van Teenstra, *t. a. p.*, II bladz. 182, die als vertrekdag 1 Mei opgeeft, dat ook het eerste goud van Aruba aan boord was, is onjuist, daar dit volgens het gouvernements-journaal aan Van Raders meegegeven is, toen deze met baron Krayenhoff op de *Amstel* naar Nederland ging. Wel waren aan boord de weesmeester Mr. W. Webb Duyckinck en 14 militairen, wier dienstijd verstreken was.

zout van Bonaire gebleken was te zijn „in kragt als het minste zout dat hier van de bogt van Frankrijk word ingevoerd" [1]); de opbrengst was minder dan de kosten beliepen.

Trots alle bepalingen ten voordeele van den handel en in weerwil van alle maatregelen, om dien handel tegemoet te komen, gelukte het niet langs dezen weg Curaçao tot bloei te brengen. Ook de vrijverklaring van zijn haven heeft dit niet kunnen bereiken. Als een staaltje van de moeilijkheden, waarin groote kooplieden konden geraken, vermeld ik het verzoek van George Curiel, eigenaar van Santa Barbara, kerkmeester der Roomsche kerk, aan den Raad van politie om uitstel van betaling voor verschillende bedragen, tot een gezamenlijke som van Ps. 16.338.5.5, die hij aan de koloniale kas schuldig was. Onder borgstelling van G. F. Lenz en I. N. C. Jutting en van het huis Ths. Jutting en Abm. de Veer Jr. kreeg hij 4 maanden uitstel. Hij had o.a. belangrijke vorderingen op het Spaansche gouvernement te Habana. De gouverneur ried inwilliging van het verzoek aan „zoo wel uit consideratie van de zeer groote voordeelen welke de uitgebreide handel die hij gevoerd heeft aan den Lande heeft toegebragt", als met het oog op de vele aanzienlijke vaste goederen, die hij bezat, terwijl bij verkoop zijn handelshuis wel zou moeten ophouden te bestaan. De Raad stemde in het verzoek toe [2]). Curiel kon het echter niet houden. Vier jaar later vroeg en verkreeg hij „surchéance" van betaling [3]). Andere kooplieden verkeerden in dergelijke moeilijkheden; soms bleek daarvan eerst na hun overlijden, en moest hun boedel „insolvent" verklaard worden. Dit was o.a. het geval met den boedel van den bekenden C. L. Parker, die jarenlang het verwhout van Bonaire gepacht had [4]).

Bij Koninklijk besluit van 10 Juli 1826 werd de haven

[1]) Oud-archief no. 359.
[2]) Oud-archief no. 471, 14 Oct. 1823.
[3]) Id. no. 244, 30 Mrt. 1827.
[4]) Parker was feitelijk een niet-erkend Amerikaansch consul. Oud-archief no. 576.

van Curaçao met ingang op 1 Januari 1827 vrij verklaard, hetgeen „voor de wederkeerige belangen van het Moederland en van het Eiland C u r a ç a o hoogst belangrijk werd geacht. Het voorstel daartoe is van De Quartel uitgegaan. In het midden van 1824 had hij een handelsverslag ingeleverd, waarin de noodzakelijkheid van vrijmaking der haven van Curaçao was betoogd. Cantz'laar had zich aanvankelijk hiermee niet kunnen vereenigen; de Koning had het evenwel overgenomen.

Bij besluit van denzelfden dag werd de gouverneur verzocht, nu met den Raad van politie een plan te ontwerpen, ten einde het deficit, na de afschaffing der inkomende en uitgaande rechten voor de koloniale kas te verwachten, te bestrijden; zooveel mogelijk in den weg van „consumtive" belastingen, om ook de vreemdelingen te laten bijdragen. In afwachting van de werking van dit plan, dat 1 Januari „bij provisie" zou uitgevoerd worden, werd een geldelijke bijdrage van 30.000 gld. van het moederland toegestaan; in geval van nood zou de gouverneur wissels op het ministerie mogen trekken tot een bedrag van 15.000 gld.

In de vergadering van den Raad van politie van 16 November 1826 kwam de gouverneur met zijn ontwerp van het gevraagde plan. De nieuwe fiscale maatregelen, die hij voorstelde waren:

a. een belasting voor de veiligheid en het behoud van schip en goederen binnen de haven: *f* 10.— voor schepen van en beneden 10 ton en *f* 150.— voor schepen van en boven 150 ton;

b. een nieuw tarief van accijns van wijnen en andere dranken;

c. import op consumtive goederen, bij den invoer te betalen;

d. afschaffing van het oude hoofd- en familiegeld en vervanging daarvan door een nieuw hoofdgeld alleen van *alle* slaven zonder aftrek;

e. belasting op vaste goederen en eigendommen: ½ % van de waarde of koopschatten, in den loop van het jaar te verhoogen tot 1 % of te verlagen, naar gelang de behoefte zou blijken;

f. nieuwe regeling van het waagloon.

De Raad van politie keurde alle maatregelen goed.

Op den nieuwen toestand zien blijkbaar twee calculatieve staten van uitgaven en ontvangsten der kolonie over een geheel jaar, in het Oud-archief aanwezig [1]). Zij krijgen hier een plaats, omdat zij de eenige stukken zijn, die een volledig overzicht geven van de kosten der koloniale huishouding. Het jaar, waarop zij betrekking hebben, is niet aangegeven, waarschijnlijk zal dit 1827 geweest zijn, want de nieuwe belastingen zijn er in opgenomen, en aan de achterzijde staat aangeteekend, dat zij 24 November 1826 en 24 Januari 1827 naar het moederland gezonden zijn. Gemakshalve zijn de cijfers van den laatsten staat in een kolom achter die van den eersten staat geplaatst.

Uitgaven		
politieke traktementen	*f* 86.800.—	*f* 97.381.67
pensioenen	4.800.—	6.061.35
gratificatiën	2.000.—	1.283.34
indemniteiten, ook voor vervallen emolumenten	25.000.—	14.970.—
onkostenrekening	22.000.—	22.000.—
justitiekosten	2.000.—	2.000.—
militaire uitgaven (zonder traktementen en soldijen) voor garnizoen en hospitaal	53.000.—	53.000.—
landsgebouwen, kantoren en slaven op Curaçao	13.800.—	13.800.—
Bonaire (zonder kosten van houtkap)	12.000.—	12.000.—
Aruba	4.000.—	4.000.—
schoolwezen	4.000.—	4.000.—
materieel der artillerie	5.000.—	5.000.—
onvoorziene uitgaven	10.000.—	10.000.—
	f 244.400.—	*f* 245.496.36

Ontvangsten		
aandeel (1/2) in de loodsgelden	*f* 1.100.—	*f* 1.100.—
50ste penning bij alienatie van onr. goed	5.800.—	5.800.—
10de penning van hypotheken	5.700.—	5.700.—
belasting op verkoop van slaven	3.500.—	3.500.—
klein zegel	14.600.—	14.600.—
5% op publieke verkoopingen	9.300.—	9.300.—
import op de collaterale successie	1.300.—	1.300.—
belasting op verkoop van vreemde vaartuigen	3.800.—	3.800.—
„ op uitvoer van slaven	3.400.—	3.400.—
Overbrengen	*f* 48.500.—	*f* 48.500.—

[1]) Oud-archief no. 387.

Overgebracht	*f* 48.500.—	*f* 48.500.—
strandrecht	600.—	600.—
belasting op het slachten van vreemd hoornvee	700.—	700.—
belasting op de geusurpeerde gronden	200.—	200.—
aandeel ($^1/_3$) in boeten	200.—	200.—
$^1/_2$ % grondbelasting	20.000.—	20.000.—
hoofdgeld van slaven [1]	1.700.—	1.700.—
belasting op vaartuigen tot veiligheid en behoud van schip en goederen binnen de haven	40.000.—	40.000.—
belasting op consumtieve goederen	30.000.—	30.000.—
accijnsen op dranken	10.000.—	10.000.—
waagloon	3.000.—	3.000.—
revenuen van Bonaire (geen verwhout) . . .	16.000.—	16.000.—
revenuen van Aruba	6.600.—	6.600.—
Nadeelig verschil	66.900.—	67.996.36
	f 244.400.—	*f* 245.496.36

Niet onvermeld mag blijven het lot van de *één-percent-kaapvaartkas,* ingesteld in 1725 door Du Fay tot bestrijding van de uitrusting van commissievaarders en van het zeeliedenhospitaal [2]. Tot 1816 genoot dit fonds 1 % van den invoer van goederen, aan inkomende rechten onderhevig. Op 1 Januari 1807 bedroeg het kapitaal dezer kas niet minder dan Ps. 122893.3.3. De Engelschen vereenigden het beheer, dat steeds afzonderlijk gehouden was, met de koloniale administratie, die eerst alleen de rente getrokken had, en gebruikten van dit geld, zoodat bij de overdracht der kolonie in 1816 het kapitaal nog slechts Ps 22255.2.3 groot was. De heele kas was in 1798 aan den rijken geldschieter der kolonie P. F. Diedenhoven verbonden voor een schuld van 40.000 pesos [3]. Toen nu, na diens dood, deze vordering uit de koloniale kas voldaan was, werd de kaapvaartkas daarin overgeboekt, maar intusschen was de waarde der hypotheken, waarin zij belegd was, aanzienlijk gedaald.

Na mijn uitvoerige beschouwingen over de m u n t-

[1] Een aanteekening in het gouvernements-journaal van 8 Juli 1827 (O u d-a r c h i e f no. 475) wijst uit, dat deze belasting, voorzoover opgemaakt, toen reeds 2343 gld. beliep.

[2] Hamelberg, *De Nederlanders op de West-Indische eilanden,* bladz. 136 e.v., 206.

[3] De Hullu, *Curaçao in 1817,* bladz. 606/7.

moeilijkheden, die zich onder Kikkerts en Cantz'laars bestuur voordeden, kan ik volstaan met eenige aanvullende mededeelingen.

Om in het groote gebrek aan klein geld te voorzien werden in 1821 7500 pesos aan zilveren schellingen of realen, in de Vereenigde Staten van Amerika gemunt, door het Fonds tot vernietiging der bewijzen van afgekeurde johannissen in omloop gebracht tegen 6 stuivers Curaçaosch courant; de intrinsieke waarde was $^1/_5$ zilveren Spaansche daalder. In de tweede helft van 1822 werden 360.000 nieuwe stuivers, eveneens in Amerika aangemunt, in omloop gebracht, tegen intrekking der oude stuivers, waarvoor echter, uit hoofde van het kleine bedrag hunner schade, aan de eigenaars geen vergoeding werd verstrekt.

In de raadsvergadering van 11 October 1825 was een brief ingekomen van den minister met de vraag, of het doelmatig zou zijn de gekapte pattinje door een regelmatige scheidemunt te vervangen. De Raad sprak zich daarop uit, dat geen ander of meer kleingeld noodig was dan het destijds in omloop zijnde. Het gekapte zilvergeld van 18 stuivers wilde de Raad tot 15 stuivers verminderen, ook de realen en stuivers moesten in omloop blijven, maar de 21- en de 30-stuivers-stukken moesten aan het verkeer onttrokken worden. Uitgaande van de Spaansche daalder of pattinje = *f* 2.50 zouden de gekapte 15 stuivers-stukken gelijk zijn aan $10^5/_{12}$ stuiver Ned., de reaal aan 6 stuivers Cur. of $4^1/_6$ stuiver Ned., de dubloen aan 16 daalders van 12 realen en de gestempelde gouden johannis aan 12 realen of 72 stuivers pennyweight. Alle andere munten mochten als handelsgeld in omloop blijven, wettig betaalmiddel zouden zij niet zijn. De benaming „peso van achten" wilde de Raad wegnemen en de pattinje daarvoor in de plaats stellen.

Als antwoord op dit voorstel kwam het Koninklijk besluit van 10 Mei 1826 het nieuwe muntstelsel brengen. Reeds te voren had Zr. Ms. brik *Panter* voor veertig duizend gulden aan kwartjes, centen en halve centen aangebracht; vóór de invoering van het nieuwe muntstelsel, tegelijk met de openstelling der haven, kwamen er nog

dertig duizend gulden, ook zilveren dubbeltjes en stuivers, bij [1]).

Het was het Nederlandsche munstelsel volgens de wet van 28 September 1816 (Stbl. no. 50), dat werd ingevoerd, echter alleen voor de guldenstukken en de onderdeelen daarvan [2]). Van de Curaçaosche munten bleven gangbaar de $^1/_5$ Spaansche daalders of 3 realen tegen 50 cent en de Curaçaosche stuivers tegen 2½ cent. Buiten omloop werden gebracht de realen of schellingen van 1821, de realen of oude Deensche schellingen, de ⅓ deelen van de Spaansche daalder en de 3½-reaalstukken [3]). Na 31 December 1826 zou het gouvernement deze munten slechts tegen de werkelijke waarde mogen aannemen. Als negotiepenningen mochten particulieren dit geld en ook het niet uitdrukkelijk gangbaar verklaarde Nederlandsche geld blijven gebruiken. Aan de koloniale kassen zouden ook gangbaar zijn de Spaansche pilaardaalders tegen *f* 2.50, de gouden en zilveren Spaansche munten, in vaste verhouding tot den pilaardaalder, en de oude Portugeesche gouden johannissen tegen *f* 1.47 per Nederlandsch wichtje. Alle boeken en publieke administratiën moesten met 31 December 1827 in guldens en centen omgerekend worden tegen 1 peso van achten = *f* 1.33½.

Na hetgeen ik reeds meedeelde over het economisch leven in Curaçao, honderd jaar geleden, moeten nog vermeld een reeks van maatregelen, die de Raad van politie of de gouverneur nam tot regeling van het maatschappelijk leven. Zij vormen een bonte mengeling van bepalingen op verschillend gebied, die ik zoo goed mogelijk bijeengebracht heb. Naar volledigheid is zelfs niet gestreefd. Ik noem dan allereerst de regeling

[1]) In het geheel waren ingevoerd 50.000 gld. aan kwartjes, 10.000 gld. aan dubbeltjes en stuivers, 7500 gld. aan centen en 2500 gld. aan halve centen. Oud-archief no. 243, 31 Dec. 1826.

[2]) Dus niet de 3- en de 2-guldenstukken, zooals de gouverneur 23 Jan. 1827 den fiskaal meedeelde. Oud-archief no. 244.

[3]) Voor *f* 20.392.92 werden aan die stukken ingewisseld. Door het nieuwe tarief zouden de pontvoerders schade lijden, daar de als stuivers gangbare muntspeciën 10 % minder waard zouden zijn; het ponttarief werd daarom van 1 stuiver tot 3 centen verhoogd.

van de uitoefening der *geneeskundige praktijk*, tengevolge waarvan verscheidene praktizeerende geneesheeren, wier diploma's niet in orde bevonden waren, zich aan een examen moesten onderwerpen [1]). Het recht om verlof tot het uitoefenen der genees- en heelkunde te verleenen, werd aan den gouverneur-generaal toegekend (Publicatie van 8 Juli 1816), die ook vergunning moest geven om het apothekersbedrijf uit te oefenen [2]).

Wij zijn hier op het gebied der *volksgezondheid* zonder twijfel behoorende tot „zoodanige zaken, als ter bevordering van goede orde, rust en het welvaren van de Ingezetenen kunnen verstrekken." (art. 35). Hiertoe en tot 's Raads „opperdirectie" over de publieke marktplaatsen is ook te rekenen het besluit om op het Molenplein aan de Overzijde een vleeschhal op te richten ter vervanging van de zeer onreine hallen [3]). Misschien is dit plan, dat door de Eén-percentskaapvaartkas bekostigd had moeten worden, en waarvoor de Weeskamer in ruil voor hypotheken, de noodige contante gelden had moeten verschaffen, niet uitgevoerd, want een half jaar later werd den slagers bevolen, hunne hallen binnen 8 dagen te verplaatsen naar buiten de Steenenpadspoort aan de Krommelijn [4]). Ook de visch- en vruchtenmarkt moest daarheen verplaatst worden met verbod „om voortaan vrugten of enige andere zoorten van goederen op de straaten van de Overzijde of Pietermaay te koop te plaatsen, of de gemeene wegen aldaar op enigerhande wijze daarmee te belemmeren".

---

[1]) Men zie over den uitslag *Het Koloniaal Weekblad* van 19 Febr. 1925.

[2]) De chirurgijn-majoor Groesbeek had een apotheek; verder komen als apothekers voor J. C. Meinhardt, G. J. Hoyer en C. A. Zeppenfeldt. Zie over den laatste *De oprichting der Curacaosche schutterij*, t.a.p., bladz.102, Met A. W. Zeppenfeldt uit Berne in Oldenburg nam hij later de apotheek van dokter Groesbeek over. C. A. Zeppenfeldt komt 9 Sept. 1826 in *de Cur. Crt.* ook voor als reeder of agent van koopvaardijschepen.

[3]) Zie *Het Koloniaal Weekblad* van 19 Mrt. 1925.

[4]) De Krommelijn was de naam van de batterij aan het zeestrand aan het begin van Pietermaai. Teenstra, *t. a. p.* I, bladz. 61 en 62 heeft het nog over de vleeschhallen daar, „bestaande uit ellendige houten hutten of opstallen met stroo gedekt". Hij beweert, dat die in 1812 door het Engelsche gouvernement ingericht zijn.

Eigenaardig zijn de maatregelen, die van overheidswege genomen werden om de vaccinatie ingang te doen vinden. De gelegenheid tot inenting met koepokstof werd in de kerken afgekondigd, en verlies van onderstand werd bedreigd jegens bedeelden, die voor zichzelf en hun kinderen hiervan geen gebruik maakten. Het mooiste was nog, dat de uit La Guayra aangebracht koepokstof niet voldeed, zoodat een dokter met eenige kinderen voor te nemen proeven daarheen gezonden moest worden, om bruikbare stof te halen. Vele jaren later, midden 1827, brak een pokkenepidemie uit, die in verscheidene gevallen met den dood eindigde. Nu deed de regeering een beroep op de meewerking der dokters voor vaccinatie onder toezegging van „vereerende onderscheiding dergenen dewelke daarin den meesten ijver zullen hebben aan den dag gelegd." Ook werd de ziekte van politiewege aan de besmette woningen aangekondigd.

Op deze plaats moge vermeld worden het raadsbesluit van 16 Juni 1818, waarbij aan het departement van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen werd toegestaan, om op stukken gronds op Pietermaai en Otrabanda algemeene kerkhoven op te richten. Twee jaar later werd aan de Hervormde kerk veroorloofd, met de Lutherschen een kerkhof bij den berg Altena aan te leggen. Reeds 4 jaren tevoren was op Pietermaai het oude kerkhof opgeruimd[1]) De uitvoering van het laatste raadsbesluit volgde spoedig: 1 Dec. 1820 werd het Protestantsche kerkhof aan den voet van den berg geopend. Van de kerkhoven der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, die zelf op Curaçao geen bloeiend bestaan gehad heeft, heb ik niet meer gelezen.

In een hoofdstuk *Godsdienst* zal alle gelegenheid bestaan te wijzen ook op hetgeen de Raad van politie op dit stuk deed, wat nog wel iets verder ging dan „de opperdirectie over Kerkenadministratien", die hem met die over „Armen-mitsgaders over alle andere publieke administratien" was toevertrouwd (art. 25). Het waren in hoofdzaak de rekeningen der Gereformeerde of Hervormde kerken- en armenkas, welke met die der Joodsche en

[1]) Zie *Het Koloniaal Weekblad* van 14 Mei 1925.

gouvernements-Weeskamer aan de contrôle van den Raad werden onderworpen. Aanmerkingen werden er zelden of nooit gemaakt, ook niet toen na eenige jaren (Not. 16 Jan. 1821) het onderzoek vooraf commissoriaal gemaakt was. Verder kwamen telkens aan de orde, wat wij „declaraties" zouden noemen van den stads-chirurgijn, den auditeur-militair, en andere ambtenaren.

De „opperdirectie" over minderjarigen en andere toezicht behoevende personen, curateele wegens krankzinnigheid en wangedrag behoorden mede tot des Raads taak (art. 35).

Daarvoor bestond van ouds de *Wees-, onbeheerde en desolate Boedelkamer*, die in art. 67 uitdrukkelijk gehandhaafd werd. Haar instructie werd in 1817 vastgesteld. [1]) De Raad-fiskaal was voorzitter en de Raad-contrarolleur-generaal ambtshalve lid; de eigenlijke werkzaamheden werden verricht door de administreerende weesmeesters, „twee der kundigste en meest bevoegde personen, zoomogelijk, geene negotie doende", waartoe de gouverneur-generaal de eerste maal benoemde Gerardus Duyckinck en Frans Royer. De laatste wilde geen borg stellen, en werd daarom in 1818 vervangen door G. Vos Jzn. Duyckinck werd in 1822 door zijn zoon Mr. W. W. Duyckinck opgevolgd. In 1825 kwam deze evenwel zooals wij zagen, op een reis naar Holland om met de *Zeemeeuw*, en werd 2 jaar later opgevolgd door Cancrijn.

Wat men van de werkzaamheden der Weeskamer leest, geeft ook weer een kijk op den treurigen economischen toestand van Curaçao. Het onderpand der in hypotheken belegde kapitalen was in waarde hard achteruitgegaan, en vele schuldenaren betaalden noch rente noch aflossing. Reeds in 1871 stond de Raad van politie den weesmeesters toe, om op eigen verantwoordelijkheid de renten bij de hoofdsom te voegen onder nieuw hypothecair verband. De achterstallige renten beliepen op 31 December 1823 ruim 11000 pesos.

Meermalen kwam het ook voor, dat de Weeskamer uitbetalingen moest doen, en niet over de noodige gelden beschikte. Zoo in 1819, toen de Raad haar machtigde beta-

[1]) Oud-archief nrs. 246, 247.

lingen in hypotheken te doen. De belanghebbenden zullen hiermee weinig ingenomen geweest zijn, tenzij hun die hypotheken gegeven werden tegen zoo lage waarde, dat de Weeskamer groote bedragen moest afschrijven. Acht jaren later was het weer juist zoo: de Kamer moest aan verschillende personen uitbetalen Ps. 48110.6.4, „zonder eenig middel of vooruitzigt om die som nu of onder de bestaande omstandigheden spoedig te kunnen aflossen." Ook toen trachtte men een uitweg te vinden, maar het bleef sukkelen, omdat de oorzaak der moeilijkheden lag in economische omstandigheden, die nog jaren ongunstig bleven.

Over de voorstellen van Nuboer, om tot een *Bank van leening* te komen, in art. 68 uitdrukkelijk genoemd, waarover den Raad van politie ook de „opperdirectie" zou toekomen (art. 68) is reeds gesproken [1]). Wel eigenaardig is, dat Cant'zlaar deze zaak niet ter handgenomen heeft. Waarschijnlijk heeft hij voor geldelijke verliezen ten laste van de koloniale kas gevreesd. Een plan-Delvalle, in 1822 eerst bij den Raad en eenige maanden later bij den gouverneur ingediend, werd kortweg wegens onvolledigheid niet aanvaardbaar geacht.

Van de bevoegdheid om „publicatien te doen wegens de *prijzen der eetbare waren*" (art. 35) werd spoedig en ruim gebruik gemaakt; ook een *ijk van maten en gewichten* werd ingesteld, die intusschen eerst onder Cantz'laar voldoende geregeld werd.

Ten slotte zij uit het overvloedige artikel 35 vermeld de „opperdirectie" over de *gebouwen, wegen, straten en veren.* Over het toezicht op de wegen volge hier iets. De toestand der wegen was slecht. De kapitein-ingenieur H. J. Abbring werd onder Van Starckenborgh benoemd tot inspecteur-generaal der publieke wegen [2]), een weidschen tirel, die Cantz'laar tot de eerste helft en eene bezoldiging van 400 pesos of *f* 666.13 terugbracht. Na Abbrings ver-

---

[1]) *Munt- en geldmoeilijkheden* enz. I, t. a. p. bladz. 355 e.v.

[2]) Zie Abbring, *Weemoedstoonen*, bladz. 80.

slag stelde de Raad van politie een verordening op het onderhoud der openbare wegen vast, volgens welke dit onder leiding en op vordering van den inspecteur door de slaven der planters zou worden uitgevoerd [1]). Dit was op zichzelf niets nieuws; van ouds bestond op Curaçao voor particulieren de verplichting om alleen tegen vergoeding van voedsel slaven voor openbare werken af te staan [2]). Wel werd de verplichting, om op elke tien slaven er één voor dit werk af te staan op boete van 3 realen per dag en per slaaf, als bezwarend gevoeld. De inspecteur trad met lankmoedigheid op, maar vorderde toch, dat van Axon Pinedo, die heelemaal geen slaven gestuurd had, de verschuldigde boete van Ps 56.2 zou ingevorderd worden. Die boeten moesten weer dienen tot bestrijding der ondershoudskosten van wegen en straten. Twee jaar later waren er geen klachten over planters, die te weinig slaven afgestaan hadden, maar wel stemde de inspecteur in met de slaven, die erover klaagden, dat zij van hun meesters het wettelijk rantsoen niet kregen; Donderdags was hun rantsoen in den regel op, en dan kwamen zij Vrijdags of Zaterdags niet op het werk of verlieten dat van honger [3]). Abbring werd na zijn vertrek opgevolgd door den luit. kolonel-ingenieur J. C. Ninaber.

Voor het verrichten van deze alle en van meer werkzaamheden bepaalde art. 34, dat de Raad *tweemaandelijksche vergaderingen* zou houden, en dan bijeen blijven tot alles afgedaan was, behalve de buitengewone vergaderingen zoo dikwijls de gouverneur-generaal die noodig zou oordeelen. Na in Maart en April 1816 gedurende 10 dagen bijeen geweest te

---

[1]) Zie de verordening in *de Cur.Crt.* van 24 Febr. 1821. Reeds [illegible] April 1816 was besloten tot het plaveien der straten aan de Overzijde op kosten van hen, die daar huizen bezaten, naar de uitgestrektheid van ieders huis. Aan de huiseigenaars was het in het algemeen opgedragen de straat vóór en in den omtrek hunner huizen en erven altijd in goede orde te houden en daaraan op eigen kosten de noodige herstellingen te doen.

[2]) Het is dan ook onbegrijpelijk, waarom A. Jesurun, *Een gedenkwaardig feit* in het Derde jaarlijksch verslag van het geschied-, taal-, lande en volkenkundig genootschap de Publ. van 22 Aug. 1825, een overeenkomstige verplichting opleggend, „een zonderlinge verordening" noemt.

[3]) Oud-archief no. 471, 19 Aug. 1823.

zijn, besloot de Raad om in het vervolg den derden Dinsdag van iedere maand bijeen te komen uit overweging, dat de aangehaalde bepaling aan de leden niet het recht ontzegde „om de vacatie tusschen ieder sessie te verkorten" Buiten deze gewone zittingen kwamen herhaaldelijke extraordinaire vergaderingen voor. Cantz'laar, de man van de letter van de wet, herstelde de tweemaandelijksche vergaderingen, behoudens uitstel, wanneer er niets van belang zou zijn. Van zoodanig uitstel kwam niets, hoewel de belangrijkheid der vergaderingen onder Cantz'laar gaandeweg verminderde. Bracht Kikkert zoo veel mogelijk in den Raad, zijn opvolger bepaalde zich hierin tot het noodzakelijke, en wist zich in den regel ook in de gewichtigste zaken te laten machtigen om naar bewind van zaken te handelen. Buitengewone vergaderingen waren dan ook toen niet meer noodig behalve soms om de laatste notulen nog voor het vertrek van een mail te doen goedkeuren.

Trouwens het Regeeringsreglement was erop ingericht om het zwaartepunt reeds in de vergaderingen van den Raad van politie bij den gouverneur te leggen: geen lid mocht buiten des voorzitters toestemming een voorstel doen (art. 33), en bij staking van stemmen besliste diens stem (art. 32).

In onzen tijd zou zeker aanleiding tot veel strijd zijn een vage bepaling als die van het slot van artikel 35,dat de beschikkingen van den Raad „in zaken van groote aangelegenheid.... alleen provisioneel (zouden zijn), en aan de approbatie van het Departement van Koophandel en Kolonien ondergeschikt zijn". Toen was in de eerste plaats de gouverneur overtuigd van het oppergezag van het moederland, dat er heusch geen been in zag ook in kleine aangelegenheden niet-provisioneel afgekondigde beschikkingen met zijn afkeuring te treffen.

In sommige gevallen was uitdrukkelijk des Konings goedkeuring voorbehouden. Zoo in art. 40: „De Raad van Policie zal geene goederen of effecten, aan den Lande of Ingezetenen behoorende, mogen veraliëneren of verpanden, geene penningen opnemen, of lasten voor langer tijd

dan een jaar heffen, dan met toestemming van Zijne Majesteit, op poene van nulliteit".

In de notulen der raadsvergadering van 15 Mei 1821 leest men van een klacht, die tot op dezen tijd gehoord is. De districtmeester van het 1ste district West-divisie, M. E. van der Dijs klaagde over het *nadeel, dat de planters leden van het vee van vrije lieden op hun plantages.* Er werd een commissie van onderzoek benoemd, bestaande uit de raadsleden Cancrijn en Beaujon met den raad-fiskaal om naar de gegrondheid der klachten en het bestaan van verordeningen op dit stuk een onderzoek in te stellen. De gouverneur voegde aan deze commissie toe Frans Royer en C. L. van Uytrecht. Inmiddels werd bepaald, dat de planters de beestialen, die zij op hun gronden mochten aantreffen, bij de districtsmeesters konden doen schutten, en tevens werd in herinnering gebracht de verordening van 25 November 1807, waarbij den planters bevolen was, hun plantages behoorlijk met trankeer af te sluiten; wanneer zij hieraan niet voldeden, zou de schade, die zij ondervonden van vee, dat geprivilegieerd was, om op publieke weiden te grazen, voor hun eigen rekening komen. Een latere eindregeling van deze zaak heb ik niet gevonden.

Naar aanleiding van art. 36, dat de meewerking van den Raad van politie voorschrijft bij de vrijlating van slaven moge thans iets volgen over slavenhandel en slavernij in dezen tijd in Curaçao.

Slavenhandel „Onder zijn bestuur", zegt Brusse van Cantz'laar, „bleef de schandelijke slavenhandel niet alleen als vroeger bestaan, maar hij moet zelfs in 't geheim in de hand zijn gewerkt, daar de koloniale kas en enkele personen er voordeel uit trokken" [1]), Simons, die nader aanduidt, dat dit voordeel moet gelegen hebben in de afgifte van paspoorten, voegt hieraan toe: „'t Kan mogelijk zijn" [2]). Voorzoover met deze laatste woorden bedoeld is, twijfel uit te spreken, is deze zeker gewettigd ten aanzien van het antwoord, dat moet gegeven worden

[1]) *T. a. p.*, bladz. 120.
[2]) *T. a. p.*, bladz. 71.

op de vraag, of voor eenig bijzonder verwijt aan het adres van den genoemden gouverneur reden is. De wettelijke maatregelen, die genomen werden, zijn bekend. Bij besluit van 17 September 1818 verbood Willem I, ter uitvoering van het eenige maanden tevoren met Engeland gesloten verdrag, den slavenhandel. 16 April 1821 volgde een Koninklijk besluit, waarbij de invoer van slaven in de koloniën werd verboden uit zoodanige vreemde koloniën, waar de rechtstreeksche invoer uit Afrika toegelaten was. Ten slotte moet vermeld het Koninklijk besluit van 6 Juli 1825, opgenomen in *de Curaçaosche courant* van 22 October 1825, waarbij de strafbepalingen binnen de West-Indische koloniën en de kust van Guinea tegen den verboden slavenhandel in overeenstemming werden gebracht met de zwaardere straffen, tegen dien handel in Nederland bij de wet van 23 Dec. 1824 Stsbl. no. 75 vastgesteld. S. v. B., die in de West-Indische encyclopaedie dit onderwerp behandelt, zegt dat er weinig van bekend is, in hoever op de Nederlandsche Antillen al deze bepalingen als in Suriname ontdoken werden; hij haalt aan een mededeeling van Teenstra [1]), dat in 1778 op Curaçao het laatste Hollandsche slavenschip kwam, en voegt daaraan toe de veronderstelling, dat „de economische toestanden op deze eilanden, waar geen groote plantages van koloniale uitvoerproducten bestonden, er toegeleid (hebben) dat de slavenbevolking weinig of geen aanvulling van buiten behoefde en door natuurlijken aanwas in stand bleef" [2]). Ik kan ook niet anders verklaren dan dat ik in de geraadpleegde archivalia niets gevonden heb, wat eenigen invoer van slaven doet vermoeden.

Het schijnt dan ook de uitvoer te zijn, die Brusse en Simons met hun verwijten op het oog hebben. Deze was echter niet in strijd met de wettelijke bepalingen [3]).

Twee gevallen wil ik nog vermelden, waarin de gou-

---

[1]) *T. a. p.*, I, bladz. 273.

[2]) *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië* ,bladz. 637.

[3]) Zie Teenstra, *t. a. p.*, I. bladz. 168/9. De Raad van politie handhaafde in zijn vergadering van 16 Mrt. 1819 uit drukkelijk het uitvoerrecht van slaven van 10 Pesos.

verneur met den slavenhandel in het algemeen in aanraking kwam.

9 Dec. 1823 viel het Engelsche oorlogsschip *Gloucester* de haven van Curaçao binnen, komende van Jamaica met de schoener *Eugenia* die onder zeer verdachte omstandigheden op de kust van Cuba aangehouden was, toen de Nederlandsche vlag vertoond had, en bij onderzoek bleek te bevatten een groot aantal negers, op de kust van Afrika gekocht, en bestemd om op Cuba binnengesmokkeld te worden. De Engelsche commandant wilde schip en lading met de bemanning in handen van den gouverneur stellen, om te handelen als de aard der zaak zou vereischen, maar deze weigerde nadrukkelijk zich in eenig opzicht met de zaak te bemoeien, op grond dat hij anders tegen zijn plichten zou handelen. Het gevolg was, dat een week later *Gloucester* en *Eugenia* ieder op eigen gelegenheid de haven verlieten [1]).

Het tweede geval, dat eenigszins als een tegenhanger is te beschouwen, vond 2 jaren later plaats. 23 Februari 1826 verzocht een Engelschman A. Chrystel om het burgerrecht. De gouverneur overweegt dan in zijn journaal, dat het blijkbaar alleen de bedoeling van aanvrager is om het door hem als schipper gevoerde Columbiaansche schip *Belen*, dat eenige dagen te voren van Puerto Cabello de St. Michielsbaai binnengekomen was, onder Nederlandsche vlag te blijven voeren, en wijst het verzoek af,omdat hij vreest, dat Chrystel zich zou kunnen laten gebruiken voor tochten, die in verband staan met den slavenhandel, „welke op alle mogelijke wijze moet worden geweerd" [2]).

Slavernij. Men is het er vrijwel over eens, dat de behandeling der slaven op Curaçao gunstig afstak bij die, welke zij elders hadden te verduren. Grovestins en Boey oordeelen nochtans, dat men bij een nauwkeurig onderzoek zal bevinden, „dat slaven aldaar van veel ongelukkiger conditie zijn dan de slaven op de vaste kust van Guyana" [3]), doordat hun het noodige voedsel slechts met alle

[1]) Oud-archief no. 240.
[2]) Oud-archief no. 243.
[3]) *Curacao tegen het einde der West-Indische Compagnie*, t. a.p., bladz. 15.

mogelijke spaarzaamheid wordt uitgedeeld. Tegen een bepaalden misstand, door deze verslaggevers genoemd, het vrijlaten van oude en verminkte slaven, waakte het Regeeringsreglement, door aan den Raad van politie, die de manumissies moest goedkeuren, voor te schrijven, dat deze slechts mochten — maar dan ook moesten — worden toegestaan, wanneer de verzoeken behoorlijk waren afgekondigd, en zes weken lang aangeplakt hadden gestaan, en de manumittentes cautie hadden gesteld voor het onderhoud van de vrij te laten slaven (art. 36) [1].

Ook uit hetgeen Teenstra meedeelt [2] als zijn eigen ervaring, is men geneigd het lot der Curaçaosche slaven weinig rooskleurig te achten, al hadden zij misschien niet veel rechtstreeksche hardheid van hun meesters te lijden. Aan Abbrings opmerkingen [3] zou men meer waarde hechten, wanneer hij ,de inspecteur der wegen, niet, naar den geest van de lyriek van zijn tijd, zoo overdreven gevoelig was, en niet zulk een omhaal van fraaie woorden noodig had, om weinig te zeggen. Nu moeten wij zijn verklaring, dat de Curaçaosche planter „welligt de menschlievendste eigenaar van den slaaf, zoo in de Oost- als Westindiën is", laten voor wat zij is.

Met andere, oudere, bepalingen, van 1761, 1789 en 1791, gold bij de herstelling van het Nederlandsche gezag de publicatie van den Engelschen gouverneur-generaal-majoor John Hodgson .Daarin vindt men een verbod van zondagsarbeid voor slaven, een regeling van hun arbeidstijd (van zonsopgang tot 11 uur v.m. en van 1 uur tot zonsondergang), van hun rantsoen, met verbod hen voor zichzelf te laten werken in plaats van hun leeftocht te geven, van hun kleeding, die zeer sober kon zijn, daar alleen het noodige moest gegeven worden „tot dekking

[1]) 17 Juni 1823 bepaalde de Raad van politie, dat deze borgstelling, 600 pesos, ook zou moeten gegeven worden voor bij uiterste willen vrij te laten slaven. Ook persoonlijke borgstelling ten genoege van dezen Raad mocht gegeven worden. De belasting van 75 pesos voor iedere vrijlating werd opgeheven en maatregelen genomen om het vervoer van slaven naar elders om te mannumitteeren zonder vrijstelling te voorkomen.

[2]) *T. a. p.*, I bladz. 167 e.v.

[3]) *T. a. p.*, bladz. 84.

haarer naaktheid en om hun tegens de Strengheid van het weder te beschutten", voorts een verbod om aan slaven uit plantagewinkels rum, suiker, tabak enz. ter verrekening met hun rantsoen te verkoopen, en een verbod om de slaven op onredelijke wijze te straffen; alles op boete van 50 pesos bij overtreding.

De Raad van politie trok 28 September 1824 al deze bepalingen in, en stelde een nieuwe verordening vast op de behandeling, voeding en kleeding van slaven en het opsporen van weggeloopen slaven. De bestraffing van deze laatsten was aan het fiskalaat overgelaten. Niemand zou eens anders slaaf mogen straffen, dan alleen hem bij beleediging een hand-, rotting; touw- of bulpeesslag toedienen „om zich voor de beleediging te dekken". Andere slaven dan veehoeders, tuinwachters en huisbedienden zouden op Zondag niet tot werken gedwongen mogen worden. De werkuren voor tuinslaven — niet veehoeders of wachters — en voor ambachtslieden werden aldus gewijzigd, dat de rusttijd viel van 12 tot 2 uur. Het wekelijksch rantsoen van mais werd vastgesteld op ten minste 6 kan voor een man en 5 kan voor een vrouw van 1 October tot 31 Maart; van 1 April tot 30 Sept. waren deze cijfers 5 en 4; voor jongens en meisjes naar evenredigheid. De slaven mochten niet uitgezonden worden om hun eigen kost te zoeken. Op de plantages mochten geen winkels zijn van rum en andere dranken, tabak, suiker e.d. ten verkoop of ruiling voor het rantsoen der slaven, van het rantsoen mocht niets worden ingehouden tot betaling van hetgeen op crediet gekocht was. De straffen moesten in evenredigheid met het vergrijp zijn; grove misdaden en vergrijpen met verzwarende omstandigheden moesten aan het fiskalaat worden meegedeeld. Troepsgewijze bestraffing was verboden. Om te voorkomen, dat de eigenaars hun slaven, die zich aan buitengewone ongeregeldheden, wederspannigheid of diefstal schuldig maakten, niet aangaven, was reeds in het vorige jaar bepaald, dat de kosten aan hun opneming in de gevangenis verbonden, waaronder die hunner voeding, niet langer ten laste van de eigenaars zouden komen.

Dat van overheidswege nauw werd toegezien op de behandeling der slaven, blijkt ook uit den last, die de gouverneur-generaal 31 Juli 1819 uit het moederland ontving, om „op de meest gepaste wijze, aan President en Raden van Civile en Criminele Justitie.... 's Ministers bijzonder welgevallen te betuigen, over den ernst en de gestrengheid waarmede de wetten der Menschelijkheid.. zijn gehandhaafd geworden, ten aanzien van zekere inboorling, een Planter alhier, met name Samuel Henriquez, ter oorzake van zware mishandelingen door hem aan een Jongen Slaaf gepleegd en waarvan het gevolg de dood geweest is." Ik spaar den lezers de bijzonderheden der „gruwlijke kastijdingen", die deze onverlaat zijn slaaf Iwan Carlo liet ondergaan. Haar ernst blijkt voldoende uit den eisch van den fiskaal: de straffe van het zwaard, en uit het vonnis, waarbij hij veroordeeld werd „gebragt te worden ter plaatse alwaar men gewoon is Crimineele Iustitie te doen, en te worden verklaart eerloos, en ten eeuwige dage uit dit en de onderhoorige Eilanden te worden gebannen" [1]).

De gouvernements-slaven, waren meerendeels op Bonaire .Op Curaçao kwam men handen te kort, vandaar de reeds genoemde bepaling, dat particulieren voor zekere werken, o.a. bij den vestingbouw, slaven moesten leveren.

---

[1]) Oud-archief no. 624, sententie van 4 Sept. 1818. Heel wat beter liep het een jaar later af met den eigenaar van de plantage St. Hieronymus,van wien geruchten den fiskaal bereikten,dat hij en vooral zijn vrouw hun slaven op een onmenschelijke manier kastijdden. De adjunkt-fiskaal Mr. Hayunga ging er heen, maar alle slaven antwoordden bevestigend op diens vraag, of zij hun rantsoen kregen, den Zondag tot hun beschikking hadden, en wel behandeld werden. Oud-archief no. 715.

CURAÇAO EN ONDERHOORIGE EILANDEN 1816—1828

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

V

Tot de taak van de leden van den Raad van politie behoorde de *sluiting der huwelijken*. Al spoedig kwam een bepaling, door den gouverneur 12 Februari 1822 op last van den minister van Koloniën afgekondigd, dat huwelijken voortaan eerst ten overstaan van den Raad van politie zouden moeten gesloten zijn, vóór zij kerkelijk zouden kunnen worden ingezegend[1]). Als de gouverneur hiervan meedeeling doet in den Raad, voegt hij daaraan toe, dat de meening van den minister niet anders kan zijn, dan dat het huwelijk als een civiel contract moet worden beschouwd. Bijna twee jaar later, 16 Dec. 1823, stelde de Raad op voorstel van den gouverneur vast, dat de gewoonte om aan huis te trouwen zou zijn afgeschaft op grond van het gebruik in Nederland en „uit hoofde het strijdende is met de achtbaarheid der Leden welke .... dikwyls in de verpligting geweest zijn van zich daartoe in zeer gemeene huizen te begeven en alzoo aan onaangename ontmoetingen zijn blootgesteld geweest die behooren vermeden te worden" [2]). In geval van ziekte met periculum in mora of „uit hoofde van andere erkende wettelijke oorzaken" zou uitzondering zijn toegelaten. Het aantal

---

[1]) Men leze B. A. J. Gijlswijk, O. P., *De huwelijksvorm der burgerlijke wetgeving in de kolonie Curaçao* in het Koloniaal Missie-Tijdschrift, Febr. 1922, bladz. 202 e. v. De aangehaalde beschikking is opgenomen in *de Cur. crt.* van 16 Febr. 1822.

[2]) Oud-archief no. 471.

huwelijksgeboden, op achtereenvolgende zondagen, werd van 3 op 2 gebracht, en ook van één daarvan kon nog vrijstelling verleend worden, maar Cantz'laar was daarmee niet gemakkelijk [1]). Van Gijlswijk ziet in de verordening, die de burgerlijke huwelijkssluiting vóór de kerkelijke be vestiging verplicht voorschreef, een aanslag op de gewetensvrijheid der Roomsch Katholieken en laat erop volgen, dat overtredingen door hun geestelijken niet konden uitblijven. Meermalen werd dan ook door den gouverneur bij den kapellaan geklaagd over diens afwijking van de bestaande wetten „wegens het inzegenen van voltrokken huwelijken."

Het onbedoeld gevolg van de bepaling is ook geweest, dat de kerkelijke huwelijksplechtigheden zoozeer verminderden, dat Gouverneur en Raden 21 Febr. 1826 een nieuwe publicatie uitgaven, waarin wordt gezegd, dat de regeering „wel verre van eenigen tegenzin te hebben aan de godsdienstige inzegening van huwelijken na de voltrekking derzelve voor de commissarissen uit dezen Raad, als de daartoe bevoegde autoriteit, integendeel gaarne zoude zien dat dergelijke inzegening .... op de plegtigste wijze geschiede." [2])

Voor toelating als *vast ingezetene* was noodig een pas vanwege den Koning of, voor vreemdelingen, een toelating door den gouverneur-generaal. Vóór 1821 bestonden hieromtrent geen nadere regelen, en werd elke aanvrage van het burgerrecht ingewilligd.

Cantz'laar kondigde 13 Februari 1821 [3]) een reglement op het burgerrecht af. Als „burgers en ingezetenen" zouden worden beschouwd: 1ste alle inboorlingen der drie eilanden, die niet meer dan 10 jaar afwezig geweest waren; 2de allen, die met een pas vanwege den Koning daar verblijf hielden; 3de allen, die als zoodanig waren geadmitteerd, terwijl zij die van 4 Mrt. 1816 tot 4 Mrt.

---

[1]) Zie *Het Koloniaal Weekblad*, 15 Oct. 1925.

[2]) Gouvernements-journaal 17 Mei 1827, Oud-archief no. 474.

[3]) Opgenomen in *de Cur. Crt.* van 17 Febr. d.a.v. Zie ook *de Cur. Crt.* van 8 Juni 1822 over de inrichting van requesten ter verkrijging van het burgerrecht.

1818 op Curaçao hun verblijf hadden gehad een bewijs van burgerrecht konden krijgen; 4de allen, die, in vreemde landen geboren, wier vader of moeder inboorling van Curaçao was, vóór hun 23ste jaar zich op Curaçao, Aruba of Bonaire metterwoon hadden terneergezet; 5de allen, die, op een der drie eilanden geboren, hun ouders naar vreemde landen gevolgd waren of voor hun opvoeding buitenslands gezonden waren, en binnen twee jaar na hun meerderjarigheid teruggekomen waren. Alle anderen, ook Nederlandsche onderdanen, waren vreemdelingen. Zij hadden voor het drijven van koophandel en het uitoefenen van een beroep vergunning van den gouverneur noodig, tenzij zij korter dan 6 maanden bleven. Vreemdelingen, die sedert 4 Maart 1816 op het eiland waren, konden binnen 30 dagen een burgerbrief krijgen.

Einde 1826 ontving de gouverneur een aanschrijving uit het moederland, dat in afwachting eener algemeene herziening van de bepalingen omtrent het verleenen van burgerrecht en van zeebrieven, mee in verband met de openstelling der haven op 1 Januari 1827 [1]), zoo met het een als met het ander groote behoedzaamheid zou moeten worden betracht: zeebrieven zouden alleen mogen verleend worden aan personen, die den wil hadden zich op Curaçao als Nederlandsche onderdanen te vestigen, met waarborg voor de nakoming der wetten en voorwaarden, waarop de zeebrieven verleend werden; en wat het verleenen van burgerrecht betreft, zouden niet dadelijk aan vreemdelingen de voorrechten van Nederlandsche onderdanen mogen worden toegekend, maar zou liever eerst een vergunning tot tijdelijke inwoning moeten worden gegeven.

Voor het maken van een voorloopige nadere regeling omtrent de afgifte van zeebrieven was de meewerking van den Raad van politie noodig [2]); ter vervanging van

---

[1]) Wat het verleenen van zeebrieven betreft had zich een geval van slavenhandel onder Nederlandsche vlag voorgedaan.

[2]) Die 16 Jan. 1827 verkregen werd. De toen voorgestelde provisioneele regeling werd 21 Febr. 1827 aangenomen, ter vervanging van het reglement van 16 Nov. 1824.

het reglement van 1821 op het burgerrecht bracht de gouverneur reeds in Februari 1826 een nieuwe regeling tot stand, die hierop neerkwam: het burgerrecht zou genoten worden 1ste door alle inboorlingen der drie eilanden en door allen, die bij de afkondiging van het nieuwe reglement in het genot van dat burgerrecht waren, voorzoover zij niet meer dan 10 jaar uit de kolonie afwezig geweest waren; 2de door allen, die met een pas vanwege den Koning binnen de kolonie verblijf mochten houden; 3de door hen, wier vader of moeder inboorling der kolonie waren, die in vreemde landen geboren waren, maar zich vóór hun 23ste jaar metterwoon in de kolonie gevestigd hadden; 4de door alle inboorlingen der kolonie, die in onmondigen staat hun ouders naar vreemde landen gevolgd waren of buitenslands ter opvoeding gezonden waren, wanneer zij binnen 2 jaar na hun meerderjarigheid binnen de kolonie zouden zijn teruggekeerd.

Daarnaast zouden „vaste ingezetenen" zijn alle Nederlandsche onderdanen, buiten de kolonie geboren, en zonder het Nederlandsche burgerrecht verkregen te hebben, alsook vreemdelingen, niet vallende onder de vorenstaande bepaling, die op hun verzoek zouden zijn toegelaten, om hun verblijf in de kolonie te houden. Zij moesten eerst als tijdelijke ingezetenen zijn toegelaten, 2 jaar in de kolonie verbleven hebben, en een bewijs van goed gedrag overleggen. „Tijdelijke ingezetenen" waren de op hun verzoek na een verblijf van zes maanden in de kolonie voor een bepaalden tijd toegelatenen. „Vreemdelingen" bleven alle inboorlingen van vreemde landen, die geen speciale toestemming verkregen hadden, om zich als vaste of tijdelijke ingezetenen in de kolonie neer te zetten.

Alleen zij, die het burgerrecht bezaten, zouden verkiesbaar zijn tot regeeringsposten en het bekleeden van andere ambten en bedieningen behoudens de vereischte geschiktheid en bekwaamheid, en zij alleen zouden het privilege hebben om vaartuigen onder Nederlandsche vlag te bezitten. De vaste en de tijdelijke ingezetenen beiden genoten met hen, die het burgerrecht hadden, het voorrecht van terechtstelling voor hun competente rechters.

De tijdelijke ingezetenen zouden in geval van nood de wapenen alleen tot verdediging in binnenlandsche onlusten behoeven op te nemen, de vaste ingezetenen ook tegen een buitenlandschen vijand.

Door afwezigheid van drie achtereenvolgende jaren werd het vaste ingezetenschap verloren. Vreemdelingen, die langer dan zes achtereenvolgende maanden in de kolonie verbleven, zouden evenals burgers en ingezetenen aan alle belastingen en imposten onderworpen zijn. Zij mochten wel koophandel drijven, maar geen winkelnering of eenig ander beroep uitoefenen.

Het burgerrecht zou alleen worden verleend aan vaste ingezetenen, die als zoodanig twaalf achtereenvolgende maanden in de kolonie gewoond hadden en overlegden de bewijzen van een vast middel van bestaan en van voortdurende behoorlijke betaling van 's Lands belastingen, alsmede een getuigschrift van goed, rustig en vreedzaam gedrag.

Waren te voren de telkens voorkomende verzoeken om burgerrecht, waarvan ook het fonds tot vernietiging van bewijzen van afgekeurde Johanissen genoten had, op weinige uitzonderingen na zonder eenig bezwaar ingewilligd, hierna werd dit anders en moest de vreemdeling, die het burgerrecht wilde verwerven den langen weg langs tijdelijk en vast ingezetenschap volgen. Verzoeken om vrijstelling hiervan werden dan ook niet ingewilligd.

Er zouden nog veel meer wettelijke maatregelen, dikwijls diep ingrijpend, ook in het persoonlijk leven, te noemen zijn. Daargelaten nog talrijke gevallen, waarin de overheid zonder wettelijke bevoegdheid optrad, en dwingende maatregelen nam, haar vrijgelaten door den geest van dien tijd, welke tegenwoordig niet meer verstaan wordt [1]).

Rechtswezen. — In den tijd van de West-Indische Compagnie waren „politie" en justitie niet gescheiden. De

[1]) Zie eenige voorbeelden in *Het Koloniaal Weekblad* van 30 Juli 1925, 31 Dec. 1925, 14 Jan. 1926, 18 Mrt. 1926, 6 Juli 1926.

„politieke" Raad oordeelde ook in rechtszaken, voorzoover die een bedrag van 300 pesos te boven gingen; anders kwamen deze voor de Commissarissen van mindere quaestiën en geschillen. Na het eerste Engelsche tusschenbestuur kwam in zooverre hierin wijziging, dat, kort voor den beruchten Oudejaarsnacht van 1806, een afzonderlijke Raad van civiele en crimineele justitie werd ingesteld. Van dezen èn van den Raad van politie zou de gouverneur voorzitter zijn. De Engelschen vereenigden in 1807 beide bevoegdheden weer in één college, zij het al, dat de administratie der tweeërlei taak gescheiden gehouden werd. De „Kleine Raad" bleef al dien tijd bestaan voor de bovengenoemde geringe geschillen [1]).

In 1816 kwam hierin voor goed verandering. Den gouverneur-generaal was bij het nieuwe Regeeringsreglement het voorzitterschap in beide rechterlijke colleges uitdrukkelijk ontzegd (art. 6). „De administratie der Justitie zal van die van de Policie zijn afgescheiden", bepaalde art. 44, en art. 51: „Geen politiek gezag zal zich met de administratie van de Justitie eenigzins moge bemoeijen, veelmin derzelver loop stremmen, maar zal de Raad van allen invloed vrij en onafhankelijk regt spreken, uit naam en vanwege den Koning, zooals dezelve in goede justitie zal oordeelen te behooren".

En als aan den president en de leden van den Raad van Justitie de plicht wordt opgelegd den gouverneur-generaal „respect en eere" te bewijzen en daarin de overige ingezetenen voor te gaan (waartegenover de gouverneur-generaal „de eer en digniteit" van den raad van justitie moet ophouden), wordt daaraan toegevoegd: „hoezeer in hunnen post van allen politieken invloed onafhankelijk". In dit verband mag ook nog genoemd het verbod van bloedverwantschap in den derden en van zwagerschap in den tweeden graad tusschen den president eenerzijds en den gouverneur-generaal en den raad-fiskaal anderzijds (art. 49).

Ten aanzien van de zaken, die voor het College van

[1]) Men vindt een en ander uitvoeriger meegedeeld in den inventaris van het Oud-archief door Mr. Bijlsma.

commercie en zeezaken kwamen — „alles, wat relatie heeft tot commercie en navigatie, en met name .... alle kwestien van vragten, assurantien, avarijen, rafacties, lossen en laden van schepen, leverantie van schepen, en generalijk over alle kwestien tusschen Reders, Schippers en Zeelieden, over zaken tot die betrekkingen specterende alsmede tusschen Kooplieden en Makelaars, over het stuk van commercie en navigatie" en kleine zaken beneden 150 gulden, ook van niet commercieelen aard — was de scheiding tusschen justitie en politie niet zoo volkomen. Niet alleen zou een lid van den Raad van politie dit college voorzitten, ook zou deze Raad de appèlrechter zijn in zaken boven 300 gulden, door het College van commercie en zeezaken berecht (art. 65) [1].

De Raad van civiele en crimineele justitie bestond uit een president en vier leden, die aan dezelfde vereischten als de raden van politie moesten voldoen, maar „zoo mogelijk" niet tot het politieke college moesten behooren (art. 46).

De benoeming van den voorzitter, die meester in de rechten zou moeten zijn, was aan den Koning voorbehouden; die der leden moest door den gouverneur-generaal geschieden uit een voordracht van drie personen, door den Raad van justitie opgemaakt, waarop de aftredende niet mocht ontbreken (artt. 47, 46).

Het is wel eigenaardig, dat bij de eerste benoeming geheel buiten het Regeeringsreglement om uitdrukkelijk werd onderscheiden tusschen gegradueerde leden, door den Koning te benoemen en bezoldigd, en niet-gegradueerde leden.

Tot voorzitter benoemde de Koning bij Koninklijk besluit van 8 October 1815 Mr. M. Lamaison of la Maison op een bezoldiging van 6000 gld. 's jaars en tot gegradueerd lid Mr. I. J. Elsevier op 5000 gld. „Onder Zijner Majesteits nadere approbatie" benoemde Kikkert op 4 Maart 1816 tot gegradueerd lid Mr. W. Webb Duyckinck, den reeds

[1]) In het hierna te noemen reglement voor dit college wordt naast de guldenswaarde de pesowaarde genoemd naar de verhouding: 2 peso = 1 gulden; later is dit gewijzigd.

genoemden lateren weesmeester, zoon van den raad van politie G. Duyckinck, niet wetende, dat de Koning inmiddels reeds benoemd had Mr. D. Serrurier [1]). Tot ongegradueerde leden werden benoemd door den gouverneur-generaal Frans Royer [2]) en Charles August baron de Larrey [3]). Zij genoten geen bezoldiging; eerst in 1821 werd hun zittingsgeld toegekend, als de leden van den Raad van politie toen reeds genoten. Een ander onderscheid tusschen gegradueerde leden en niet-gegradueerde maakte het Koninklijk besluit van 9 Mei 1817, waarbij de zittingsduur der onbezoldigde leden op 4 jaar werd vermeld, hoewel art. 46 Regeeringsreglement den diensttijd voor alle raden zonder meer op 6 jaar stelde. Van een jaarlijksche aftreding van één lid merkt men ook niets, dank zij de waarschijnlijk evenmin bedoelde bepaling, dat een nieuw lid niet den diensttijd van zijn voorganger zou overnemen.

Als secretaris was door den Koning op een bezoldiging van 2500 gulden Mr. H. R. Hayunga benoemd [4]).

De bevoegdheid van den Raad van justitie is in het Regeeringsreglement van 1815 niet omschreven. Noch de bepaling, dat de Raad, totdat de Koning anders zou hebben beschikt, „volgens de in de Kolonie .... bestaande wetten" had recht te spreken (art. 52), noch een argumentum a contrario uit hetgeen omtrent de bevoegdheid van het College van commercie en zeezaken wordt gezegd, was afdoende om alle vragen, die zich hierover voordeden te beantwoorden, en zelfs niet om ernstige meeningsverschillen tusschen de Raden van politie en justitie te voorkomen. Het waren niet alleen vragen van „competentie", die de beide Raden verdeeld hielden.

Het eerste verschil, dat zich voordeed, openbaarde zich

---

[1]) Bij Kon. besl. van 19 Dec. 1815 op dezelfde bezoldiging als Mr. Elsevier. Eerst einde 1816 kwam hij in de kolonie, waar hij huwde met J. P. Duyckinck, waardoor hij een zwager van zijn ambtgenoot Mr. Duyckinck werd. Hij overleed 1 April 1828.

[2]) Tot 1818 tevens weesmeester.

[3]) De latere raad van politie.

[4]) Abbring, *t. a. p.*, bladz. 37 e. v. prijst hem zeer. 23 Maart 1816 wordt hij op zijn verzoek reeds weer ontslagen wegens „vexatien en humiliatien van die over hem gesteld is" (Mr. Lamaison), om eenige dagen later

reeds den 6den Maart 1816. De Raad van justitie meende, dat de Raad van politie ten onrechte *„de aantekening en Solemnisatie van Huwelijken"* aan zich getrokken had. Behalve op geschiedkundige gronden deed het Hof van justitie, zooals de Raad van civiele en crimineele justitie reeds in dezen tijd genoemd werd, zijn gevoelen hierop steunen, dat het huwelijk is een „Civil Contract" en „alle kwestien daaruit vloeyende behoren tot de Judicature van het Rechtbank door welk dat Huwelijk gesolemniseerd is."

In dezelfde lijn, die van een beroep op het verleden, toen politieke en rechterlijke macht in één hand waren, en scherp onderscheid niet in het oog viel, lag een verzoek van den Raad van justitie om de *archieven* „tot het justitieele behorende", ter stads-secretarie berustende, naar des Raads archief over te brengen.

En als derde geschilpunt tusschen beide colleges uit den allereersten tijd dient vermeld de vraag, tot welker bevoegdheid het verlijden van *hypotheekacten* en van overdrachten van vaste goederen behoort.

De Raad van politie hield zijn bevoegdheid in het eerste en laatste geval vol, en wees het verzoek aangaande de archieven af. In alles handhaafde de Koning deze beslissingen [1]).

Allesbehalve vriendschappelijk gingen de gedachtenwisselingen in deze zaken tusschen de beide Raden. Reeds komt dit uit in den toon van het eerste schriftelijk advies van den raad-fiskaal aan den Raad van politie, waarin hij op den voorgrond stelt, dat laatstgenoemde Raad geen bevelen heeft af te wachten van den Raad van Justitie. En op een voorstel van dit college, dat blijkbaar meer meeningsverschillen verwachtte, „om in alle voor-

---

adjunct-fiskaal te worden zonder traktement ten laste van het land; de fiskaal gaf hem vrije woning in het fiskaalshuis, en stond hem alle emolumenten van zijn ambt af. Jacob Thielen, procureur, volgde hem op als secretaris van den Raad van Justitie. Mr. Hayunga was daarna nog ongeveer 1 jaar lid van den Raad van justitie a. i. en werd 16 Nov. 1820 weer secretaris van dat college. Ook was hij auditeur-militair bij het garnizoen en een korten tijd eveneens bij de schutterij. Later, in 1826, werd hij lid van het Hof van Justitie in Suriname; hij overleed in 1850 te Kampen.

[1]) Kon. besluit van 19 Juni 1816 no. 70. Oud-archief no. 303.

komende zaken Commissarissen te benoemen om met elkander te aboucheeren", werd kortweg een afwijzende beschikking gegeven, omdat de Raad van politie van gevoelen was „het beter te zijn, dat alle wederzijds te doene voordragten, propositien en Communicatien, en voorts alles wat tusschen de beide Hoven te verhandelen mogte zijn, in geschrifte geschieden."

Men is geneigd de scherpe toespitsing dezer verschilpunten ondanks zijn hoogdravende lofrede bij de instelling van het Hof op 1 April 1816 gehouden op de Oud-Hollandsche wetgeving, de nieuwe rechtbank en .... den gouverneur-generaal, althans voor een deel te stellen op rekening van den president van den Raad van justitie Mr. M. la Maison, wiens geestesgesteldheid al spoedig tot krasse maatregelen te zijnen opzichte leidde. Eerst, reeds 25 April 1816, berispte de gouverneur-generaal hem erover, dat hij nooit op zijn kantoor in het fort Amsterdam te vinden was, als men hem noodig had, en daarna regende het klachten o.a. over „het krenken der reputatie eener Jonge Jufvrouw" [1]. Na een gecombineerde vergadering der beide Raden werd Mr. La Maison in zijn waardigheid geschorst [2]. De klachten over zijn onbehoorlijk en hinderlijk gedrag hielden daarna allerminst op, en 5 Juni 1816 werd hij door den Raad van politie, daar zijn gedragingen „het waare en zeker kenmerk van een meer en meer toenemende verbijstering van zinnen en verergerde krankzinnigheid" droegen, met toepassing van art. 35 van het Regeeringsreglement als „toezigt behoevende persoon" onder curateele van Mr. Elsevier en den raad-contrarolleur Nuboer gesteld. Nog tot Maart 1817 duurde het, vóór 's Konings beschikking aangaande den gewezen president van den Raad van civiele en crimineele justitie vernomen werd. Mr. La Maison kreeg ontslag en Mr. J. J. Elsevier werd voorzitter; Mr. Duyckinck kon aldus naast Mr. Serrurier zijn plaats blijven behouden.

---

[1] Zie *Het Koloniaal Weekblad* van 12 Maart 1925.

[2] Mr. Elsevier werd toen waarnemend voorzitter en het lid van het College van commercie en zeezaken J. H. Apitsz werd geassumeerd lid van den Raad van Justitie in afwachting van de komst van Mr. Serrurier.

Kort daarna deed zich een nieuw verschil voor tusschen beide Raden, dat in scherpte van behandeling niet afstak bij de reeds genoemde verschillen. Het ongelijk was hierbij onmiskenbaar aan de zijde van den Raad van politie. Men vergeve den jurist een eenigszins uitvoerige beschrijving: dit geschil typeert de wrijving tusschen politieke en rechterlijke macht, niet alleen toen, en niet alleen op Curaçao, tot uiting gekomen. Een koopman, H. Leyer, tegen wien een ander koopman, Marchena, voor den Raad van justitie een burgerlijk geding gevoerd had, wendde zich na een voor hem ongunstigen afloop tot den Raad van politie, die besliste, nog wel na advies van den toch ook rechtsgeleerden raad-fiskaal, dat dit geding behoord had tot de kennisneming van het College van commercie en zeezaken .Dit besluit werd ter kennis van den Raad van justitie gebracht, die daarop geweldig te keer ging over „eene vernietiging *eener regterlijke Sententie* in 's Konings naam gewezen en volgens de vigeerende manier van procedeeren in *vim Rei Iudicatae* [1]), ... ende zulks door een incompetent Collegie onder welkers superintendentie dit Hof geenzints behoort en alzo een gepleegde ingreep is, in deszelfs, door zijn Majesteit erkende digniteit en autoriteit". Met een beroep op de hiervoor besproken artikelen hield het Hof den Raad van politie voor, dat de administratie der justitie uitdrukkelijk van die der politie gescheiden was, en dat de Raad van politie met rechtszaken niets te maken had dan alleen als appèlrechter in handels- en zeezaken.

Op zijn beurt schoot de raad-fiskaal over dezen brief, „*vilipendi* voor den Raad van Policie" en beleedigend voor den gouverneur-generaal, uit zijn slof, en betoogde, dat de Raad volstrekt niet als rechter over de zaak Marchena contra Leyer gezeten had, maar slechts had willen te kennen geven, dat de Raad van justitie, „tegen de wet of wel tegen de begeerte van zijne Majesteit gehandeld heeft." Bovendien was het de taak van den gouverneur-generaal volgens art. 2 van diens instructie om voor nale-

---

[1]) In kracht van gewijsde.

ving van het Reglement op het beleid der regeering te zorgen. En wat de „onafhankelijkheid" van den Raad van justitie betreft, deze was beperkt tot „regt te doen in zaken die voor hun collegie gebragt worden en de civile en criminele Iustitie concerneren; maar dat dezelve Raad geenszins met het politieke van den Lande te bemoeijen heeft." Mr. Van Starckenborgh stond erop, en de Raad van politie ging met hem mee, om de genomen beslissing te handhaven en des Konings hulp in te roepen, „tot maintien van zijne Excellentie [den gouverneur-generaal] en den Raad van Policie". Een week later, toen de Raad van justitie nog had opgemerkt, dat het bewuste geding aanhangig was gemaakt, vóór het College van commercie en zeezaken bestond, krabbelde de raad-fiskaal wel een beetje terug, en stelde een minnelijke schikking voor: beide Raden zouden de zaak uit hun notulen lichten, en „als een Poinct van Iurisdictie" aan den Koning voorleggen. Maar de Raad van politie wilde de eerste stap niet doen, en zoo vinden wij de zaak uitvoerig beschreven.... in zijne notulen. Des Konings beslissing van meer dan een jaar later, 21 Februari 1818, was onmiskenbaar een erkenning van het gelijk van het rechtscollege.

Toen na de eerste strubbelingen de wederzijdsche gebieden waren afgepaald, bleef elk college op eigen terrein, en vooral bij gouverneur Cantz'laar neemt men waar een nauwkeurig zich onthouden van inmenging in de zaken der justitie. Ten minste een streven in die richting, want ook als hij zich blijkbaar niet heeft kunnen bedwingen, zooals in de dubloenenkwestie meermalen, hetzij in zijn journaal hetzij in brieven aan den fiskaal, een enkele maal ook in een brief aan den Raad van justitie, dan verzuimt hij toch nooit vast te leggen, dat hij de grenzen van art. 51 Regeeringsreglement niet overschrijdt. Zelf ingrijpen doet hij ook in het critiekste geval niet, dan laat hij de beslissing aan den Koning.

Van Kikkert moet in dit verband nog vermeld, dat hij zich 17 April 1816 tot den Raad van justitie wendde met een aanmaning tot vaststelling der rechtsdagen. 's Raads nalatigheid in dit opzicht schreef hij toe aan Mr. La Mai-

son [1]). Men heeft hierin niet anders te zien, dan een uitvloeisel van zijn verantwoordelijkheid voor het op gang brengen der staatsmachine; de Raad van justitie was trouwens eerst van meening geweest, dat deze vaststelling op den weg van den gouverneur-generaal lag.

Cantz'laar stond op zijn bevoegdheden, ook al was de gebruikmaking daarvan onder zijn voorganger verslapt, zooals meer dan eens het geval was. Op het einde van 1822 herinnerde hij den fiskaal er ineens aan, dat deze volgens art. 23 zijner instructie crimineele sententiën alleen mocht executeeren na communicatie van deze sententiën aan den gouverneur en met diens goedvinden. Van tevoren leest men van zulke mededeelingen niets, maar sedert bleef de fiskaal niet in gebreke. Willekeur van den gouverneur bij de tenuitvoerlegging der vonnissen was uitgesloten ingevolge art. 62 van het Regeeringsreglement, waarbij hem opgedragen was aan de „regterlijke bevelen en sententien" van den Raad van justitie „de sterke hand.... (te) leenen, zoo dikwijls, als die zal worden gerequireerd."

Tot tweemaal toe deed ook de fiskaal Mr. Elsevier tegenover den gouverneur een beroep op de onafhankelijkheid der rechterlijke macht maar beide malen m.i. ten onrechte en in ieder geval tevergeefs. Eerst betrof het de niet-aanhouding van B. Irvine, een der hoofdaanleggers van de expeditie tegen Puerto-Rico, en gebrek aan voortvarendheid bij diens vervolging. En een volgend maal, toen de vrouw van C. Meyer zich tot den gouverneur had gewend met een klacht over de gevangenneming en daarbij gepleegde mishandeling van haar man, en de gouverneur den fiskaal inlichtingen had gevraagd „over de klagten en bezwaren van de rekwestrante opzigtelijk de gevangen neming en behandeling van haren man, alsmede over deszelfs detentie en al het gene verders daarmede in betrekking staat", antwoordde de gouverneur op het bovengenoemde verwijt van den fiskaal, dat een van des gouverneurs plichten was de handhaving der burgerrechten van de ingezetenen, en voorts, dat hij zich als opperhoofd der kolonie volkomen bevoegd achtte, om van den

[1]) Oud-archief no. 352.

raad-fiskaal berichten, inlichtingen en ophelderingen te vragen nopens procedures, door dezen tegen personen of zaken gevoerd, en hij beriep zich daarbij op des fiskaals verplichting volgens zijn instructie om maandelijks opgaven omtrent de gevangenen aan den gouverneur te verstrekken.

Omtrent de *manier van procedeeren* hield art. 53 in, dat de in de kolonie gebruikelijke procesorde voorloopig zou worden gehandhaafd, en dat de Raad van justitie uiterlijk binnen twee jaar een „verbeterde manier" zou ontwerpen ter vaststelling door den Koning. Intusschen heb ik in de archivalia alleen een ontwerp, als hier bedoeld, gevonden, waarvan de vaststelling als reglement niet blijkt. Wel werd in 1816 reeds zulk een reglement voor het College van commercie en zeezaken [1]) gemaakt, en later een reglement op het kosteloos procedeeren [2]). Uit het Regeeringsreglement is zeker der vermelding nog waard de verplichting van den Raad van justitie om zooveel mogelijk partijen tot minnelijke schikking te brengen (art. 54; art. 65 schreef iets dergelijks voor aan het College van commercie en zeezaken), waarvan o.a. in de dubloenenkwestie zonder goeden uitslag gebruik gemaakt werd.

Ook vindt men in het Regeeringsreglement de bepaling dat hooger beroep „binnen den behoorlijken tijd" mogelijk was „op het Geregtshof, dat daartoe bij de Wet zal worden aangewezen" (art. 56). Bij Koninklijke besluiten (sic!) van 4 Mei 1816 en van 6 Maart 1824 [3]) was in afwachting van de instelling van den Hoogen Raad het gerechtshof in Den Haag aangewezen. Het merkwaardige geval deed zich daarbij voor, dat de Raad van justitie zelf de vraag te beantwoorden kreeg of hooger beroep al of niet zou mogen worden ingesteld, bij de beantwoording waarvan hij zich zeker wel aan rechtsregels gebonden achtte, die echter ter vrije beschikking van leeken-rechters meer dan eens tot bedenkelijke uitspraken leidden, zoolas de weigering van het hooger beroep in de zaak der

---

[1]) Oud-archief no. 245, 11.
[2]) Id. no. 249, 1825-1.
[3]) Id. no. 303, *de Cur. crt.* van 26 Juni 1824.

nalatige landsschuldenaren en in die van het protest der kooplieden [1]).

Het Reglement op de appellen van het College van commercie en zeezaken is van 19 Februari 1822 [2]). Intusschen had toen de Raad van politie als appèlrechter reeds eenige malen een beslissing genomen. Het is zeker te hopen, dat dit college daarbij meer juridisch inzicht getoond heeft, dan toen het nota bene het College van commercie en zeezaken bevoegd verklaarde om kennis te nemen van de invordering van boeten wegens het begraven van lijken zonder permissiebiljet en wegens het verzuimen der noodige opgaven volgens de ordonnantie op den impost der collaterale successie, een beslissing, die op last van hooger hand moest worden ingetrokken. Veel vertrouwen in de scherpzinnigheid van den Raad van politie krijgt men ook niet, als men ziet, dat de raad-contrarolleur, die — in zooverre gelukkig — maar zelden aanwezig was, in strijd met art. 71 Regeeringsreglement, dat hem slechts een adviseerende stem gaf, in appèlzaken telkens meestemde. Zelfs is het voorgekomen, dat eens de stemmen — met inbegrip van die van Nuboer — staakten, en men de stem van den gouverneur den doorslag geven liet. Juist dit geval bracht de Raad tot bezinning, en op denzelfden dag der vaststelling van het reglement op de appèllen besloot de Raad, dat, hoe ook te voren mocht gehandeld zijn, voortaan aan het eerste lid van art. 71 de hand zou worden gehouden.

Nog moet gewezen op de instelling in 1823 van een correctioneele rol bij den Raad van justitie, te houden door den voorzitter en een der leden voor „alle kleine misdaden die gewoonlijk begaan worden door lieden welker rang, stand en omstandigheden tot hun eigen belang en nut, zoowel als ter bevordering der Justitie, eene uitzondering in de gewone regtpleging tot bestraffing derzelve

---

[1]) *Munt- en geldmoeilijkheden* enz. II, t. a. p., bladz. 51 en 56. Oud-archief no. 317 bevat een brief van den procureur van den fiskaal in Den Haag met de meedeeling, dat in een Surinaamsche zaak reeds was uitgemaakt, dat het Hof in de kolonie de bevoegdheid niet had over de al of niet interjectie van het appel te beschikken.

[2]) Oud-archief no. 248, 1822 no. 1c, *de Cur. crt.* van 23 Febr. 1822.

vorderen" [1]). De fiskaal besliste omtrent het aanbrengen der zaken, die zonder vorm van proces werden afgedaan. Commissarissen hadden de bevoegdheid de zaken naar den Raad te verwijzen, en mochten anders ten hoogste 8 dagen gevangenisstraf of 3 dagen kromsluiting opleggen, deze laatste straf echter niet aan werkelijke leden van schutterij en landstorm. Een soort politierechtspraak van dezen tijd dus.

---

[1]) *Oud-archief* no. 240, 10 Nov. 1823.

9. C. L. VAN UYTRECHT.

10. H. W. DE QUARTEL.
(1782—1863)

11. Mr. J. BENNEBROEK GRAVENHORST.
(1801 of 1802—1859)

12. J. PH. BOSCH.
(1790—1871)

CURAÇAO EN ONDERHOORIGE EILANDEN 1816—1828

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

VI

Over de *samenstelling* van de rechterlijke colleges nog een enkel woord.

Allereerst de Raad van civiele en crimineele justitie. Toen Mr. Van Starckenborgh als gouverneur-generaal ad interim overleden was, had niet zonder strijd dezelfde opschuiving plaats als toen Mr. Elsevier tot het fiskaalsambt geroepen was. Mr. Serrurier werd raad-fiskaal en Mr. W. W. Duyckinck met de waarneming van het voorzitterschap belast. Met Cantz'laars komst traden Mr. Elsevier en Mr. Serrurier een stap terug, achtereenvolgens tot raad-fiskaal en tot voorzitter van het Hof van justitie. De gegradueerde leden werden afgeschaft [1]); in hun plaats kwamen G. Striddels [2]) en I. N. C. Jutting. De Larrey was reeds in 1819 vervangen door W. A. van Sprengler, die bij zijn benoeming tot gouverneur van St. Eustatius in 1823 opgevolgd werd door D. Specht. In 1824 trad Royer af wegens hoogen leeftijd en particuliere werkzaamheden; zijn opvolger I. C. Meyer kreeg in 1827 drie nieuwe leden naast zich: H. van der Meulen voor G. Striddels, M. B. Schotborgh voor I. N. C. Jutting en M. E. van der Dijs voor D. Specht. Verscheidenen hunner waren met nog vele anderen vóór hun benoeming plaatsvervangende leden,

---

1) Mr. Duyckinck werd gouvernements-secretaris.

2) Toen nog majoor-commandant van de schutterij. Zie *De oprichting der Curaçaosche schutterij.*

geassumeerde leden of leden ad hoc in verschillende gevallen, als de gewone leden zich wegens verwantschap met de gedingvoerende partijen aan de behandeling van zaken moesten onttrekken.

Bij de benoeming van I. N. C. Jutting in 1820 heeft zich het geval voorgedaan, dat zijn bedanken niet wordt aangenomen, „aangezien zijne opgegeven redenen niet van dat gewigt zijn om hem van de waarneming des opgemelden posts te ontslaan", een reeds in den tijd van de West-Indische compagnie aan het hoofd der kolonie gegeven bevoegdheid [1]), nochtans in het Regeeringsreglement van 1815 slechts gehandhaafd voor de raden van politie (art. 29). Wel eigenaardig is, dat juist met Jutting dit geval zich voordeed; hij werd een der felste tegenstanders van den gouverneur. Met hem en Striddels, ook al geen vriend van Cantz'laar, deed zich, toen hun tijd van aftreden daar was, een weinig verheffend incident voor. De Raad van justitie vroeg den gouverneur beide leden te herbenoemen, maar dit werd afgewezen en den Raad verzocht de vereischte voordrachten te doen. Overeenkomstig het Regeeringsreglement werden daarop de beide aftredenden geplaats. In de vacature-Striddels werd H. van der Meulen, plaatsvervangend lid van het College van commercie en zeezaken, benoemd [2]). Op de andere voordracht werd toen naast Jutting Striddels geplaatst, waarop de gouverneur M. B. Schotborgh benoemde. Dadelijk daarop kreeg het raadslid D. Specht op verzoek ontslag, en toen werd met den weesmeester B. A. Cancrijn en J. Muller J.Azn. weer I. N. C. Jutting, als eerste, voorgedragen. De gouverneur vond hierin aanleiding zijn standpunt ten opzichte van de niet-herbenoeming der aftredenden uiteen te zetten. Vooreerst meende hij, dat uit het verzoek van den Raad om voorziening

[1]) Zie Hamelberg, *De Nederlanders op de West-Indische eilanden*, bladz. 156.

[2]) (1799—1871). Hij was scheepsbouwmeester en reeder, later lid van den Kolonialen Raad. In eersten echt was hij gehuwd met Jkvr. C. M. L. van Raders een zuster van den baron R. F. van Raders, die in dubbelen zin v. d. Meulens zwager was, gehuwd als hij was met Elizabeth van der Meulen.

ten opzichte dezer heeren, wier diensttijd verstreken was, mocht worden afgeleid, dat deze niet verlangden langer in die betrekking te blijven; in de tweede plaats zou het aangehaalde voorschrift van art. 46 te beschouwen zijn „eerder als eene eerbewijzing aan den aftredende.... dan wel als een dwangmiddel ten opzigte van den Gouverneur om zoodanig lid te herkiezen," terwijl in de derde plaats uit de niet-herkiezing moest worden afgeleid, „dat of om redenen des Gouverneurs keuze op dat Lid niet gevallen is, of wel dat aan hetzelve een rusttijd, ten minste geëvenredigd aan zijnen afgeloopen diensttijd verleend wordt." Ook Cancrijn kwam niet in aanmerking, terwijl ten aanzien van ds. Muller werd overwogen, „dat geestelijke ambtenaren ambtshalve verschoond zijn van de waarneming van het regtersambt," „en dat geen plaats gehad hebbend precident van dien aard binnen deze kolonie de gronden dezer stelling kan ondermijnen"[1]). De voordracht was dus onaannemelijk. En toen de nadere voordracht ook nog twee namen bevatte, die den gouverneur niet aanstonden, dus maar één persoon, die volgens zijn inzicht verkiesbaar was, besloot de gouverneur „tot vermijding van contestatiën" dezen, M. E. van der Dijs, te benoemen.

De plechtige zittingen tot installatie van nieuwe leden woonde Cantz'laar geregeld bij.

De secretaris Mr. Hayunga werd in 1824, toen hij met verlof naar Holland ging, vervangen door den procureur J. Ferguson, en bij Koninklijk besluit van 22 Januari 1826 opgevolgd door J. K. Latté.

Wat de samenstelling van het College van commercie en zeezaken betreft — als voorzitter trad eerst A. A. Beutner op; in 1822 besloot de Raad van politie echter, dat bij toerbeurt telkens twee zijner leden als voorzitter en plaatsvervangend voorzitter zouden optreden. Tot leden benoemde de gouverneur-generaal in 1816 de koop-

---

[1]) Waarschijnlijk werd hier gedoeld op het door Euwens, *De eerste dagen van het Engelsche bewind op Curaçao in 1807* meegedeelde geval van ds. P. J. van Esch, die in de toen gelijk bezette Raden van politie en justitie zitting had.

lieden J. F. G. Ziegler en J. W. G. Jutting; als plaatsvervangende leden komen voor J. H. Apitsz en G. F. Lenz, A. de Veer Jr., J. C. Meyer en H. v. d. Meulen; als geassumeerd lid werd in 1818 bij afwezigheid van Jutting J. H. Schieling aangewezen.

De *additioneele artikelen* van het Regeeringsreglement, bij Koninklijk besluit van 28 Januari 1823 vastgesteld [1]), gaven den gouverneur een macht, die weinig met art. 44 van dat reglement in overeenstemming lijkt. Minder dan de verplichting van den Raad van justitie om den gouverneur te dienen van raad over verzoeken om surséance van betaling en brieven van „sessie" [2]). bedoel ik de bepaling, dat de notulen der raadsvergaderingen driemaandelijks aan den gouverneur moesten worden ingezonden. Wel staat erbij, dat dit was om die stukken naar het departement van koloniën te zenden, doch dit zou niet kunnen verhinderen, dat de gouverneur er ook een ander gebruik van kon maken, zooals hij dan ook deed in de dubloenenzaak, waarin de notulen hem op de hoogte brachten van de beweegredenen van den Raad voor de ongegronde kostenveroordeeling [3]).

Er waren eerst vier *praktizijns*, bij het College van commercie en zeezaken niet toegelaten: S. Bulté, D. Gaerste, C. F. Römer en M. Ricardo [4]). Als procureurs waren zij beëedigd. In den loop der jaren kwamen erbij: J. W. Nuboer [5]), J. Ferguson, Mr. C. C. Römer en Mr. W.

[1]) Meegedeeld in dit tijdschrift, 7de jg. bladz. 505.

[2]) Brieven van cessie of boedelafstand.

[3]) *Munt- en geldmoeilijkheden*, enz. II, t. a. p. bladz. 50 en 51.

[4]) Zijn portret vindt men bij Euwens, *Admiraal Pedro Louis Brion*, t.a.p. tegenover bladz. 296. Dat hij Mr. was, zooals daar vermeld, lijkt mij niet waarschijnlijk. Behalve praktizijn was hij gouvernementstolk en -vertaler en auditeur-militair bij de schutterij na Mr. Hayunga. In 1823 werd hij geschorst, toen hij medeplichtig bleek aan de ontvluchting van Irvine (Zie *Een wonderlijke onderneming tegen Porto-Rico*). Voor de tweede maal geschiedde dit, toen hij in 1824 zijn diensten verleende aan het door den gouverneur strafwaardig geachte protest in de dubloenenzaak. Zijn beroep op den Koning mocht niet baten. Bij Kon. besl. van 5 Mrt. 1826 werd beslist, dat hij werd gehouden voor ontslagen. (Oud archief no. 305). Toch komt hij bij de reorganisatie van Van den Bosch weer voor als gouvernementstranslateur en interpreteur. Later werd hij nog secretaris van den Kamer van Koophandel.

[5]) Die in 1822 dienst nam in het Spaansche leger op de vaste kust Oud-archief no. 318.

M. Forbes [1]). Van Mr. Hayunga wordt vermeld, dat hij 5 April 1816, hij was toen reeds adjunct-fiskaal, als advocaat beedigd werd, en P. F. V. Rigaud [2]) adverteerde in 1823 in *de Curaçaosche courant*, dat hij, licentiaat in de beide rechten, door den Raad van justitie als „consulteerend advocaat" was toegelaten.

In de eerste zitting van het Hof kwamen de advocaten en praktizijns telken jare hun gelukwenschen aanbieden bij monde van een hunner en tevens het verzoek doen, om ook in het nieuwe jaar op hun reeds afgelegden eed te mogen praktizeeren. Zeer omvangrijk was die praktijk echter niet, en dat was ook de reden, dat Nuboer aan den overkant, op de vaste kust, zijn geluk ging beproeven. Eenige jaren hadden zij bovendien een soort van oneerlijke mededinging te doorstaan van zekeren Mens de Broyer. Curaçao was nl. een verbanningsoord, waarheen de tot deportatie in het moderland veroordeelden gebracht werden. Hun werd geen andere belemmering hunner vrijheid opgelegd, dan noodig was, om hun terugkomst in Europa te verhinderen [3]). Zij werden bij aankomst allen „onder de surveillance van het officie Fiscaal, ... in volle vrijheid gesteld". Mens de Broyer, die in 1820 aangekomen was, schijnt zich als praktizijn verdienstelijk te hebben willen maken. Anderhalf jaar na zijn aankomst werd hem door den gouverneur op aanschrijving van den Koning „de uitoefening van eenige burgerlijke regten .... toegestaan." Toen de fiskaal daarvan meedeeling deed in *de Curaçaosche courant* van 5 Januari 1822, voegde hij daaraan toe, dat daaronder niet te verstaan

---

[1]) Hij had alleen examen in het Oud-Hollandsch recht gedaan, niet tevens in de Code Napoleon en had daarom vrijstelling noodig, die hem door den gouverneur onder nadere goedkeuring des Konings verleend werd. Hij behoorde tot degenen, die in 1826 solliciteerden naar het commissariaat van politie. Kort daarna ging hij naar Suriname, waar hij spoedig overleed.

[2]) Zie over hem Bosch, *t. a. p.* II, bladz. 333 e. v. en *Het Koloniaal Weekblad* van 7 Jan. 1926.

[3]) Aldus stond in het Kon. besluit van 9 Juli 1816, dat betrekking had op de eerste gedepoteerden Pierre Rogist en Guillaume van Campenhout uit België, nog onder het Fransche bestuur veroordeeld. Andere bannelingen waren J. Heinen, P. J. van den Berghe, D. B. Smit. G. Heerbaart, Cornelis Ridderkerk, D. Nap en de reeds genoemde Graham.

was, „eenige qualificatie tot het exerceeren van de judicieele praktijk, en welke hem gansch en al verboden blijft." Nog hetzelfde jaar wendden zich de procureurs tot den Raad van justitie met nieuwe klachten en met verzoek om maatregelen, „als welke dat sujet in de onmogelijkheid stellen zijne chicaneuse minées en opstokingen te continueren." Een verscherpte bekendmaking tegen De Broyer in *de Curaçaosche courant* was het gevolg. Hij overleed in 1827.

Blijkbaar weinig begeerd, was de betrekking van *regter van den scherpen zwaarde*, wiens ambt geen sinecure was. Meer dan een half jaar zocht de adjunkt-fiskaal tevergeefs naar een opvolger voor den einde 1818 overleden titularis, en juist toen hij den gouverneur-generaal in overweging gegeven had, maar een gouvernementsslaaf vrij te laten onder voorwaarde, dat hij dit werk op zich zou nemen, werd eene liefhebber gevonden, die zich beschikbaar stelde tegen een extra-handgeld van één gouden Johannis. In 1827 vindt men voor hem het volgende tarief vastgesteld: voor geeseling *f* 3.33, voor geeseling met brandmerk *f* 6.66, voor doodstraf *f* 13.33 en *f* 1.— voor het luiden der justitieklok bij de uitoefening van crimineele justitie.

Met de *politie* was het allertreurigst gesteld. Onder Van Starckenborgh bestond de sterkte uit 1 substituutschout, 2 blanke dienaars der justitie, 1 opperpolitiewachter en 8 gewone wachters, hoofdzakelijk voor het ontdekken van belastingfraudes. Bij deze minimale bezetting was het nog onmogelijk het korps voltallig te houden. De bezoldiging was van 12 tot 15 pesos per dag. Er bestond een vooroordeel tegen de betrekking, schreef de gouverneur aan den fiskaal in antwoord op diens klachten. Misschien ten gevolge van het wangedrag, waaraan de politiemannen zich schuldig maakten [1]).

Cantz'laar kwam met een reorganisatie, volgens welke het ondergeschikt personeel, onderschout, 2 dienaren van politie en 6 onderagenten, nieuw aangesteld zouden wor-

---

[1]) Zie *Het Koloniaal Weekblad* van 26 Febr. 1925 en 11 Febr. 1926.

den en allen blanken zouden moeten zijn; de onderagenten zouden alleen worden gebruikt voor dienstzaken, de crimineele justitie betreffende.

Des nachts werden ook door de schutterij politiediensten verricht, wat meer dan eens aanleiding gaf tot botsingen met de eigenlijke politie.

De bronnen helderen niet op, hoe de minister van Koloniën einde 1826 ineens kwam tot zijn last aan den gouverneur om een commissaris van politie aan te stellen tusschen fiskaal en schout om de „directie der politie" [1]) waar te nemen. Hij moest „tot den fatsoenlijken stand.. behooren." Benoemd werd met ingang van 1 Januari 1827 de zes en twintig-jarige Mr. J. Bennebroek Gravenhorst [2]).

Men kent de eensdeels gemoedelijke en anderdeels willekeurige behandeling van politie- en justitiezaken onder de bedeeling van het oud-Hollandsche recht voldoende, dan dat het noodig zou zijn, hier daarop nogmaals de aandacht te vestigen. Genoeg zij, dat het op Curaçao niet beter was dan elders. Bovendien had men daar het groote onderscheid tusschen blanken, vrije gekleurden en slaven. De instructie van den gouverneur-generaal legde dezen uitdrukkelijk de verplichting op, ervoor te zorgen, dat de naturellen noch de vrije gekleurde lieden in hun rechten benadeeld werden.

Een oude verordening, van 19 Juli 1808, bepaalde, dat zij, die voor misdaad of wangedrag ingesloten waren, en op gouvernementskosten onderhouden werden, dat levensonderhoud met arbeid aan openbare werken moesten terugbetalen. Men zag het nu gebeuren, dat „gemeene lieden, die niets bezitten," zich schuldig maakten aan rustverstorende daden, bij onmacht om boeten te betalen eenige dagen gevangenisstraf moesten ondergaan, en in dien tijd door familie onderhouden werden, zoodat de

---

[1]) De „opperdirectie.... over de policie van de Stad en het geheel Eiland" had de Raad van politie (art. 35).

[2]) Kort te voren had hij, nog als advocaat te Amsterdam, om een benoeming tot weesmeester gevraagd. Hij bracht het tot president der Rechtbank, en nam van 1854 tot 1856 het ambt van gouverneur waar. Hij overleed in 1859.

gevangenisstraf niets beteekende. De Raad van politie bepaalde daarop, dat ook boeten konden verhaald worden door tewerkstelling aan openbare werken en op vaartuigen.

Al heeft de fiskaal met zijn dienaren handenvol werk, van groote criminaliteit kan men in dezen tijd niet spreken; tal van kleine diefstallen moeten geweten aan den slechten economischen toestand der slaven. De krijgsraden hadden het in den eersten tijd niet veel minder druk dan het Hof van justitie in strafzaken Halsmisdrijven kwamen slechts bij uitzondering voor [1]. Het dagboek van den commissaris van politie over 1827 [2] geeft een aardig inzicht in de wijze, waarop de politie destijds buiten vorm van proces alle mogelijke klachten wist af te doen.

Leger en Vloot. Het was een groot garnizoen, dat in 1816 met de *Prins van Oranje* en de *Haay* op Curaçao gebracht werd. Het waren 3 kompagnieën van het bataljon jagers no. 11 [3] en 1 kompagnie artillerie. Tot de staf behoorden 1 luitenant-kolonel, 1 kapitein-ingenieur, 1 kapitein-kwartiermeester, 1 luitenant-adjudant, 1 chirurgijn-majoor, 1 chirurgijn 2de en 2 chirurgijns 3de klasse. Voorts waren er 9 officieren der jagers met 267 onderofficieren en minderen, 4 officieren der artillerie met 41 onderofficieren en minderen, een kleine staf van 4 personen, in het geheel 333 soldaten. De namen van eenige officieren zijn reeds genoemd, andere zullen in het volgende ter sprake komen.

Waarschijnlijk zal een zoo sterke bezetting wel noodig geweest zijn in een tijd, waarin men de mogelijkhed van verdediging van het eiland tegen een buitenlandschen vijand nog niet opgegeven had, ofschoon er in het verleden weinig reden was, om te veronderstellen, dat die

---

[1] Zie *Het Koloniaal Weekblad* van 18 Juni 1925.

[2] Oud-archief no. 714.

[3] Bij Kon. besl. van 27 Febr. 1819 werd dit in no. 28 veranderd. Oud-archief no. 303.

met vrucht zou kunnen geschieden [1]). En in vredestijd miste men ook toen de gave, om de soldaten den tijd niet te doen dooden maar nuttig te doen doorbrengen. Men zal zich niet veel daarom bekommerd hebben, en het is de vraag of het gehalte der troepen van dien aard was, dat van een andere behandeling veel verwacht kon worden. Het groote aantal krijgsraden, die over mishandeling en diefstal, verzet tegen meerderen en andere militaire misdrijven had te oordeelen, wijst voldoende op de moeilijkheden, die zich voordeden. Dit trok de aandacht van den minister van Koloniën, die door den gouverneur den garnizoenscommandant deed aanschrijven, om als regel de strafbare feiten krijgstuchtelijk af te doen. Toen daarmee niet voldoende naar des gouverneurs zin rekening gehouden werd, weigerde hij herhaaldelijk de benoeming van zulke krijgsraden.

Ook onder de officieren kwamen meermalen moeilijkheden voor, zoo onderling als met het gouvernement. De garnizoenscommandant, overste Knotzer, had den 1sten luitenant der artillerie P. C. Simon [2]) voor den krijgsraad gebracht, en kon diens vrijspraak niet verkroppen. Toen de gouverneur-generaal bezwaar maakte hem verlof naar Holland toe te staan, om van dit vonnis in beroep te gaan, legde hij zijn degen op tafel, zeggende: „ik begeef mij in arrest, ik wil met den luitenant Simon niet dienen". Dit kwam hem echter duur te staan, want Kikkert, die hem in het geheel niet lijden mocht wegens zijn voortdurende ontevredenheid, hield hem aan zijn woord, en eerst na een jaar in arrest te hebben doorgebracht, kon hij in 1818 met 's Konings verlof naar het

---

[1]) Weinig hoopvol schijnt ook de woordenkeus van art. 9 van het Regeeringsreglement: Alvorens tot eene kapitulatie over te gaan, zal de Gouverneur Generaal met den Raad van Policie de puncten van dezelve, voor zoo verre die betrekking hebben tot de personele veiligheid, en het behoud der publieke en particuliere eigendommen en bezittingen, beramen, waarbij derzelve belangen en regten, zooveel de omstandigheden zulks zullen toelaten, in het oog gehouden worden.

[2]) 1793—1864; gehuwd met Jeannette Schotborgh. Hij had deelgenomen aan den slag bij Waterloo.

moederland gaan [1]). Zijn opvolger in het commando over het bataljon jagers was de kapitein B. Krapf [2]), terwijl de majoor der artillerie W. Schmidt [3]) tijdelijk als garnizoenscommandant optrad. Echter niet voor lang; hij was niet meer geschikt voor zijn militaire taak, en werd kort na de komst van Knotzers opvolger, de overste D. J. van de Linde, gepensionneerd, slechts eenige dagen voor zijn dood op 18 Augustus 1819.

Onder Van de Linde, 26 November 1818 op Curaçao gekomen, raakten de poppen eerst recht aan het dansen. Het begon in Januari 1819 met een klacht van Nuboer, wiens vrouw hij het hof scheen te maken, aan den gouverneur-generaal, die V. d. Linde aanried, om „de woning van den heer Nuboer te menageren." Deze beloofde dit. Doch daarna stapelden de klachten over hem zich op. De 2de luitenant der jagers P. van Otterloo beklaagde zich over een provooststraf zonder acces, hem opgelegd, en over hoonende uitdrukkingen jegens hem, door V. d. Linde gebezigd. De chirurgijn-majoor J. Groesbeek had klachten over „herhaalde aanmatigingen" van den garnizoenscommander Majoor Schmidt volgde en daarna de kapitein Bauer [4]). Ook de gouverneur-generaal had klachten over V. d. Linde, en wel over gebrek aan eerbied jegens hem, daar hij de dagelijksche rapporten door een ondergeschikte liet brengen in plaats van dit zelf te doen. Ook moest hij tegen den garnizoenscommandant optreden, toen deze gestrafte militairen naar diens woning Steenrijk [5]) boven Pietermaai liet brengen, blijkbaar om zich daar in het schouwspel van het toedienen van rietslagen te verlustigen. Voorts had

[1]) Hij bracht het nog tot generaal-majoor, en nam in dien rang deel aan den tiendaagschen veldtocht. Zie Abbring. t. a. p., bladz. 23, die meer met hem ophad dan Kikkert.

[2]) † 31 Mei 1821.

[3]) Over hem: Euwens, *Curaçao in 1803—1804.*

[4]) Geboren in 1789; streed van 1806—1809 in Duitschland, in 1815 in Frankrijk. Abbring, *t.a.p.*, bladz. 24, deelt mee, dat hij in 1834 kolonel in Oost-Indië was. Oud-archief no. 397 bevat een brief van V. d. Linde over insubordinatie van den kapitein-adjudant Bauer en over tegenwerking van den gouverneur.

[5]) Steenwijk noemt Feenstra I, bladz. 138, het.

de Raad-fiskaal herhaaldelijk moeite met hem, en het zal een opluchting voor dezen geweest zijn, toen hij als waarnemend gouverneur in Juni 1820 's Konings last ontving, om den overste V. d. Linde met de eerste geschikte gelegenheid terug te zenden. Dat kon 31 Augustus geschieden [1]).

Het plan van bezuiniging, waarmee Cantz'laar kwam, hield ook in een vermindering van het garnizoen en van andere militaire uitgaven, waarvan een besparing van 87.000 gld. werd verwacht. In den loop van 1821 werd daaraan uitvoering gegeven. De sterkte van het garnizoen werd teruggebracht tot 14 officieren en 184 onderofficieren en manschappen, ongerekende de 30 man van het korps batterij- en seinwachters [2]). Het lag in de bedoeling gebruik te maken voor militaire doeleinden van de schutterij, toen bestaande uit 1251 man, waaronder 213 vrije negers en 157 vrije mulatten. Een groot aantal officieren kreeg de keus tusschen pensionneering of overgang naar Oost-Indië. Tot hen, die bleven, behoorde de majoor der artillerie D. W. Dusteler [3]), die V. d. Linde als garnizoenscommandant opgevolgd was, de kapitein-ingenieur H. J. Abbring [4]), de kapitein-kwartiermeester S. Platz [5]), de kapitein-adjudant R. F. van Raders, de tweede luitenant R. H. Esser [6]). Na Dustelers vertrek

[1]) Als zijn opvolger was bij Kon. besl. van 12 Dec. 1819 no. 65 (Oud-archief no. 304) luit. kol. J. P. Sprenger benoemd; deze is echter niet op Curaçao aangekomen.

[2]) Teenstra, *l. a. p.* I, bladz. 178, geeft de sterkte van het garnizoen van 1818 tot 1827. Daaruit blijkt, dat het in 1818 323 man telde, in 1820 tot 268 en het volgens jaar tot 183 daalde; sedert was het hoogste cijfer 224 in 1827, het laagste 147, in 1822.

[3]) Later ging hij naar Suriname, waar Ds. G. B. Bosch, *l. a. p.* III, bladz. 65 hem vermeldt.

[4]) Zooals hij zelf meedeelt, vroeg hij in 1820 nog 3 of 4 jaar op Curaçao te mogen blijven, en deed hij afstand van bevordering tot majoor, omdat zijn weinige kunde en ervarenheid hem daarvan afschrikten. In 1825 keerde hij naar Nederland terug.

[5]) In 1822 ging hij naar Suriname, werd daar tot majoor bevorderd, doch keerde einde 1826 terug als gezaghebber van Aruba. Acht maanden later, 14 Aug. 1827, stierf hij daar.

[6]) Hij ging in 1823 naar Holland en vandaar naar Suriname. Als majoor en garnizoenscommandant kwam hij op Curaçao terug, waar hij van 1845 tot 1848 gouverneur was. † 27 Dec. 1864.

naar Suriname werd kapitein Dietz [1]) plaatselijk commandant. Onder hen, die naar Holland gingen, was de 1ste luitenant J. M. van Eps [2]), die het volgend jaar als adjudant van het bataljon terugkwam. De gewezen adjudant van den gouverneur-generaal Kikkert, I. Kikkert, vroeg pensioen, maar ging kort daarop toch naar Holland waar hij zeer spoedig, 7 Augustus 1822, overleed.

Reeds in Augustus 1821 zond Cantz'laar een plan van verdediging der kolonie naar den minister van koloniën. In afwachting van de goedkeuring daarvan werd reeds dadelijk begonnen met het bouwen van batterijen op het rif en Punto Bravo.

26 Juni 1825 kwam op Curaçao met het fregat *Amstel* onder den kapitein ter zee T. Bakker de generaal der genie baron Krayenhoff met een opdracht aangaande het vestingstelsel [4]). Hem vergezelden de kolonel I. Versteer, de majoors A. F. Trip en P. Balfour van Burleich, de kapiteins-ingenieur J. C. Biben en J. Mouchard, en, als secretaris, de adjunct-commies aan het departement van oorlog H. M. Schouten. 15 October 1825 was

---

[1]) † 27 Juni 1826; was gehuwd met mej. J. A. J. Webb Duyckinck.

[2]) Hij was gehuwd met J. S. Muller, dochter van den magazijnmeester G. C. Muller.

[3]) VanKrayenhoff bestaat een door hem zelf geschreven, door Mr. H.W. Tydeman uitgegeven beschrijving zijner *levensbijzonderheden*. Aan v. d. Aa, *Biografisch Woordenboek* ontleen ik slechts het volgende. In 1758 geboren, studeerde hij te Harderwijk en promoveerde in de wijsbegeerte en in de geneeskunde. Door zijn partijkiezen voor de revolutie aan de zijde van de Fransche legers gebracht, werd hij in 1795 benoemd tot adjunct-inspecteur-generaal der rivieren en adjunct-contrarolleur der Hollandsche fortificatiën met den rang van luitenant-kolonel. Napoleon benoemde hem tot brigade-generaal en inspecteur-generaal bij de Fransche genie. In 1813 koos Krayenhoff de zijde der omwenteling, en werd het volgend jaar luitenant-generaal, inspecteur-generaal der fortificatiën en van het korps ingenieurs, mineurs en sappeurs en der pontonniers. Hangende het onderzoek naar den bedriegelijken bouw der zuidelijke vestingen werd hij naar Curaçao gezonden, na zijn terugkeer voor het Hoog Militair Gerechtshof gedaagd en in zijn betrekking geschorst doch volkomen vrijgesproken. (Zie *Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland 1825—1830*, bladz. 10, 259 noot [1]), 347). Hij overleed in 1840.

Tot zijn opdracht bij zijn vertrek naar Curaçao behoorde een onderzoek in verband met de op Aruba ontdekte goudmijn. Kon. besl. 12 Mrt. 1825 La. I[a] geheim.

[4]) Oud-archief no. 368.

Krayenhoff reeds gereed met zijn verslag, dat bij Koninklijk besluit van 10 Aug. 1826 geheim werd goedgekeurd. De voltooiing van den vestingbouw, van 1826 tot 1828, werd op 954.756 gld. begroot. Onder leiding van den luitenant-kolonel-ingenieur J. C. Ninaber werkten de volgende genie-officieren aan de uitvoering van het plan: de 1e kapitein J. H. F. de Veye de Burmé [1]), de 2e kapitein E. J. van Eekhout [2]), de 1ste luitenants P. B. van Duin [3]), F. G. van Limburg Stirum en H. G. van Bronkhorst [4]) en de 2de luitenants H. M. van der Goes en J. van der Stok. De trasspecie voor den bouw werd van St. Eustatius gehaald. 29 December 1828 werd het nieuwe Riffort aan het gouvernement overgedragen [5]).

Was de landmacht vrijwel werkeloos, des te meer hadden de oorlogsschepen te doen. De *Prins van Oranje* en de *Haay* gingen weer spoedig naar het moederland terug. Eerstgenoemd schip bracht de Engelsche troepen naar Jamaica, de *Haay* onder bevel van De Quartel deed eerst nog dienst voor de overneming van Aruba van het Engelsch bestuur. Voorts was er reeds dadelijk de korvet *Ajax*, die konvooi verleende naar Puerto Cabello en La Guayra. Einde 1816 kwam Zr. Ms. brik *Daphne*, een jaar later het fregat *Euridice* onder den kapitein ter zee I. M. Polders. 19 Maart 1818 ging dit schip naar La Guayra, door Brion geblokkeerd, om de eigendommen der Curaçaoenaars te beschermen en henzelf naar Curaçao te brengen. In het voorjaar van dat jaar, nog vóór de komst van de brik *Zwaluw*, brak er een geweldige gele koortsepidemie uit onder de bemanningen der koopvaardij- en der oorlogsschepen. Met name de *Zwaluw* en de *Euridice* moesten vele officieren en minderen missen. Op den kapitein-luitenant I. F. C. Wardenburg, die in Maart 1819 met de korvet *Dolfijn* kwam, tegelijk met de brik *Merkuur*, had dit zulk een invloed, dat hij met zijn officieren

[1]) † 6 Jan. 1826 op Curaçao.

[2]) Hij huwde een dochter van den ontvanger-generaal, Catharina Stridels van Uytrecht.

[3]) Ging 4 Dec. 1826 naar Holland terug.

[4]) † 24 Oct. 1827 op Curaçao.

[5]) Zie *de Cur. Crt.* van 3 Jan. 1829.

tot den gouverneur-generaal het verzoek richtte, om naar Holland terug te mogen gaan, wat hem een scherpe terechtwijzing over zijn kleinmoedigheid bezorgde, en de meedeeling, dat de regeering er niet onkundig van gelaten zou worden. De *Dolfijn* bleef, maar ook daarop moesten velen de tol aan de natuur betalen, en hetzelfde bleek op de *Merkuur* het geval te zijn geweest, toen dit schip van een reis naar St. Martin terugkwam. De gouverneur-generaal wist van de aanwezigheid met verlof van den kapitein-luitenant ter zee H. W. de Quartel gebruik te maken, om hem als 1sten officier op de *Merkuur* te plaatsen. Toen eenige maanden later de ziekte zich daar aan boord herhaalde, kon ook de kapitein-luitenant A. G. Pool, de kommandant, het niet langer uithouden, en vroeg hij voor zichzelf verlof om naar Holland te gaan, wat de gouverneur-generaal weigerde, maar einde 1819 door den minister verleend werd, waarop De Quartel het bevel van hem moest overnemen. Eerst 15 Maart 1820 werd aan dit bevel uitvoering gegeven. Pool ging met de *Dolfijn* naar Holland en De Quartel bleef met de *Merkuur* als stationsschip.

De korvet *Komeet*, einde 1819 over Suriname naar Curaçao vertrokken, had in uitdrukkelijken last de haven, die het schip 19 Juni 1820 bereikte, niet binnen te loopen van wege „de verwoestingen der op deze station van tijd tot tijd heerschende klimaat ziekte" [1]). Een en andermaal verleende de *Komeet* zonder binnen te komen konvooi naar de vaste kust, deed nog een reis naar Suriname en kwam in November 1820 met uitdrukkelijk verlof van den nieuwen gouverneur de haven binnen. Wel een bewijs van den langen duur der epidemie [2]).

13 September 1821 strandde de *Merkuur* aan de Oostpunt. Met veel moeite kreeg De Quartel het schip vlot en bracht het zes weken later de haven binnen, waar her-

---

[1]) Kon. besl. 13 Oct. 1819 no. 77. Oud-archief no. 304.

[2]) Oud-archief no. 308 bevat een verslag van de dokters Beevers en Cabrera over de ziekte van Mrt. tot Oct. 1818; op 177 lijders hadden zij tezamen 46 sterfgevallen. Alleen op de schepen heerschte de ziekte.

stelling mogelijk bleek. De gouverneur betuigde den kommandant zijn tevredenheid over diens activiteit tot redding van de brik, en bij Koninklijk besluit van 11 October 1822 no. 82 [1]) werd besloten dien officier ter zake der stranding, „een onvermijdelijk ongeluk", niets te laste te leggen.

Onder Cantz'laar werd, gelijk wij reeds zagen, steeds meer konvooi verleend naar de vaste kust wegens de maatregelen der oorlogvoerenden en van hun kapers, en op reis naar Holland tot aan de Mona-passage wegens de aanwezigheid van zeeroovers in de Caraïbische zee. Van de oorlogsschepen, die deze diensten verleenden, noem ik de *Zwaluw*, een oorlogsbrik onder den kapitein-luitenant ter zee J. J. de Jonge (1821), de *Kemphaan* onder den overste Dingemans, die de toren op Klein-Curaçao bouwde [2]), de korvet *Eendragt*, Zr. Ms. brik *Valk*, onder bevel van den kapitein-luitenant ter zee W. J. van Es, de korvet *Pallas* onder den kapitein-luitenant ter zee H. v. d. Velde, die de consuls Lobé, Grothe en Dieper in 1826 op Curaçao bracht, en de brik *Panter* onder bevel van den kapitein-luitenant ter zee D. Buys.

In 1825 werd de eerste geregelde paketvaart tusschen het moederland en Curaçao ingesteld. Voorloopig zouden daartoe oorlogsvaartuigen worden gebezigd onder bevel van een zeeofficier. Den 1sten van alle twee maanden, ingaande 1 Augustus 1825, vertrok een paketboot van Hellevoetsluis. De rijksbrik *Zwaluw*, onder bevel van den luitenant ter zee 1e klasse F. H. Ampt was de eerste, die, 4 October 1825, op Curaçao aankwam. Daarna volgden de brikken *Sirene* em *Brak*. Op Curaçao bleven zij een maand. In verband daarmee werd een reglement op de posterij [3]) gemaakt. Het tarief voor een brief naar Curaçao was *f* 1.20 en vandaar naar Holland 4 gld. In afwachting van de invoering van een zegel zou de post

---

[1]) Oud-archief no. 304.

[2]) Zie P. A. Euwens, *Klein Curaçao* in dit tijdschrift 7de jg., bladz. 406.

[3]) Opgenomen in *de Cur. Crt.* van 24 Dec. 1825.

directeur J. A. F. Hellmund aan de voorzijde der brieven zijn naamteekening stellen. Twee jaar later werd de stoompaket *Curaçao* in de vaart gebracht [1]). Op deze eerste reis had dit schip o. a. de opperbergraad Stifft aan boord.

---

[1]) Over dit schip, een raderstoomschip zie men J. W. van Nouhuys, „*'s Konings Stoom Packet Curaçao*" in Marineblad 1923, bladz. 3 e. v. en *De eerste Nederlandsche transatlantische stoomvaart in 1827 van Zr. Ms. stoompakket Curaçao.*

13. Frans Royer

14. C. R. Th. Krayenhoff
(1758–1840)

15. J. M. van Esp
(1792–1843)

16. R. H. Esser
(1800–1864)

CURAÇAO EN ONDERHOORIGE EILANDEN
1816—1828

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

VII

G o d s d i e n s t. Er waren in 1816 vier kerkelijke gemeenten op Curaçao: de Gereformeerde of Hervormde, de Luthersche, de Israëlietische en de Roomsch-Katholieke. De gouverneur-generaal gaf op, dat er 1444 Gereformeerden, 238 Lutherschen, 1021 Portugeesche Joden en naar schatting 13952 Roomschen waren [1]).

Het verband van de *Gereformeerde gemeente* met het gouvernement was het sterkst. De gouverneur-generaal was, als in den tijd der West-Indische Compagnie, voorzitter van den kerkeraad. De predikant werd geheel bezoldigd uit de koloniale kas. Bij Koninklijk besluit van 6 September 1815 was een commissie in uitzicht gesteld die een maand later ook benoemd werd [2]), om der Regeering voorstellen tot welzijn der Indische kerken te doen, te rapporteeren op van gouvernementswege haar toegezonden stukken, de proponenten voor de Oost- en West-Indische

---

[1]) De Hullu, *Curaçao in 1817*, bladz. 567/8.

[2]) Leden werden de Haagsche predikanten Jorissen, Krieger, Noordink, Van de Kasteele, Dermont en Verwey, Ds. Metelerkamp uit Delft, en correspondeerende leden de professoren Te Water, Heringa en Muntinghe, en de predikanten Van Voorst en Le Sage ten Broek uit Amsterdam, Van Brandenburg uit Delfshaven en De Fremery uit Middelburg. Deze „provisioneele" commissie, die alleen voor de zaken der Hervormde kerken was, werd bij Kon. besluit van 7 Dec. 1820 vervangen door een commissie voor alle protestantsche kerken van 7 leden en 28 buitengewone leden of consulenten, waarin opgenomen de „Commissarissen tot de Luthersche Zaken in de Oost- en West-Indien."

kerken te examineeren en de derwaarts bestemde predikanten te bevestigen.

Het zal niet noodig zijn over de Hervormde of Gereformeerde en over de Luthersche gemeente veel te zeggen. Van Dissel heeft in zijn aangehaalde werken meegedeeld, wat ervan mee te deelen valt. Het belangrijkste is wel de vereeniging der beide gemeenten in één Vereenigde Protestantsche Gemeente en daarover is Van Dissel zeer uitvoerig. Ook Ds. Bosch, die daarbij een der leidende personen was, geeft er in zijn *Reizen in West-Indië* [1]) eenige beschouwingen over. Toch is er nog wel iets van te zeggen, dat men elders niet vindt.

Het kerkgebouw der Gereformeerden was mee in gebruik bij de Luthersche gemeente, die, sinds bij het bombardement door de Engelschen in 1804 haar kerk een prooi der vlammen geworden was, geen middelen had gehad, om een nieuw kerkgebouw op te richten. De Luthersche predikant [2]) ds. J. Muller J.Az., die reeds sinds 1798 in dit ambt alle wisselvalligheden van het eiland had meegemaakt, hield den 10den Maart 1816 een *leerrede bij gelegenheid der gelukkige hereeniging van het Eiland Curaçao met het Koninkrijk Nederland*, die blijkens aankondiging in *de Curaçaosche Courant* ook in druk verschenen is [3]).

In April 1816 kwam ds. G. B. Bosch [4]).

Koning Willem I greep een verzoek van den kerkeraad der Luthersche gemeente om steun voor het opbouwen der kerk aan, om de weigering van inwilliging van het verzoek te doen gepaard gaan met een uitnoodiging tot vereeniging der beide protestantsche gemeenten. Gouver-

---

[1]) I, bladz. 235 e. v.

[2]) De andere predikant was Ds. P. Will, een Engelschman meent Van Dissel. *De Cur. Crt.* van 11 Mei 1816 meldt zijn vertrek „onlangs" met zijn beminde.

[3]) Tot 1841 bleef hij predikant bij de Vereenigde Protestantsche Gemeente, en stierf in het volgend jaar. Zijn dochter Henriette Catherina huwde in 1823 met den lateren gouverneur Jhr. I. J. Rammelman Elsevier.

[4]) Daar hij als vrijwillig jager met het korps der Utrechtsche studenten den veldtocht naar Frankrijk had meegemaakt, was hij te laat geweest, om de reis met de *Prins van Oranje*, waarvoor hij bestemd was, te maken. Zie over hem *het Koloniaal Weekblad* van 16 Juni 1927.

neur-generaal Kikkert bracht dit in 1818 aan de beide Kerkeraden over. En Bosch èn Van Dissel stellen het verloop der zaak wel als wat heel vlot voor. Gouverneur Cantz'laar vermeldt in zijn journaal op 9 Maart 1822 [1]), dat er bij zijn weten nog niets ten aanzien der vereeniging tot stand gebracht was, en sprak zijn vrees uit, dat er geen voortgang zou worden gemaakt, als het gouvernement zich niet ermee bemoeide. Op zijn uitnoodiging had er toen een gemeenschappelijke vergadering der kerkeraden plaats. De Commissie tot de zaken der protestantsche kerken betuigde haar instemming, doch eerst in October 1823 kwamen de kerkeraden tot overeenstemming, omtrent „de hoofdpunten ter vereeniging". Aan de gemeenten werd gelegenheid gegeven deze te lezen en te overdenken, waarna de mansleden werden opgeroepen ter goedkeuring. Toen bleek, „dat niemand op eenigen grond deze vereeniging afkeurde", en eerst daarna werd vernomen, dat de vereeniging niet ten genoege van eenige leden was.

Van Dissel geeft een kort overzicht van het Koninklijk besluit van 12 Nov. 1824 no. 111, waarbij in 5 artikelen de vereeniging geregeld werd [2]). Ter vergelijking geef ik hier de hoofdpunten, zooals deze door de kerkeraden ontworpen zijn.

I. De *godsdienstleer* der vereenigde gemeente is „het protestantismus, gebouwd op de Hoofdwaarheden van den Christelijken Godsdienst waarin het alle Protestanten met elkander eens zijn". Als naam wordt aangegeven: de Protestantsche of Evangelische kerk [3]). De leden behoeven hun geloofsbelijdenis niet op te geven, maar blijven Gereformeerden en Lutherschen, doch verwerpen deze

---

[1]) Oud-archief no. 239.

[2]) Te vinden bij C. Hooyer, *Kerkelijke wetten voor de Hervormden in het Koningrijk der Nederlanden*, bladz. 317 e. v. Ook in *de Cur. Crt.* van 30 April 1825.

[3]) Bij de aankondiging der „godsdienstuitoefeningen" in *de Cur. Crt.* wordt na de vereeniging eerst gesproken van de „Evangelische gemeente", een maand later van de „Protestantsche kerk" en ten slotte van de „Vereenigde Protestantsche gemeente"; in 1826 echter weer van de„Evangelische kerk".

sectennamen en vereenigen zich tot één Christelijke gemeente.

II. *Godsdienstige instellingen en gebruiken*: De sacramenten Doop en Avondmaal worden in de vereenigde gemeente bediend; de bestaande formulieren vervallen, en de predikanten mogen hierin naar goedvinden en tot de meeste stichting der gemeente te werk gaan.

De gebruikelijke bijbel, psalm- en gezangboeken zullen als tot nu toe bij de Hervormden en Lutherschen in gebruik blijven „tot zoolang de kerkeraad in de gelegenheid zal zijn, om, ter vermijding van overgebleven verdeeldheid en van moeielijkheden in de geregelde uitoefening des openbaren Godsdienst eene nieuwe Bijbelvertaling en een nieuw gezangboek in te voeren" [1]).

De preekbeurten en andere openlijke ambtsverrichtingen zullen de predikanten beurtelings en gemeenschappelijk waarnemen.

Overigens worden voor den openbaren eeredienst predikanten en kerkeraad vrijgelaten om veranderingen te maken tot meer stichting der gemeente, „ echter alles in den geest der besluiten, welke daaromtrent door de algemeene Synode der Hervormde kerk in Nederland genomen zijn of nog mogten genomen worden".

Kerkelijke fondsen en inkomsten: Kerke- en armenkassen zullen vereenigd worden; van de aanbreng van elke gemeente zal een akte worden opgemaakt. Het kerkgebouw der Hervormde gemeente zal eigendom der nieuwe gemeente worden [2]). De Luthersche pastorie zal verkocht en het overschot na aflossing der schuld in de Kerke- en armenkas gestort worden. In deze kas zullen ook vallen de van 's landswege toegedachte gelden der openbare verkoopingen enz. „ter verpligting om hiervan verarmde en

---

[1]) In den begeleidenden brief werd aangeraden van hooger hand de bestaande gezangboeken te vervangen bijv. door de Liederen voor den openbaren en huisselijken Godsdienst verzameld door I. van Geuns, M. Siegenbeek enz. en de bijbelvertaling bijv. door de toen bijna gereed zijnde van V. d. Palm.

[2]) Ofschoon de eigenlijke bewijsstukken van het eigendom der Hervormde gemeente ontbraken, gaf de Raad van politie 6 April 1825 voorloopig toestemming het aldus te beschouwen. Oud-archief, no. 479.

verlaten matrozen en vreemdelingen te ondersteunen en bij hun overlijden ter aarde te doen bestellen". Voorts zullen uit de kerke- en armenkas de armen der „vereenigde protestantsche gemeenten" (!) ondersteund, het kerkgebouw onderhouden en de kerkelijke ambtenaren betaald worden. De kerkeraad zal voor het bestuur der kerkelijke kas een nieuw reglement maken.

Kerkelijke ambtenaren: De predikanten zullen gelijke rechten en voordeelen genieten. „Bij het overlijden of het neerleggen van den Post van een der Predikanten zal er aanzoek tot de vervulling der vacature gedaan worden uithoofde van de grootte der gemeente en van den verren afstand van het Moederland, waardoor men bij ziekte of nog meer bij een sterfgeval van den Leeraar zonder Godsdienstoefening zijn zou. Ook vorderen de onderhoorige eilanden jaarlijks het bezoek van eenen Predikant".

De beide voorzangers en organisten zullen slechts blijven tot andere kerkboeken zijn ingevoerd, als dan zal er één aftreden [1]).

Boekhouder, koster en andere beambten der Hervormde gemeente zullen hun posten blijven waarnemen, en wie voorts zijn betrekking zal verliezen, zal pensioen krijgen.

Het *kerkelijk bestuur* zal in handen zijn van den Kerkeraad, bestaande uit de beide predikanten, die bij beurten telkens een jaar zullen voorzitten, drie ouderlingen en vijf diakenen, alleen ondergeschikt aan de Commissie voor de Protestantsche kerken in Nederlandsch Oost en West-Indië, aan welke de Kerkeraad zoo van het voorgevallene in de gemeente als van de gehouden administratie verslag zal doen.

Het traktement van ds. Muller werd gelijk gemaakt met dat van ds. Bosch: 3000 gulden, vermeerderd met 600 gulden als zijnde gehuwd en 120 gulden voor ieder kind (beneden 14 jaar, als het jongens, en beneden 18 jaar, als het meisjes waren; ds. M. had 4 zoons en 3 dochters,

---

[1]) In 1827 werden de tweede organist en de tweede voorzanger uit bezuiniging bedankt, zegt Van Dissel, *De Hervormde, thans Vereenigde Protestantsche Gemeente van Curaçao*, t. a. p. bladz. 343.

die in deze termen vielen); voorts nog Ps. 22.4 per maand voor huishuur [1]). Het was niet mogelijk gebleken de vrijwillige bijdragen, die voor het traktement van den Lutherschen predikant gegeven waren, onder de gemeenschappelijke middelen op te nemen.

Volgens de opgemaakte acte bracht de Gereformeerde gemeente behalve het kerkgebouw en een stuk grond aan hypotheken met loopende renten Ps. 55038.4.2 [2]) mee, voorts avondmaalszilver, een zilveren doopbekken, en 228 zilveren nummers en 108 letters, wegende 158 oncen, geschenk in 1821 van D. Specht, eindelijk nog 149 mahoniehouten stoelen, bijbels enz. De Luthersche gemeente was heel wat minder rijk bedeeld; zij had een pastorie, een zilveren doopbekken, aan hypotheken Ps. 2440.2.2 maar daartegenover Ps. 5679.2.2 schuld.

De gouverneur benoemde tot ouderlingen Mr. D. Serrurier, C. Spencer en J. N. C. Jutting, tot diakenen J. C. Schuler, J. Dam, A. W. Neuman, A. de Veer Jr. en H. v. d. Meulen.

Op de voorgenomen vereeniging bevatte *de Curaçaosche courant* van 12 April 1823 de volgende „hartelijke uitboezeming van een welmeenend verdraagzame Christen", die zich Sincerus teekende:

Juichen *Luther* en *Calvijn* met al de Hemellingen!
Ik hope, regt verheugd uit kwellende aardsche kringen,
Ook eens hierna, volmaakt door d'liefdrijk Evangelie leer,
Te zingen 't onuitdrukbaar heil bestemd bij onzen Heer!
O! vrienden van 't zegenvol geloof! ziet en komt alom:
Verbinden w'ons met hart en zin aan 't echte Christen-[dom,
Laat reine Godsvrucht, ijver, trouw en broederlijke deugd,
Thans blijkbaar worden ten nut van elk, en tot 's konings [vreugd.

[1]) Aan Ds. Bosch was in 1822 nog 100 pesos per jaar toegelegd als vergoeding voor het gemis van inkomsten, voortvloeiende uit het overbrengen der trouwregisters naar de gouvernements-secretarie, waaruit hij eerst de noodige uittreksels afgaf.

[2]) Van Dissel, *t. a. p.*, bladz. 391, geeft 55379 pesos en 340 pesos schuld.

Mijn loopbaan steeds met doornen bezet, kon niet onverwacht
Aan 't eindpaal zijn; mijn taak is af, *mijn wensch is nu volbragt*! [1])

Op den voor de kerkelijke plechtigheid der vereeniging bepaalden 24sten April 1825 hield de Raad van politie een extraordinaire zitting; het Koninklijk besluit der vereeniging werd van de pui van het gouvernementshuis afgekondigd, waarna de gouverneur met de verschillende colleges en autoriteiten den kerkdienst bijwoonde [2]).

Voor de beschrijving daarvan verwijs ik verder naar Van Dissel, die echter ten onrechte den 24sten Mei als dag van de plechtige viering der vereeniging noemt.

Reeds werd gesproken over de opperdirectie der kerken- en armenadministratiën van den Raad van politie. De omvang dezer bevoegdheid was echter in het Regeeringsreglement niet geregeld, en in 1822 leidde dit tot een eigenaardig geschil met den Gereformeerden kerkeraad.

Toen de Raad van politie een verzoek kreeg van den kerkeraad om aan ds. Bosch 4000 pesos ter leen te mogen verstrekken onder hypothecair verband van diens tuin Zeelandia, had hij daartegen geen bezwaar, als er voldoende geld in kas zou over zijn,nadat eerst 1700 pesos onder gelijk verband zouden zijn verstrekt aan A. O. Römer, die zonder dat geruïneerd zou zijn. In een volgende vergadering bleek, dat het kerkeraadsbesluit omtrent de leening aan ds. Bosch reeds eenige maanden geleden genomen was, en het geld hem ook al uitbetaald was, de Raad was hierover ontstemd, en besloot het gebeurde met handhaving van zijn recht ter verantwoording van den kerkeraad te laten. Deze laatste achtte zich toen verplicht te berichten, dat hij den last van den Raad van politie zou opvolgen — ook Römer kreeg dus zijn geld —, maar meende

[1]) Het bleef niet bij dit eerste „gedicht". Sinceria volgde met anderen, maar Sincerus werd de volgende week aldus beantwoord:
„Sincer! wij raden U den zangberg nooit te nad'ren
Uw bloed is al te koud, geen dichtvuur zwelt Uwe ad'ren."

[2]) Over de vereeniging zie men ook Prof. Dr. L. Knappert, *Koning Willem I en de protestantsche gemeente op Curaçao*, in dit tijdschrift, 7den jaarg., bladz. 193 e.v.

tevens den Raad een lesje in staatsrecht te moeten geven, te kennen gevende, dat de noodzakelijke goedkeuring zijner besluiten door den Raad van politie niet veel meer dan een formaliteit was, te vergelijken met de approbatie door den Koning van bepaalde besluiten van dien Raad. Het is te verstaan, dat deze laatste hierover weinig gesticht was. Aan den kerkeraad werd geantwoord, dat de Raad van politie zeer ontevreden was over de ongepaste uitdrukkingen en aanmerkingen van den kerkeraad, en geen „lessen van regeeringskunde of dergelijke" verwachtte van een „minder" college; anders dan de kerkeraad beschouwde de Raad van politie zijn goedkeuring als een conditio sine qua non voor de rechtsgeldigheid van de handelingen en besluiten des kerkeraads [1]).

Ook bij de vaststelling van het nieuwe reglement voor het beheer der kerk- en armenkas [2]) beriep de Raad van politie zich op art. 35 van het Regeeringsreglement voor zijn bevoegdheid boven die des kerkeraads. Zeer opmerkelijk is, dat de Raad van politie daarbij met zooveel woorden zegt, dat het aangehaalde artikel hem geeft de opperdirectie over kerken en armen terwijl er uitdrukkelijk gesproken wordt van de „opperdirectie over Kerken- en Armen mitsgaders over alle andere publieke *administratien*".

De *Roomsch Katholieke gemeente* verkeerde in het begin der 19de eeuw in eigenaardige moeilijkheden. De verhouding tusschen gouvernement en Roomsche kerk in ons land ten tijde van de oude Republiek is genoeg bekend. De verandering, die de denkbeelden in de eerste jaren der 19de eeuw hadden ondergaan, is slechts langzaam op Curaçao doorgedrongen. Euwens zegt, dat tot 1824 toe het Hollandsche bestuur daar „telkens slechts een enkele priester „privilegieerde"; zelden werd nog een tweede en een enkele maal een derde „geadmitteerd" [3]).

[1]) Oud-archief no. 575.
Men zie Dahlhaus, *Een levensschets*, bladz. 20 omtrent gelijken maatregel in vroeger jaren ten aanzien van de Roomsch-Katholieke kerk.

[2]) Het geschil, hierbij ontstaan, vermeldt van Dissel, *t. a. p.*, bladz. 354 e.v.

[3]) *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië* sub voce Missie, bladz. 475.

In 1816 was reeds jaren J. J. Pirovano pastoor op Curaçao. Op zijn roepstem kwam hier nog in hetzelfde jaar J. Stöppel [1]) uit de graafschap Lingen, die reeds twee jaren later overleed aan gele koorts. Pirovano heeft het onderspit gedolven in den strijd in zijn eigen kerk tegen de kerkmeesters, die een macht en gezag uitoefenden, in de Roomsche kerk voor leeken ongeoorloofd. Volgens Dahlhaus [2]) liep deze strijd over de kerkgebouwen, en dit stemt overeen met hetgeen men leest in een brief van de kerkmeesters aan den Raad van politie in 1824, waarin zij als oorzaak hunner geschillen met Pirovano opgeven den vervallen en slechten toestand van de pastorie en andere huizen [3]). In November 1819 naar Aruba gegaan, om kinderen te doopen, waarvoor hij vroeger nooit langer dan 6 weken wegbleef, was hij op 16 Mei 1820 nog niet weergekeerd. Tevergeefs riepen de kerkmeesters G. Curiel, W. J. Fournier en D. de Graaff [4]) de hulp in van den gouverneur-generaal, wien zij schreven, dat de gemeente op Curaçao „om veele gewigtige redenen zijne terugkomste gretiglijk tegemoet'' zag, Pirovano liet zich niet verbidden, ook door den gouverneur niet, wien hij tot tweemaal toe als reden van zijn wegblijven zijn gezondheidstoestand en het ontbreken van goede reisgelegenheid opgaf. Hij bleef op Aruba tot zijn dood 9 November 1820 op 70-jarigen leeftijd na 34 jaren missiewerk [5]).

Zoo geprezen als Pirovano is, ook door zijn protestantsche tijdgenooten als Bosch en Abbring, zoo weinig is men te spreken over Stöppel. Hij geraakte in ernstig geschil

---

[1]) Zoo noemt Pirovano, wiens eigen naam veel verbasterd is, hem; anderen schrijven Stoppel.

[2]) *Een levensschets*, bladz. 28.

[3]) Notulen Raad van politie 7 Juli 1824. Oud-archief no. 472; zie ook no. 314.

[4]) Hij was in 1816 als chirurgijn 3de klas bij de jagers op Curaçao gekomen, had anderhalf jaar later den zeedienst verlaten, en werd in 1822 als apotheker toegelaten.

[5]) Over Pirovano's dood zie men *het Koloniaal Weekblad* 25 Juni, 16 Juli, 6 en 13 Aug. 1925. Hoe weinig Ds. G. B. Bosch betrouwbaar is, zelfs ten aanzien der gebeurtenissen van zijn tijd, blijkt behalve uit het daar meegedeelde, ook uit zijn verhaal, dat Pirovano op Aruba bleef „omdat hij zijn' onrustigen en onverdraagzamen ambtgenoot.... wilde ontvlugten", terwijl Stöppel al ' jaar dood was, toen Pirovano naar Aruba ging.

met het Koloniaal bestuur. In het voorjaar van 1817 had hij zich gewend tot Koning Willem I met een verzoek om door eenige aangegeven maatregelen te bevorderen de verbetering van den zedelijken en godsdienstigen toestand der slaven. Van den Directeur-Generaal van het Departement van Koophandel en Koloniën kreeg de gouverneur-generaal het stuk om raad; hij bracht het in den Raad van politie, die den raad-fiskaal en het raadslid Van Uytrecht in een commissie van onderzoek benoemde. Deze commissie wendde zich tot Pirovano als praefectus missionis, die in een kort briefje Stöppel verloochende en de juistheid van diens klachten omtrent belemmering in zijn toegang tot de slaven en hun toestand ontkende [1]). De verontwaardiging was zoo groot, dat, zooals Dahlhaus schrijft, „Stöppel zou in ballingschap gedreven zijn door het koloniaal bestuur, indien een onverwachte dood hem daarvoor niet gespaard had" [2]).

Nog vóór Stöppels komst op Curaçao vermeldt het gouvernements-journaal een verzoek van Thomas Domingo Cabrera, om zijn beroep als Roomsch priester te mogen uitoefenen. „Dan daar 't aan geene Vreemde geestelijken geoorloofd is hun beroep in het openbaar uit te oefenen, en in hun gewaad in het openbaar te verschijnen, wierd aan den Rekwestrant toegestaan zulks privativelijk te doen alwaar hij mogte geemployeerd worden".

Na Stöppels dood was hij de eenige priester op Curaçao. Allengs kwamen er andere Spaansche geestelijken bij, die van de kerkmeesters hun aanstelling ontvingen: J. A. Robles als pastoor en Joaquin de Bertia. Deze laatste wordt niet door Dahlhaus genoemd. Tegen deze benoemingen werd van de zijde van het gouvernement niet het minste bezwaar gemaakt. In 1822 ging Robles heen wegens ruzie met de kerkmeesters; er kwamen toen 2 pastoors: P. J. Hernandez, provinciaal der Franciscaners in Venezuela en Nicholas Antonio Diaz. Hernandez kon het ook al niet best vinden met het kerkbestuur; na anderhalf jaar ver-

[1]) Men zie hierover uitvoerig Dahlhaus, *t. a. p.*, bladz. 397 e. v.

[2]) *T. a. p.*, bladz. 29. De brief, waarin Kikkert ditzelfde schrijft, is te vinden in O u d - a r c h i e f no. 353.

trok hij en werd opgevolgd door den Capucijner pater Joaquin de la Olleria. Deze benoeming geschiedde evenals met alle voorafgaande na Pirovano's overlijden het geval was geweest, in afwachting van de uitzending der 2 Hollandsche priesters, die de kerkmeesters aan de regeering in het moederland gevraagd hadden. 29 September 1823 is de datum van het benoemingsbesluit van Martinus Johan Niewindt tot pastoor en van Jacob Bernard Eisenbeil tot kapelaan van Curaçao. Intusschen was reeds 11 Juli 1823 de gouverneur aangeschreven om geen R. K. geestelijken als vaste geestelijken toe te laten, welke aanschrijving 6 November van dat jaar in het gouvernements-journaal als ontvangen vermeld is [1]).

Omtrent het aantal Roomschen kan geen zekerheid gegeven worden door Kikkert in zijn *Verslag omtrent de kerkelijke statistiek van Curaçao in 1816* [2]), „dewijl door den kerkeraad geene aanteekening der gestorvenen gehouden wordt, waardoor zij nimmer weten hoe sterk de gemeente is. De reden hiervan is dat de slaven, welke allen roomsch-catholijken zijn het grootste gedeelte der gemeente uitmaken en buiten kennis van de kerk begraven worden. Er zijn zeer weinig blanke roomschgezinden, en de vrije lieden, zoo zwarten als gecouleurden, met uitzondering van een zeer gering getal (naamlijk 20) behooren tot die gezindheid". Om toch tot een cijfer voor de drie eilanden te komen, werd het totaal getal hunner inwoners, 16655, verminderd met 1444 gereformeerden, 238 Lutheranen en 1021 leden der Portugeesche Joodsche gemeente, zoodat er 13952 Roomschen overbleven.

De aanraking van het gouvernement met de Roomsch-Katholieke gemeente was van weinig of geen beteekenis. Het kerkbestuur zond zelfs het verslag van het beheer der kerkekas niet aan den Raad van politie. Met den inwendigen strijd tusschen kerkmeesters en geestelijken bemoeide het koloniaal bestuur zich zoo weinig mogelijk.

---

[1]) Oud-archief no. 240.

[2]) Meegedeeld door dr. J. de Hullu in het Nederlandsch Archief voor kerkgeschiedenis. Nieuwe Serie, deel XVII, afl. 2 (1923).

Wat over dien strijd te zeggen is, doet Dahlhaus aan de hand zijner kerkelijke bronnen beter dan ik het zou kunnen doen.

Zelf heb ik uitvoerig stilgestaan bij de bloedige gebeurtenis van 1 Juni 1824, den doop van een Jood door den Spaanschen priester der Roomsch-Katholieke gemeente, dien een onschuldig slachtoffer met den dood bekoopen moest. Ik vlei mij te hebben aangetoond, dat het niet alleen onbillijk maar zelfs onrechtvaardig en met de feiten in strijd is, Cantz'laar hiervan — al is het maar voor een deel — de schuld te geven. Trouwens zijn geheele houding tegenover de Roomsche kerk getuigt van welwillendheid, die hem zelfs de grenzen, van het Moederland uit gesteld, deed overschrijden, te opmerkelijker in den man, die gewoon was angstvallig vast te houden aan de letter der voorschriften, die hij toepassen moest.

Na Pirovano en Stöppel had Curaçao geen andere dan Spaansche priesters gekend, wier aantal na 1 Juni 1824 zelfs tot zes geklommen was.

Op 27 Augustus 1824 kwam de *Zeemeeuw* de haven van Curaçao binnen met den lang verbeiden pastoor Niewindt en den kapelaan Eisenbeil aan boord.

Gouverneur Cantz'laar was juist drie weken tevoren naar Aruba vertrokken in verband met de goudvondsten daar. Hij had echter aan den fiskaal uitdrukkelijk opdracht gegeven voor het geval de geestelijken tijdens zijn afwezigheid mochten komen: pastoor en kapelaan zouden dadelijk hun betrekking moeten aanvaarden met gelijktijdig ontslag van alle vreemde geestelijken „met dankbetuiging aan dezelve voor hunnen bewezen ijver voor en dienstbetooning aan de Roomsch Catholijke kerk en de gemeente". Aldus is geschied. Volgens Dahlhaus [1]) bleven de vreemde geestelijken nog tot 1829 wel de mis lezen en in geval van hoogen nood ook andere diensten bewijzen. In 1833 werden verscheidenen hunner weer aangesteld [2]).

Men kan zich niet gemakkelijk schuldig maken aan overschatting van den arbeid, door Niewindt verricht.

---

1) *T. a. p.*, bladz. 75.
2) *T. a. p.*, bladz. 107.

Hij vond zijn kerk ten prooi aan strijd naar binnen en naar buiten. In 1827 was hij reeds weer wegens een leverziekte een jaar weg. Eisenbeil nam toen zijn functies waar en samen hebben zij aan den opbouw hunner kerk gewerkt, na eerst — wat tot nu toe verzuimd scheen — de grondslagen gelegd te hebben, waarop dit geestelijk gebouw zou kunnen worden opgetrokken. Ons bestek bepaalt ons tot de eerste jaren van Niewindts arbeid, en na hetgeen ik liet voorafgaan, kan ik naar Dahlhaus verwijzen. De lezer, die daartoe naar diens *Levensschets* grijpt, leest verder, en voor zijn geestesoog verrijst ten voeten uit het beeld van den man, die den arbeid niet weigerde[1]), waarvoor op aarde ook nu nog weinig belooning uit menschenhanden te krijgen is; hoe veel te meer was dit het geval in een tijd, die dat werk niet begreep en daardoor zelfs in waardeering al te veel te kort schoot.

Heeft de Roomsche gemeente uit dezen tijd haar geschiedschrijver gevonden in pater Dahlhaus, en heeft ds. Van Dissel het wetenswaardige over de beide protestantsche gemeenten ook in dit tijdvak uitvoerig te boek gesteld, de geschiedenis der eenige Joodsche gemeente, die er destijds op Curaçao was, de *Portugeesch Israelietische gemeente* is, voor zoover mij bekend, niet beschreven. Zelfs schijnt het, dat de geweldige beroering, waaraan deze gemeente in de eerste jaren na de herstelling van het Nederlandsche gezag op Curaçao is ten prooi geweest, ontgaan is aan den deskundigen schrijver van het artikel over de Israelietische gemeenten in de West-Indische encyclopaedie [2]). Ten aanzien van niet een der kerkelijke gemeenten zoozeer als ten aanzien der Joodsche heeft de gouverneur toepassing moeten geven aan art. 20 van het Regeeringsreglement, dat hem opdroeg voor de richtige uitoefening van den godsdienst te waken en te handhaven de wetten

---

[1]) Domine non recuso laborem was Niewindts wapenspreuk.

[2]) Er is een klein boekje *A synopsis of the History of the Jews of Curaçao from the day of their settlement to the present time by Rev. Joseph M. Corcos, minister of the congregation „Mikveh Israel"*, uitgegeven in 1897, dat over het tijdvak 1815—1856 niets bevat.

en reglementen, reeds bestaande of nog te maken, voor zoover niet strijdig met de grondwet.

Een goede 1000 leden telde de Joodsche gemeente onder haren rabbijn Jacob Haim Curiel, toen Kikkert zijn kerkelijke statistiek naar Holland zond. Zeker waren deze gemeenteleden, grootendeels tot den handelsstand behoorende, tot de meest gegoeden te rekenen. Na Niewindts komst betaalde zij alleen zonder bijdrage uit de koloniale kas haren voorganger met Ps. 1200.

Bij Koninklijk besluit van 6 Juli 1817 was een *Hoofd-Commissie* tot de zaken der Israëliten ingesteld, waaraan ook de Joodsche kerken in Nederlandsch West-Indië onderworpen waren.

Herhaaldelijk waren er moeilijkheden geweest in de Joodsche gemeente op Curaçao, laatstelijk omstreeks 1746 en in 1797 [1]). Bijna vijf en twintig jaar was het dus min of meer rustig geweest toen in het midden van 1819 de president der synagoge Jacob de Jeos. Naar en de vice-president Selomoh Cohen Henriquez zich erover beklaagden bij den Raad van politie, „dat een gedeelte hunner gemeente hetwelk sedert eenigen tijd zich tegen het Kerkbestuur verzet, [zich?] niet ontziet om het gezag van dat bestuur bij alle voorkomende gelegenheden te miskennen en alle de kerkelijke inrigtingen.... te overtreden alsmede dat de waarnemer der functien van Rabijn openlijk beleedigd is geworden, waardoor veele onheilen in de gemeente te duchten zijn". Als de tegenpartij hiervan de lucht krijgt, wendt zij zich met een tegenverzoekschrift tot den Raad. Onderteekenaars hiervan zijn Jacob Abenator Jr., Mord^y^. Hm. Senior, Danl. de D^d^. G. Casseres, Benjamin Jesurun, Ab^m^. de Marchena, Ephraim Curiel, Ab^m^. de I^s^.I^n^. Henriquez, Jeosuah Desola en Jacob de Jeos. Naar. Zij vroegen onder meer ontheffing van artikel 1 van het kerkelijk reglement, dat een afzonderlijke bijeenkomst van tien personen der gemeente (om te bidden) verbood. De Raad, die eerst aan den fiskaal en later aan den adjunct-fiskaal een onderzoek had opge-

[1]) Zie Hamelberg, *De Nederlanders op de West-Indische eilanden*, bladz. 162, en *Een veelbewogen tijdperk*, t. a. p., bladz. 49.

dragen, wendde zich rechtstreeks tot het kerkbestuur om inlichtingen, doch sprak het tegelijkertijd uit, dat het kerkelijk reglement moest gehandhaafd worden en scheuring in de gemeente niet toegelaten zou kunnen worden. Een half jaar lang schijnt het daarop vrij rustig geweest te zijn. Eerst 16 Mei 1820 wordt de zaak weer in de raadsnotulen vermeld. Ook toen sprak de Raad het uit, dat er volgens de Escamoth, het kerkelijk reglement, slechts één Joodsche gemeente op Curaçao kon zijn, en voor hun geschillen werden partijen verwezen naar hen, die in het Moederland met het opzicht en bestuur van den Joodschen eeredienst belast waren.

Den aard dezer geschillen en hun oorsprong kan men leeren kennen uit een stuk van Haim Abinum de Lima in *de Curaçaosche Courant* van 16 September 1820. De regenten der gemeente, zoo wordt daar gezegd, ondersteunden „een onwetenden zanger.... onbekwaam om zijnen post te vervullen, wiens tergende daden aanleiding tot eenen algemeenen kreet om deszelfs ontslag hebben gegeven". De Mahamad had dezen voorzanger, Jeosuah Piza afgezet, doch het bestuur had hem herbenoemd [1]). Op 5 April 1819 hadden reeds Abm. de Mordy Senior, Is. de Abm. de Marchena en D. Abinum de Lima met 97 an-

[1]) In Oud Archief nos. 309 en 310 vindt men de zaak uitvoeriger uiteengezet. Piza was in Mei 1815 uit Den Haag gekomen, waar hij uit velen gekozen was o.m. om zijn mooie stem. Kort na zijn aankomst verloor hij zijn vrouw en een kindje, hertrouwde, verloor ook deze vrouw, huwde voor de derde maal, nu met een dochter van den eersten voorzanger der gemeente, en hoopte tevens op die wijze zich in zijn ambt te bevestigen. Het kwam echter anders uit: hij werd ontslagen. Zijn tegenstanders verklaarden aan den gouverneur, dat reeds dadelijk na zijn aankomst gebleken was „zijne nietigheid en onbekwaamheid en de onaangenaamheid zijner stem, die zo grof en schor is, dat men denzelve niet zonder afkeer en walg kon hooren"; bovendien voerde hij nieuwigheden in en gedroeg zich onbetamelijk in de synagoge.

Piza riep de tusschenkomst van den gouverneur-generaal in, en het kerkbestuur verklaarde zich wel bereid tot een voor Piza gunstige oplossing te komen. Uit de gemeente kwam evenwel een heftig verzet, en Jacob H. Curiel, assesseur of opper ecclesiastiek der gemeente, verklaarde, dat de Joodsche wetten zich tegen het herstel van Piza verzetten. In een latere vergadering werd het ontslag ingetrokken, maar Piza bleef geschorst, zij het met behoud van bezoldiging en andere inkomsten, wat voor Piza aanleiding was, den gouverneur-generaal voor diens bemiddeling te danken.

deren een acte van afscheiding bij het Hof van justitie ingeleverd, allengs door nog 112 gevolgd. Dit zou — vrouwen en kinderen waren niet meegerekend — zelfs de meerderheid zijn geweest. Deze afgescheidenen verklaarden uitdrukkelijk, dat „zij nog zijn, en steeds willen behouden den naam en de regten der Israeliten, onderworpen aan alle gebruiken en formaliteiten van hunnen Godsdienst" [1])

Vandaar hun streven om art. 1 van de Escamoth buiten werking gesteld te krijgen. Het schijnt inderdaad, dat de afgescheidenen het grootste deel der gemeente uitmaakten. Zij vormden afzonderlijke colleges van doodgravers, wasschers enz., volgden de huwelijksplechtigheden niet na en kwamen in particuliere huizen bijeen in weerwil van het verbod om buiten de synagoge „gebeden met tien" te doen. Ook van gouverneur Cantz'laar konden zij geen meewerking verkrijgen. Krachtiger nog dan zijn voorgangers drukte hij het uit, dat er maar één Joodsche gemeente bestaanbaar was, en dat daartoe alleen konden behooren zij, die trouw bleven aan de escamoth. Daaraan was toegevoegd de bedreiging, dat de uitoefening van den Joodschen godsdienst alleen toelaatbaar

---

[1]) Voor *de Cur. Crt.* had de opneming van dit stuk nog onaangename gevolgen. Dit blad was in handen van William Lee. Volgens Brusse (*t. a. p.* bladz. 35) was hij in 1812 naar Curaçao gekomen van Caracas met wat hij van zijne drukkerij had kunnen redden uit een aardbeving, en was daar 11 Dec. van dat jaar begonnen met de uitgave van *The Curaçao gazette and commercial advertiser*. 5 April 1816 verscheen het eerste nummer als *de Curaçaosche courant*, nadat Lee tot „'s Konings drukker" was aangesteld (*Het Koloniaal Weekblad* 5 Mrt. 1925). Met den inhoud buiten het officieele gedeelte, vooral veel buitenlandsch nieuws, zoowel in het Engelsch als in het Hollandsch, bemoeide het gouvernement zich niet veel, tot het stuk van De Lima verscheen. Door den fiskaal liet de gouverneur den drukker zijn hoogste ontevredenheid betuigen met last hiervan in het volgend nummer melding te maken. De drukker werd tevens bevolen, in het vervolg de drukproef van zijn blad op het fiskalaat te toonen. Tevergeefs beriep Lee zich op de vrijheid, hem destijds door Kikkert gelaten. Het ingrijpen was niet een gevolg van den officieelen band tusschen overheid en blad maar een maatregel van orde, van destijds nog geoorloofde censuur, daar het blad gebruikt was „als het middel om het zaad van twist en tweespalt te zaaijen,.... ter voorkoming van onheilen welke, tegen de goede meening van het Gouvernement, door een misbruik van de drukpers, zouden kunnen ontstaan."

Lee overleed 8 Aug. 1823; zijn weduwe M. W. Engelbronn zette de uitgave voort.

was volgens het kerkelijk reglement, en dat zij, die zich afscheidden, gelijk zouden staan met de andere ingezetenen, niet tot de Joodsche gemeente behoorende. Meer hielp een andere maatregel. In de vergadering van den Raad van politie van 26 Juni 1821 was op voorstel van den gouverneur een nieuwe verordening op het begraven van lijken gemaakt, waarbij alleen aan de kerkgenootschappen was toegestaan algemeene begraafplaatsen te hebben, en het verboden was, om in het stadsdistrict buiten de kerkhoven te begraven, terwijl voor het vervoer van in het stadsdistrict overledenen naar buiten vergunning van den gouverneur vereischt werd. Als reden voor deze laatste bepaling gaf de gouverneur op, dat zij zou kunnen strekken, om de scheuring in de Joodsche gemeente te stuiten, „aangezien het begraven van lijken dergenen welke zich van die gemeente hebben afgescheiden buiten de algemeene begraafplaats derzelve gemeente, zoo als gepractiseerd wordt, niet weinig tot de bestaande verwijdering toebrengt, doordien de afgescheidenen, dewelke, naar het schijnt, niet ophouden zich als Joden te gedragen door het opvolgen der instellingen van den Mozaischen Godsdienst, zonder nogtans tot de Joodsche gemeente te willen behooren en het Kerkelijk Reglement voor dezelve te willen observeren, bij het ongestoord begraven hunner lijken op een plantage, in het denkbeeld volharden alsof er geoorloofd ware dat meer dan eene Joodsche gemeente op dit eiland konde bestaan, hetwelk nogtans bij het evengemelde Kerkelijk Reglement wel uitdrukkelijk verboden is" [1]).

Wanneer dan ook later die verzoeken inkwamen, stond de gouverneur die wel toe, maar met de toevoeging „zullende echter daarbij geene der bij de wet bepaalde plegtigheden mogen worden gebezigd".

17 Juli 1821 verbood de gouverneur alle openbare gods-

[1]) Toch is er een gemeenschappelijke begraafplaats van de afgescheidenen geweest. Teenstra, *l. a. p.*, I bladz. 91 zag die op den zuidoostelijken hoek van het Israelietische kerkhof, met muren en poort voorzien. In het gouvernements-journaal (Oud-archief no. 239) staat op 26 April 1822 aangeteekend, dat de nieuwe begraafplaats der afgescheiden leden als Bet Haim bij de gewone Israelitische begraafplaats getrokken is.

dienstige plechtigheden in strijd met de Escamoth, ook die in particuliere woningen.

Een ander middel, waarmee men de afgescheidenen trachtte te treffen, werd gezocht in de huwelijksplechtigheden. Bij gouvernementsbesluit werden allen, die tot de Joodsche gemeente behoorden verplicht „alle openbare en gewone ceremonien in acht (te) nemen, wanneer zij begeren dat hunne huwelijken, volgens de instellingen van den Mozaischen Godsdienst worden gesolemniseerd". De gouverneur herinnert aan een resolutie van den Raad van Curaçao van 12 Januari 1796, waarbij aan de Joodsche gemeente was voorgeschreven, om „nopens de huwelijken en het teekenen van ketubahs (huwelijksche voorwaarden) zich stiptelijk naar de oude gewoonten en usantien te gedragen op poene van, bij contraventie, als verstoorders van de kerkelijke rust te worden aangemerkt". Alle Joden waren verplicht aan het bestaande kerk- en armenfonds bij te dragen, gelijk zij ook allen bij verval tot armoede op ondersteuning daaruit aanspraak zouden hebben.

Toch schijnt het, dat men op deze wijzen de afgescheidenen nog niet dwingen kon. 31 October 1821 teekent de fiskaal aan [1]), dat de dochter van Samuel Pereyra buiten de Joodsche begraafplaats met alle Joodsche plechtigheden begraven was.

In *de Curaçaosche courant* [2]) verscheen een bekendmaking van het bestuur, dat afscheiding van de bestaande Joodsche gemeente op Curaçao zou moeten gepaard gaan met openbaren afstand van den Mozaischen godsdienst, waarvan op het fiskalaat een verklaring moest worden afgelegd, en wie zich als afgescheiden had opgegeven, maar toch de instellingen van dien godsdienst nakwam, zou worden beschouwd als tot Mikwé Israel (Hope Israels, de naam der gemeente) te behooren. Bij zooveel gewetensdwang beteekende het natuurlijk niets, dat hieraan werd toege-

[1]) Oud-archief no. 716. Men vindt daar ook aangeteekend, dat de twisten in de Joodsche gemeente nu meer liepen over het beheer der fondsen en omissie van kerkelijke plechtigheden bij solemnisatie van kerkelijke huwelijken.

[2]) 21 Juli 1821.

voegd, dat men de vrijheid behield God te dienen naar zijn beste overtuiging volgens de grondwettelijke vrijheid van geweten. Het is te verstaan, dat velen, die hun afscheiding kwamen meedeelen bij den fiskaal, daaraan toevoegden, dat zij „om.... zich geheel te schikken naar (des gouverneurs) bevelen" afstand van den Mozaischen Godsdienst gedaan hadden. Op 18 Juli 1821 legden 82 personen die verklaring af. Gouverneur Cantz'laar voelde dadelijk de moeilijkheden, die hieruit konden voortkomen, en zond die verklaringen terug met de opmerking, dat die afstand een vrijwillige daad moest zijn. Toen 18 September 1821 de gestelde tijd voor de afscheiding verstreken was, bleken slechts 3 verklaringen ingekomen [1]).

Het laatste middel had doel getroffen. De afgescheidenen Desola, Gomez, Casseres en De Lima wendden zich in dezelfde maand tot den havenmeester Van Spengler en den secretaris van den Raad van justitie Mr. Hayunga om de oneenigheden bijgelegd te krijgen. Het Joodsche kerkbestuur benoemde als zijn gemachtigden den hoofdontvanger Van Uytrecht en den secretaris van den Raad van politie Prince. Nog vóór het jaar uit was, kon deze commissie den gouverneur berichten, dat de geschillen bijgelegd waren. Het was het ei van Columbus gebleken. De voorzanger Piza was er toe bereid gevonden om tegen vergoeding van drie jaren bezoldiging in het belang der zaak zijn ontslag te vragen. Nog vóór het zoover was gekomen, had de opperrabijn D. C. d'Azevedo van de gemeente Talmud Tora te Amsterdam met zijn assessoren Dr. Ferrares en Dr. Cohen Pereira het kerkbestuur reeds in het gelijk gesteld [2]).

Van groot belang voor de Joden op Curaçao was het Koninklijk besluit van 2 April 1825. Daarbij werden de Joden ten volle gelijkgesteld met alle andere ingezetenen, en alle privilegiën, vergunningen en uitzonderingen, hun verleend of toegekend, ingetrokken, afgeschaft en ver-

---

[1]) Oud-archief no. 716; no. 311 vermeldt hun namen A. I. Lobo, David Cohen Henriquez en Is. Calvo. Zie *het Koloniaal Weekblad* van 13 Mei 1926.

[2]) Oud-archief no. 311.

nietigd. Daartoe behoorde o.a. hun vrijstelling van den gewonen schutterlijken wapendienst als wachten en tochten op Sabbathen en heilige dagen. Als voorbeeld van een nog bestaande „vergunning" werd genoemd die, welke 31 Maart 1659 gegeven was aan Isaac da Costa e.a. door de Kamer Amsterdam der W. I. C., om zich op Curaçao te mogen neerzetten [1]).

Uitdrukkelijk werd bij art. 3 van het vermelde Koninklijk besluit bepaald, dat vervallen was de bepaling, „dat de burgerlijke magt de noodige hulp zal verleenen aan zoogenaamde condemnatien van het Israëlitisch Kerkbestuur, tegen de leden der gemeente, ter zake van het niet naleven der godsdienstige pligten, uitgesproken, of wel, op aanklagte van het kerkbestuur Israëliten zal vervolgen, wegens daden, die niet uit krachte der *algemeene* strafwetten strafbaar zijn".

De naam der gemeente zou voortaan zijn „Nederlandsche Portugeesche Israëlitische Hoofd-Synagoge. Als bestuurders worden genoemd M. Ricardo, Elias Lopez, in 1827 vervangen door Abraham Jesurun, Moize Cardoze en Josias Dovale. Cardoze en D. H. Dovale (later David Dovale) waren weesmeesters der Joodsche gemeente.

Met veel luidruchtigheid werd elk jaar weer het Purim- of Estherfeest gevierd. Telkens werd vooraf aan den gouverneur verlof gevraagd, om zich dan met het smijten van voetzoekers, gastreeren, maskerades en dansen te vermaken. Het verlof werd geregeld verleend, maar toen de adjunct-fiskaal in 1818 had geklaagd, dat zij het vuurwerk „met verdubbelden ijver continueerden", toen de christelijke godsdienstoefening begon, bepaalde de gouverneur in het vervolg, „dat de gepaste betamelijkheid en goede order in acht genomen worden" moest en op Zondag de „vervrolijking" niet gedurende de godsdienstoefening mocht plaats vinden [2]).

[1]) Niet genoemd in het artikel *Israëlietische gemeenten* in de West-Indische encyclopaedie.

[2]) Misschien nog grooter feesten, voor de geheele bevolking, waren Kerstmis en de Oudejaarsavond. Kort na diens komst schrijft de fiskaal aan Cantz'laar, dat als het verbod om voetzoekers te werpen en vuurwerken te ontsteken op openbare wegen en straten dan gehandhaafd moet

Over 1816 bezitten wij eenige gegevens omtrent den geldelijken toestand der verschillende gemeenten [1]. De Roomsche kerk gaf op als ontvangsten Ps. 1772.7.4 en als uitgaven 1465 pesos, de Gereformeerde gemeente Ps. 6255,4.5 en Ps. 5031.6.4, de Luthersche kerk 977 pesos aan ontvangsten en 2017 pesos aan uitgaven, waaronder 1000 pesos voor predikantstraktement en 318 pesos voor rente eener 6 % leening van 5300 pesos; voor het ontbrekende, is hieraan toegevoegd, wordt de hulp van de gemeente bij inteekening ingeroepen, en dikwijls is dit niet toereikend. Het rijkst was de Joodsche gemeente die op een begrooting van 1300 pesos aan uitgaven een overschot van 1000 pesos had.

Vermeldenswaard is nog het volgende.

Toen in het begin van 1825 een stormramp Nederland geteisterd had, werd tot leniging van den nood ook op de kolonie een beroep gedaan. Vooral op de 4 toen aanwezige oorlogsschepen *Eendragt*, *Kemphaan*, *Merkuur* en *Valk* en door het garnizoen werden belangrijke bedragen (3850 gld.) bijeengebracht. In het stadsdistrict had de gouverneur de inzameling verzocht aan de kerken. De Vereenigde Protestantsche gemeente met niet meer dan 70 pesos werd nog overtroffen door de Roomsch-Katholieke met 71 pesos, terwijl de Joodsche gemeente 500 pesos afdroeg.

Het tafereel, dat Kikkert in 1817 [2] teekent van het *armenwezen* is beeld van een schrille werkelijkheid

In 1822 kwam in den Raad van politie de vraag ter sprake of de „armengelden", die bij den kamerbewaarder van dien Raad inkwamen en door den vendumeester geheven werden als ½ % van alle verkoopingen, niet aan alle kerkelijke gemeenten ten goede moesten komen in plaats van alleen aan de Gereformeerde Kerk, zooals tot toen het geval geweest was. Aan alle kerken werden inlichtingen ge-

worden, daarvoor noodig is een bedreiging met boete en het gebruik van militaire patrouilles. De gouverneur besloot het maar te laten bij een waarschuwing aan het publiek ter vermijding van ongelukken.

[1] Oud-archief no. 388.

[2] De Hullu, *Curacao in 1817*, t. a. p. bladz. 569.

vraagd omtrent de ondersteuning harer behoeftigen. De Gereformeerde kerkeraad deelde mee, dat zij in 1821 in maandelijksche ondersteuningen van 146 personen Ps. 3905.2 uitgegeven had en bovendien nog Ps. 699.–.5; de Lutherschen hadden 23 personen met 564 pesos ondersteund, en de Joodsche gemeente 62 personen met 3588 pesos en bovendien had deze nog 1294 pesos aan ondersteuning uitgegeven. De kerkmeesters der R. K. kerk deelden mee, dat hun armen meestal slaven waren, die ten laste hunner meesters kwamen; in 1821 gaven zij slechts 230 pesos aan ondersteuningen uit. Op grond hiervan oordeelde toen de Raad van politie, dat de Roomsche Kerk geen aanspraak maken kon op een deel der armengelden, ook omdat die gemeente zelf niet trachtte haar armenkas te versterken uit de gebruikelijke kerkelijke emolumenten en legessen, maar deze door kerkelijke personen of bedienden liet genieten [1]). Ook de Joodsche gemeente kwam voor ondersteuning niet in aanmerking, omdat zij een aanzienlijk fonds had. De Gereformeerde en Luthersche gemeenten bleven dus over, en de eerste kreeg ¾, de andere ¼ der „Armengelden" toegewezen. Ds. Van Dissel deelt mee [2]), dat dit in 1823 veranderd werd en van toen af ook de Joden ,en de Roomsch Katholieken meedeelden. Ik heb daarvan niets gevonden; Dahlhaus [3]) wil, dat in 1828 nog een daartoe strekkend verzoek van Niewindt afgewezen werd. Desniettegenstaande vond de gouverneur blijkens aanteekening in het gouvernementsjournaal op 21 Februari 1824 wel aanleiding om de 80-jarige Helena Diego, die zich om pensioen tot hem gewend had, daar haar man in 1800 bij de verdediging van zijn vaderland gesneuveld was, met een afwijzende beschikking uit hoofde van haar behoeftigen staat aan te bevelen aan de liefdadigheid van het kerkbestuur der Roomsch Katholieke gemeente.

---

[1]) Eenige maanden vroeger was als reden ook opgegeven, dat de Roomsche Kerk geen verantwoording van haar administratie aan de regeering deed.

[2]) *T. a. p.* bladz. 343.

[3]) *T. a. p.* bladz. 122.

CURAÇAO EN ONDERHOORIGE EILANDEN 1816—1828

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

VIII

S c h o o l w e z e n. — Beklagenswaardig noemde de gouverneur-generaal Kikkert den toestand der scholen in 1816. „Elk, die maar niets te verdienen had, rigtte een school op, ofschoon hij zelf niet in staat was goed te lezen en te schrijven, en naauwlijks was er één, die den naam van onderwijzer verdiende. De inrigting der scholen waren (was?) ook geenszins tot dat oogmerk berekend. De voornaamsten (eene uitgezonderd) kon men niet dan met de a-b-c-schooltjes in de dorpen in 't moederland vergelijken" [1]).

Bij Koninklijk besluit van 8 October 1815 werd G. G. van Paddenburgh aangesteld als 's lands schoolmeester op een bezoldiging van 2000 gld. 's jaars met toezegging van benoeming tot koster, voorzanger en voorlezer in geval van overlijden van Lucas Hansz, die toen deze betrekkingen vervulde [2]). Kort nadat Van Paddenburgh zijn ambt had aanvaard, werd het *Reglement op het schoolwezen te Curaçao* vastgesteld [3]). Het hield zich alleen be-

[1]) De Hullu, *Curaçao in 1817*, t.a.p. bladz. 568.

[2]) Dahlhaus, t.a.p. bladz. 28 en 29 vermeldt een vers van Van Paddenburgh, dat zou ontleend zijn aan *de Cur. crt.* van 22 Dec. 1812. Ten onrechte zou men hieruit kunnen afleiden, dat Van Paddenburgh reeds eerder op Curaçao was. Bij zijn benoeming vertoefde hij in Holland, hetgeen blijkt uit de vergoeding van 400 gld. voor uitrusting, die hem toegelegd werden, en uit den last om met de *Prins van Oranje* de reis naar Curaçao te maken. Het vers staat dan ook in *de Cur. crt.* van 1 Jan. 1819. De hier genoemde Hansz overleefde V. Paddenburgh.

[3]) O u d-a r c h i e f no. 255.

zig met het „Paddenburgsche schoolwezen". Tot opzieners daarvan werden benoemd ds. J. Muller J.Azn., de gewezen directeur der kolonie Jan Jacob Beaujon [1]), Haim Abinun de Lima en Jacob Hendrik Hudig, de stadsgeneesheer. Reeds 14 Juni 1816 werd tot medeopziener de juist aangekomen ds. Bosch aangesteld.

De schooluren waren van 9 tot 12 en van 2 tot 5 uur; de schoolopzieners hebben al spoedig voorgesteld deze te veranderen in één schooltijd van 9 tot 3 uur aan een stuk, maar of deze raad opgevolgd is, is mij niet gebleken. Het onderwijs bestond in: regelmatig spellen en lezen der Hollandsche taal, aardrijkskunde en vaderlandsche geschiedenis. Het schoolgeld bedroeg: voor spellen en lezen 3 pesos, voor schrijven erbij 4 realen bovendien, voor lezen, schrijven, rekenen 4 pesos, voor Fransch erbij 4 realen meer, en dan voor aardrijkskunde nog eens 4 realen; over de andere vakken wordt gezwegen.

De schoolopzieners hadden de school te bezoeken en voordrachten tot verbetering van het onderwijs aan den gouverneur-generaal te doen. Alle vier maanden moesten zij een generale inspectie houden om de vorderingen der kinderen na te gaan en tweemaal 's jaars zou er prijs uitdeeling aan de meestgevorderde leerlingen zijn. Van Paddenburgh werd vrijheid gelaten, om 's morgens vroeg en 's avonds na schooltijd privaatlessen te geven. In *de Curaçaosche Courant* van 5 April en 11 Mei 1816 bood hij dan ook aan „avondcollege" in de Fransche, de Hollandsche taal, aardrijkskunde en boekhouden.

Een jaar later gaf de gouverneur-generaal zijn indruk over 's lands schoolmeester aldus weer: „Het rapport, dat ik van tijd tot tijd van zijn schoolwezen bekom, is niet gunstig en doet hem niet veel eer aan, hoezeer hij kunde en bekwaamheid genoeg bezit" [2]). Hij ging zich te buiten aan misbruik van sterken drank, en hieraan zal het wel te wijten zijn geweest, dat hij den klerk, die hem kennis

---

[1]) Directeur van 1794 tot 1796. Zie *Een veelbewogen tijdperk*. Waarschijnlijk heeft hij de benoeming tot schoolopziener niet aangenomen. In de geregelde verslagen der schoolcommissie komt zijn naam niet voor.

[2]) De Hullu, t. a. p., bladz. 569.

kwam geven van het besluit van het gouvernement, dat voortaan op 's lands school aan kinderen van onvermogende ouders kosteloos onderwijs zou verstrekt worden, zoo onhebbelijk behandelde, dat de gouverneur-generaal hem schorste, waarna bij Koninklijk besluit van 28 Juni 1818 zijn ontslag volgde. Onverdienstelijk was hij overigens niet. Het gouvernement had hem tot tolk benoemd, en ook na zijn ontslag bleef hij in *de Curaçaosche courant* herhaaldelijk zijn diensten voor privaatlessen aanbieden. Hij was de oprichter van het departement Curaçao der Maatschappij tot nut van 't algemeen, waarvan Mr. I. J. Elsevier de voorzitter werd [2]). Teenstra noemt Van Paddenburgh als de schrijver van het in 1819 te Haarlem uitgegeven boekje *Beschrijving van het eiland Curaçao en onderhoorige eilanden*, in mijn Inleiding vermeld, waarvan hij overigens weinig goeds vertelt [3]).
Verder was er een school voor de Diaconie-armenkinderen der Hervormde gemeente, die gehouden werd door den reeds genoemden L. Hansz. Behalve de opgegeven ambten bekleedde hij dat van „aanspreker der levendigen voor de doden", en voor dat alles beloonde de Raad van politie hem met 480 pesos 's jaars.

In den loop van 1817 kreeg voorts P. Phoel, Phul of Poel, die met Ds. Bosch, een familielid van hem, de reis naar Curaçao gemaakt had, van den gouverneur-generaal vergunning, om aan de Overzijde der haven een school tot onderwijs der jeugd op te richten onder oppertoezicht van de opzieners van het schoolwezen [4]). V. Paddenburgh

[1]) In *de Cur. crt.* van 27 Apr. 1822 beval hij zich zelfs aan tot waarneming van alle zaken, welke niet tot de civiele en crimineele justitie behooren.

[2]) Simons, *Beschrijving van het eiland Curaçao*, bladz. 107 noemt als stichtingsjaar 1807 in plaats van 1817. Ook stierf Van Paddenburgh niet in 1827 maar in 1824. Zijn boedel werd insolvent verklaard. De Raad van politie besloot toen zijn 14-jarige dochter, die zich „in zeer slegte handen" bevond, naar Holland te zenden. Oud-archief no. 472.

[3]) Teenstra, *t. a. p.* I, bladz. VIII. Zie hierover *Het Koloniaal Weekblad* van 14 Jan. 1926.

[4]) Op gezag van ds. Bosch en Teenstra wordt aangenomen, dat Phoel de schrijver is van de geschiedkundige *Mengelingen* in verschillende nummers van *de Cur. Crt.* van 1824 tot 1828, waaronder een levensschets van Brion. Zie Inleiding, bladz. 2. Teenstra trof hem in 1833 of 1834 op Rozentak achter het Schottegat. *T. a. p.* I, bladz. 88.

beklaagde zich erover, dat zoovelen, en daaronder „Phul, op goed geluk hier aangeland", hem concurrentie aandeden, maar de schoolopzieners merkten den gouverneur-generaal op, dat V. Paddenburgh zichzelf tegenwerkte, en de ouders der kinderen over hem ontevreden waren [1]).

Reeds in April 1818 kwam de schoolcommissie met een ontwerp tot herziening van de inrichting van het onderwijs. Er waren negen scholen, zoo deelden zij mee: die van Phoel met 40 kinderen, waarover zij zeer tevreden waren; die van David Rodiguez van de Joodsche Portugeesche natie, die al 30 jaar in de Willemstad een school had met 30 Joodsche kinderen, waarvan slechts 4 Nederlandsch leerden, de andere alleen Spaansch en Fransch [2]); de diaconieschool van Luc. Hansz met meer dan 70 kinderen op Pietermaai en de school van Andr. Cramer, die al 40 jaar zijn inrichting aan de Overzijde had, vooral als rekenmeester bekend was, en bijna 20 kinderen had [3]), terwijl van minder beteekenis waren de scholen van J. M. Daal met ongeveer 10 kinderen, van Benoit la Coste met 6 kinderen, van Cristoffel Martin, een mulat, met ruim 40 kinderen van de kleur, alle in de Willemstad, alsook die van Westen met ongeveer 6 kinderen op Pietermaai en die van Frans Recao met bijna 20 kinderen aan de Overzijde [4]). De schoolopzieners stelden voor de vier eerstgenoemde scholen tot landsscholen te maken, en voor de laagste volksklassen ten minste 2 of 3 der andere scholen en 1 aan de Overzijde toe te laten. De scholen van Phoel en Rodriquez zouden scholen van den eersten rang worden, waar Nederlandsch, lezen, schrijven en

---

[1]) Oud-archief no. 308.

[2]) Over Rodriguez ook Teenstra, *t. a. p.* I, bladz. 91.

[3]) Een jaar later geeft de schoolcommissie op als aantal kinderen bij Phoel, Rodriguez en Van Eekhout 50, bij Kramer 12. Oud-archief no. 310.

[4]) Het aantal schoolkinderen was zeer gering. Het getal der analphabeten zeer groot. Talvan akten en brieven vindt men met kruisjes onderteekend. In 1822 verkocht een zoon de slavin zijner moeder en teekende de overeenkomst met een kruis. Later ontkende hij die „handteekening". Er kwam toen een verbod om onderhandsche akten met kruisjes te teekenen. Analphabeten moesten daarom in het vervolg authentieke akten hunner rechtshandelingen laten opmaken.

rekenen en bovendien „vreemde en buitenlandsche talen, alsmede aardrijks en geschiedkunde enz..... voor zooverre de schoolhouders hiertoe bekwaam zijn", onderwezen zouden worden; de scholen van Hansz en Cramer werden bestemd voor scholen van den tweeden rang, waar alleen onderwijs in Nederlandsch, lezen, schrijven en rekenen zou gegeven worden. Het schoolgeld zou op laatstgenoemde scholen 3 patienjes per maand zijn, op die van den eersten rang 3 pesos en 6 realen voor een vreemde taal of voor geschiedenis en aardrijkskunde. Jaarlijks zou tweemaal een examen worden afgenomen, in Juni en December; eens, bij het laatste, zouden prijzen uitgereikt worden aan de meest gevorderde leerlingen [1]).

Eerst 1 Januari 1820 trad het dien overeenkomstig opgemaakte *Provinciaal Reglement op het schoolwezen te Curaçao* in werking. Als scholen van den tweeden rang vinden wij echter vermeld die van G. Kramer en K. van Eekhout [2]), de laatste op Pietermaai. Tot schoolopzieners werden benoemd Ds. G. B. Bosch, en den raad-contrarolleur-generaal der financiën a. i. C. L. van Uytrecht.

Art. 3 van het Reglement bepaalde, dat de bestaande bijzondere scholen om gewichtige redenen vooralsnog zouden worden toegelaten, doch dat voor oprichting van nieuwe bijzondere scholen de toestemming van den gouverneur-generaal zou noodig zijn. Meer dan drie zouden er echter niet mogen zijn.

Bijzondere scholen voor vreemde talen zouden in het

---

[1]) Oud-archief no. 308.

[2]) Van hem deelt Ds. Bosch, *t. a. p.* II, bladz. 108 mee, dat hij vroeger als zendeling naar de Kaap de Goede Hoop gegaan was, doch door den oorlog met Engeland zijn bestemming daar niet bereikt had, en na veel omzwervens zich te Curaçao als huisonderwijzer neergezet had. V. Paddenburgh, *t. a. p.* bladz. 78 geeft een uitvoerige aanhaling uit een onuitgegeven handschrift van Van Eekhout, „Historieële Schets en korte beschrijving van Curaçao", dat hem ten dienste gestaan heeft bij het schrijven van zijn anoniem uitgegeven boekje. Reeds spoedig werd hij aangesteld tot school- en godsdienstonderwijzer op Aruba tegen een bezoldiging van 300 pesos uit de koloniale kas en 100 pesos uit de armenkas van dat eiland. Eerst in het begin van 1822, toen zijn opvolger op Curaçao aangekomen was, kon hij vertrekken. In latere jaren komt hij op Aruba voor als een der „magistraten", die met den commandeur van het eiland het *vredegerecht* vormden.

geheel niet worden toegelaten, wanneer de behoefte daaraan op de landsscholen van den eersten rang voldoende zou kunnen vervuld worden, tenzij met bijzondere toestemming van den gouverneur-generaal.

De toegelaten bijzondere scholen konden schoolboeken van gouvernementswege krijgen.

Einde 1821 kwam als opvolger van Van Eekhout, Nicolaas Anslijn [1]), aangesteld op een bezoldiging van 600 pesos of 1000 gld., om 24 landskinderen te onderwijzen en met bevoegdheid om daarbij zooveel kinderen van particulieren tegen schoolgeld op school te nemen, als hij geschikt zou kunnen onderwijzen, en om privaatlessen te geven buiten schooltijd.

Dahlhaus schrijft in zijn levensschets van Monseigneur Niewindt bladz. 224: „Ondanks deze zorg voor het openbaar onderwijs scheen het volk er niet mee gediend te zijn. De particuliere scholen bleven bestaan, ja zelfs, zij vermeerderden, zoodat de Gouverneur reeds in 1821 een verbod uitvaardigde tegen allen, die fungeerden als onderwijzer zonder autorisatie". Zoo meegedeeld maakt het den indruk, dat Dahlhaus met de aanleiding tot dit verbod niet bekend geweest is. In een briefje aan den gouverneur-generaal van de schoolopzieners van 6 Augustus 1820 klaagden deze over„het nadeel hetwelk het schoolwezen alhier lijdt, doordien de gedeporteerden uit het moederland zich in den post van onderwijzer der Jeugd begeven". Met name noemden zij V. d. Berg(he?), die tijdens hij op het punt stond een moord te begaan 20 kinderen aan zijn zorg had toevertrouwd [2]). Reeds tevoren had Mr. Van Starckenborgh als gouverneur-generaal ad interim zich tot den minister van koloniën gewend met ver-

---

[1]) Een wonderlijk geval deed zich met hem voor, toen hij in het midden van 1827 de dochter van den procureur Gaerste, zijn schoonzuster, schaakte, en zijn school in den steek liet. De schoolcommissie verklaarde hem „ongeschikt om verder den post van onderwijzer der jeugd waarte nemen". De gouverneur schorste hem in afwachting van des Koningsbeslissing, aan wien hij een verzoek tot huwelijkstoestemming had ingediend. Zie zijn naam bij Jesurun, *Een gedenkwaardig feit*, t. a. p. bladz. 43. Hij is secretaris van het Departement Curaçao van de Maatschappij tot nut van 't algemeen geweest.

[2]) Oud-archief no. 310.

zoek, om de verzending van misdadigers naar Curaçao te doen ophouden. In den brief van de schoolopzieners vindt Mr. Elsevier nu aanleiding, het verzoek van zijn voorganger te steunen; hij noemde als gronden behalve „de regtmatige bekommernis van het Schoolbestuur.... de onaangename gewaarwordingen der Ingezetenen en andere niet minder bezwarende omstandigheden, betrekkelijk tot dusdanige personen". Het gewenschte gevolg hadden deze verzoeken niet. Zelfs ontving Cantz'laar van den minister de last, om het geven van onderwijs aan de gedeporteerden te verbieden, „*niet* omdat zij gedeporteerd zijn, maar omdat zij niet voldoen aan de requisiten bij de reglementen op het schoolwezen voorgeschreven". Op deze wijze is het waarschijnlijk ook door Dahlhaus bedoelde verbod in de wereld gekomen.

Geregeld brachten de schoolopzieners aan den gouverneur verslag uit van den toestand van 's Lands scholen en van de vorderingen der leerlingen. Blijkbaar waren zij nog al tevreden. In Augustus 1823 ging de gouverneur zelf eens kijken op de vier landsscholen en de eene diaconieschool der Hervormde Gemeente. Ook hij sprak van de „goede vorderingen", maar meende toch ook, dat nog veel hinderpalen te overwinnen zouden zijn, vóór bereikt zou zijn, wat noodig en mogelijk was. Hij klaagde over indolentie der ouders ten aanzien van het naar school zenden der kinderen, en over het gebruik der landstaal door de kinderen, als de groote hinderpaal in de uitspraak. Tenslotte was ook aan de schoollokalen nog veel te verbeteren.

Toch moet er aan den anderen kant wel belangstelling bij de ouders geweest zijn, want, de schoolcommissie [1]), vroeg 30 Juni 1823 aan den gouverneur, of behoeftige kinderen als leerlingen mochten worden ingeschreven, „daar de aanzoeken der ouderen tot dat einde nog aanhoudend voortduren". Waren de schoolopzieners onbekend met het besluit, dat tot Van Paddenburghs schorsing en ontslag geleid had? en de gouverneur ook, die

---

[1]) Toen bestaande uit Ds. Muller, Ds. Bosch, Van Uytrecht en De Lima.

antwoordde, dat bij hem geen redenen bestonden, om deze kinderen niet aan te nemen?

Het aantal kinderen op de landsscholen werd door de schoolcommissie 1 Maart 1825 opgegeven als 145, nadat zij de vorige maand over achteruitgang geklaagd had. Waarschijnlijk zijn in dit getal alleen de kinderen, voor welke uit het schoolfonds betaald werd, begrepen.

Dahlhaus haalt uit een brief van Niewindt aan [1]), dat er destijds in de stad slechts één school voor de Roomsche was, „zoo ellendig als immer mogelijk". Dat schijnt tot 1828 zoo gebleven te zijn.

Aruba en Bonaire. — „En vermits de eilanden Bonaire en Aruba, en vooral het eerstgemelde in veelerlei opzigten, meerdere voordeelen kunnen aanbrengen, dan tot hier toe heeft plaats gehad, is des Konings ernstige meening, dat de Raad door eene commissie zal doen onderzoeken, op welke wijze van het hout in de bosschen, van het kalkbranden, van de zoutpannen, veefokkerij en andere ressources partij zal kunnen worden getrokken; zullende de Gouverneur Generaal voor de Policie op beide de Eilanden, door eenen Kommandeur of ander geschikt ambtenaar doen zorg dragen. En zal het rapport van den Raad door den Gouverneur Generaal, met bijvoeging van zijne consideratien op dit sujet, zoo spoedig mogelijk moeten worden overgezonden".

„Inmiddels zal door den Raad worden gezorgd,

1°. dat, door de Indianen en 's Lands Slaven op die Eilanden, de culture van *Mais* en andere voortbrengselen worde ondernomen en voortgezet,

2°. de Veeteelt worde aangemoedigd,

3°. het misbruik van het vellen van hout in de bosschen worde te keer gegaan, en eene betere directie daarin geobserveerd, dan te voren heeft plaats gehad, en dat het brandhout van het verw- en timmerhout worde onderscheiden,

4°. dat de zoutpannen en het kalkbranden, zoo zulks

---

[1]) *T. a. p.*, bladz. 224.

niet reeds is geschied, verpagt worden, indien daartegen geene redenen obsteren.

5°. dat 's Lands Slaven niet tot particuliere diensten worden gebruikt, maar alleen tot 's Lands diensten en in behoorlijke discipline gehouden worden".

Het is te verstaan, dat aan de hand van deze voorschriften, van de artt. 42 en 43 van het Regeeringsreglement van 1815, de beide „onderhoorige" eilanden voorwerp van een nauwkeurig onderzoek en van breede besprekingen zijn geweest.

Reeds leverden de commissies, belast met de overneming dezer eilanden van het Engelsche bestuur in 1816, uitvoerige verslagen in, door Dr. De Hullu meegedeeld. Commissies uit den Raad van politie, zooals voorgeschreven was, zijn evenwel niet erheen gegaan. Wel zijn in dit college uitvoerig besproken de veranderingen, die zouden kunnen worden aangebracht om den economischen toestand der eilanden en hunner bewoners gunstiger en het voordeel voor het moederland grooter te maken.

Inmiddels waren de noodige ambtenaren aangesteld. De bekende L. Boyé, uit Holland meegekomen, werd commandeur van Aruba, Jan van der Biest, vice-commandeur; voorts waren er een ontvanger, een kapitein en een luitenant der Indianen.

Op Bonaire was S. B. van der Broek commandeur; hij overleed in het volgend jaar, en werd toen opgevolgd door Isaac Debrot, eerst directeur. Ook hier waren een kapitein en een luitenant der Indianen.

De commandeur was „opperhoofd des Eilands" onder het opperbevel van den Gouverneur Generaal. Zijn instructie [1]) is een regeeringsreglement in het klein. In het bijzonder werden de commandeurs verplicht 's Lands slaven „met zagtzinnigheid en menschlievendheid (te) behandelen en (te) doen behandelen". De slaven moesten op zon- en feestdagen en zaterdags des namiddags vrij van werken zijn.

De vice-commandeur op Aruba was belast met het fokken van ezels en paarden en het beheer van de zoutpan;

[1]) Te vinden in het Oud-archief nrs. 245, 248, 252.

op Bonaire, waar de veeteelt uitgebreider was, de zoutpannen talrijker waren, en het boschbeheer met het kalkbranden bijzondere zorg vereischten, was dit alles den directeur opgedragen.

De Indianen-officieren hadden een geheel andere taak dan hun naam doet verwachten. „De kapitein der Indianen", zoo wordt gezegd, „is gechargeerd met de uitoeffening van alles wat niet speciaal aan andere Ambtenaren gedemandeerd is; hij adsisteert bij het formeren der Inventarissen van 's Lands Eigendommen, houdt annotatie van alle veranderingen, die daarin voorvallen, en moet de verantwoording van den Commandeur ondertekenen". In hun afzonderlijke instructies [1]) vindt men als hun werkzaamheden nog onder meer genoemd: schouw, burgerlijke stand, politie, ijk; zij moesten „opzigt en directie" houden „bij alle 's Lands werk, alwaar de Indianen [2]), vrije lieden en andere Ingezetenen geemployeerd zijn", en dat was nogal wat, want alle ingezetenen boven de 16 jaar, manspersonen, met uitzondering van ambtenaren en bedienden waren verplicht tweemaal 's weeks voor den Lande te werken, en bij het opjagen van ezels [3]) zoo dikwijls als zij opgeroepen werden. „Wie zelfs niet werken wil kan een slaaf in zijn plaats stellen."

Beide eilanden kwamen ook hierin overeen, dat er geen particulier grondbezit voorkwam [4]). Een van de vragen, die op des ministers last in het bijzonder den Raad van politie [5]) bezig hield, was deze, of aan beide eilanden vrije handel zou kunnen worden toegestaan. Men was het erover eens, dat Bonaire daarvoor niet in aanmerking kwam door zijn ongunstige ligging, en van den vrijen handel voor Aruba, dat reeds smokkelhandel op de Spaan-

---

[1]) Oud-archief no. 246.

[2]) Op Aruba worden in 1816 vermeld 564 „echte Indianen"; van Bonaire wordt gezegd, dat er geen „echte Indianen" zijn. Zie De Hullu, *t. a. p.*

[3]) Een beschrijving hiervan bij Teenstra, *t. a. p.*, II, bladz. 194 e.v. en bij G. van Lennep Coster, *Herinneringen mijner reizen naar onderscheidene werelddeelen*, bladz. 148 e.v.

[4]) Zie Mr. G. J. Fabius, *Het leenstelsel van de West-Indische Compagnie* in de Bijdr. tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië, deel 70 aflev. 3 en 4 (1915), bladz. 568.

[5]) Oud-archief no. 467. Vergadering van 10 Augustus 1919.

sche kust dreef, werd algemeen de doodsteek voor den Curaçaoschen handel verwacht.

Was onder het Engelsche bestuur het eiland Bonaire verhuurd aan den Amerikaanschen koopman Joseph Foulke, destijds op Curaçao wonende [1]), voor 4000 gld. per jaar, het Nederlandsche bestuur nam zelf de bewerking van het eiland in handen. Het brazilliehout werd bij inschrijving verkocht aan den Curaçaoschen koopman C. L. Parker, later aan I. N. C. Jutting. In 1826 werd geen inschrijving meer gehouden. Met het zout ging het slecht, een verscheping naar het moederland, beproefd als retourlading bij gebreke van andere goederen, leverde verlies op [2]). Voor de veeteelt worden herhaaldelijk koeien en geiten, later ook schapen, naar Bonaire gezonden.

In 1821 bracht Cantz'laar een bezoek aan Bonaire. Alvorens omtrent de noodige veranderingen voorstellen naar het moederland te zenden, had de gouverneur uit eigen oogen willen zien, en zijn gevoelen stemde wel overeen met dat der raadsleden van 1819. Met name op Bonaire wilde hij er niet van weten meer vrijheid op het gebied van landbouw en veeteelt aan de ingezetenen toe te staan.

Aruba, dat hij toen nog niet bezocht had, wilde hij maken tot een stapelplaats van beestialen voor den handel op Jamaica en San Domingo. Was het eiland eenmaal zoover, dan zou het gouvernement zich van de ezelsteelt kunnen terugtrekken, en voor het gemis van voordeel daaruit in een heffing van in- en uitgaande rechten schadeloosstelling zoeken. Op Bonaire zou alleen de schapen- en kabrietenteelt voor particulieren opengesteld kunnen worden. De vraag of de eilanden niet geschikt waren voor vaste verblijfplaats van de gedeporteerden werd voor beiden eilanden ontkennend beantwoord om de gemakkelijke gelegenheid tot ontvluchten en den slechten invloed op de zwarten.

Uitvloeisel van een en ander zijn geweest de reglemen-

---

[1]) Gehuwd met Charlotte Brion, zuster van den admiraal.

[2]) Einde 1827 werd de geheele op Bonaire aanwezige partij voor f. 1.35 per vat verkocht aan den Engelschman Wm. Pitt.

ten van administratie en bestuur voor de eilanden van 1823 [1]), waarbij o.m. de mogelijkheid tot particulier grondbezit werd geopend, zoowel van de „bij vergunning" reeds bezeten grond, als van den nog niet uitgegeven grond. Voor Aruba werd bij deze gelegenheid een vredegerecht ingesteld, bestaande uit den commandeur en twee „der voornaamste en geschikste ingezetenen" als „magistraten" [2]). Dit college zou zijn belast met alle zaken, het politiewezen betreffende, beslissing van geschillen van niet-crimineelen aard, geldzaken en vorderingen van minder dan 90 pesos. Geldboeten tot 100 pesos en gevangenisstraf tot 14 dagen mochten opgelegd worden behoudens „beklag" bij den gouverneur. Ook de directie over wegen en straten [3]), en de prijszetting van eetwaren behoorden tot de taak van het vredegerecht. Bij een instructie [4]) was deze nog verder uitgewerkt [5]).

In hetzelfde jaar werd opgeheven de noodzakelijkheid, dat ingezetenen, die wilden huwen, zich naar Curaçao moesten begeven. Wel zou daar de afkondiging der geboden moeten plaats vinden, maar de aanteekening zou ten overstaan van den commandeur geschieden en de huwelijkssluiting door den commandeur met den vice-commandeur of den kapitein der Indianen.

Reeds eenige jaren eerder, in 1819, hadden beide eilanden een dokter gekregen: Aruba, waar Boyé als commandeur ontslagen was en vervangen door den gewezen praktizijn en secretaris van den Raad van justitie, Jacob Thielen, dokter A. E. Schugk en Bonaire I. L. Strack.

Het aantal protestanten was op Bonaire zeer gering, ongeveer 90, tegenover ongeveer 290 op Aruba [6]), waar de

---

[1]) Oud-archief nrs. 248, 251, 252, 258; *de Cur. crt.* 31 Jan. 1824.

[2]) Als zoodanig werden benoemd I. H. G. Eman en K. van Eekhout.

[3]) Over het ontstaan van Oranjestad, de hoofdplaats van Aruba, zie men *Het Koloniaal Weekblad* van 1 Oct. 1925.

[4]) Oud-archief no. 248.

[5]) Een der maatregelen, die het vredegerecht nam, worde vermeld. Het bepaalde „ter beperking van zedelooze nachtvermaken.... dat voortaan geene nachtelijke bijeenkomsten of zoogenaamde dansen met tamboer zullen mogen gehouden worden, dan met speciale toestemming van den kommandeur, tegen betaling van *f* 1.50 voor het permit.

[6]) De Hullu, *Bonaire in 1816*, t. a. p., bladz. 507 en *Aruba in 1819*, t. a. p., bladz. 372 noot.

behoefte aan een voorganger dan ook wel gevoeld was. Op gelukkige wijze had men daarin kunnen voorzien door den onderwijzer Van Eekhout van Curaçao naar Aruba over te plaatsen, en hem, oud-zendeling, tevens bevoegdheden als kerkelijk voorganger te verleenen. Ds. Bosch had zich verbonden tweemaal 's jaars de gemeente te bezoeken voor de geloofsbelijdenis van nieuwe lidmaten en de bediening van Doop en Avondmaal. Het eerste bezoek viel niet vóór 1823. In een brief van den Hervormden Kerkeraad op Curaçao aan de Commissie voor de zaken der Protestantsche kerken in Nederlandsch Oost- en West-Indië van December 1823 [1]) vindt men een en ander van de kerkelijke gemeente op Aruba meegedeeld. Het bezoek van ds. Bosch in Mei van dat jaar was het eerste, dat een protestantsch godsdienstleeraar daar bracht. Tevoren werden ook de kinderen der „Hervormden" door een Roomsch priester gedoopt zonder de plechtigheden zijner kerk „alleen op de artikelen des Geloofs en het gebed des Heeren" [2]). Als de pastoor op Curaçao terugkwam, gaf hij de lijst der aldus gedoopten aan den kerkeraad der Hervormde gemeente. Bij de vestiging der gemeente door Ds. Bosch gaven zich 411 personen op, onder welke 108 blanken; de overigen waren gekleurden, grootendeels van Indiaanschen oorsprong. Zeven menschen waren Luthersch. „Meer dan $^2/_3$ gedeelte van het bovengenoemde getal vergenoegt zich alleen van door den H. Doop tot de Hervormde gemeente te behooren, kan niet lezen nog schrijven, verstaat de Nederduitsche taal niet [3]) en vraagt nooit naar hetgeen in hunne kerk geleerd wordt."

Twee der aanzienlijkste ingezetenen, één Hervormde en één Luthersche, werden tot opzieners van de kerk en de school benoemd. De godsdienst- en schoolonderwijzer hield zondags des morgens school en des avonds catechisatie, die beide slecht bezocht werden uit onkunde in de Ne-

[1]) Oud-archief no. 387.

[2]) Zie ook Dahlhaus, *t. a. p.*, bladz. 78.

[3]) Toen de gouverneur in 1824 de gouvernementsschool bezocht waren daar slechts 31 leerlingen. Hij weet dit aan de traagheid der ouders in het ter school zenden hunner kinderen.

derduitsche taal. Ds. Van Dissel deelt mee [1]), dat Van Eekhout dien dag ook „de eene of andere gedrukte leerrede" voordragen moest.

De „vereeniging" van 1826 werd ook op Aruba plechtig gevierd.

Bonaire zou nog een kwarteeuw moeten wachten vóór daar de eerste openbare leerrede voor de Protestantsche bevolking werd uitgesproken [2]).

De Roomschen waren op beide eilanden veel talrijker: ruim 1000 op Bonaire en ruim 1100 op Aruba [3]). Veel van de verzorging dezer gemeenten is niet bekend. De geestelijken van Curaçao bezochten beide eilanden en doopten daar. Pirovano bleef, gelijk wij zagen, twee jaren op Aruba. Na hem werkte daar de Spaansche priester Hernandez, van wien Dahlhaus meedeelt [4]), dat Cantz'laar hem, en De la Olleria voor Bonaire, niet wilde toelaten. Onjuist is echter de beschuldiging, en ook onverdiend, dat van dien gouverneur nu geen aanstelling van priesters op beide eilanden meer te verwachten was. Cantz'laar had alleen bezwaar, *Spaansche* priesters aan te stellen [5]). En bovendien: twee jaren later stapte hij over dit bezwaar heen, en liet Hernandez als priester op Bonaire toe [6]).

---

1) *De Hervormde, thans Vereenigde Protestantsche gemeente van Curaçao,* t. a. p. bladz. 392.

2) Van Dissel, *t. a. p.*, bladz. 396.

3) De Hullu, *t. a. p.*

4) *T. a. p.*, bladz. 38 tot 40; zie ook bladz. 78 en 79.

5) Zie *Het Koloniaal Weekblad* van 10 Sept. 1925.

6) Gouvernements-journal 19 Aug. 1824, Oud-archief no. 241.

CURAÇAO EN ONDERHOORIGE EILANDEN 1816—1828

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

IX (*Slot*)

In Juli 1824 kreeg de gouverneur van den commandeur van Aruba twee brieven met bericht, dat er goud gevonden was op het eiland „in zoodanigen vorm en staat als van twee kleine stukken welke de eerstgenoemde missive vergezelden, waardoor men vermoedt dat er een goudmijn op dat eiland aanwezig is" [1]). Dadelijk zond Cantz'laar den kapitein Van Raders, zijn adjudant, daarheen met opdracht een onderzoek in te stellen. Merkwaardig, om geen sterker woord te gebruiken, was het 7de artikel zijner instructie: „Het wordt hem aanbevolen alle bij hem gedane ontdekkingen, welke daarvoor vatbaar zijn, geheim te houden en ofschoon er ook, volgens zijn gevoelen, een goudmijn daar aanwezig mogt zijn, echter het bestaan derzelve in het openbaar te ontkennen;" . . . .

Aan den commandeur gaf de gouverneur zijn ongenoegen te kennen: hij, de gouverneur, had al wel lang tevoren van ter zijde vernomen, dat op Aruba goud zou gevonden zijn, maar dit had hij niet geloofd, omdat hij niet kon veronderstellen, dat de commandeur hem daarvan onkundig zou houden. De commandeur had voorts Van Raders in alles ter zijde te staan en met alle middelen het opzoeken van goud te beletten, „aangezien niemand het regt heeft om op gronden aan hem of haar in eigendom niet toebehoorende, opdelving, uitgraving of iets dergelijks te doen hetwelk aan den eigenaar alleen geoor-

[1]) Oud-archief no. 241.

loofd is", en alleen door het gouvernement op de aangegeven plaats mocht geschieden. Tot bescherming dezer belangen werd de *Eendragt* naar Aruba gezonden.

4 Augustus vertrok de gouverneur zelf daarheen met den gouvernementssecretaris Prince, den genie-kapitein Abbring, den schutterij-adjudant I. F. W. Gravenhorst, één sergeant, twee korporaals en twintig man met twee veldstukken. Bij een bezoek aan de rooi Fluit, waar Van Raders werkte, bleek hem, „dat het *gedeegde goud* in stukken van onderscheidene grootte gevonden wordt, ter diepte van eenige voeten in eene soort van bruinachtige klei aarde, waarin men ook aantreft eene soort van kleine goudgekleurde en glazige eijertjens, opgevuld met een weinig vocht en hebbende eene holte aan de eene zijde of punt" [1]). De voorgenomen uitgifte van gronden aan particulieren werd geschorst.

Twee weken later nam de gouverneur de rooi Fluit weer in oogenschouw en bevond, dat deze „van haren oorsprong af tot haar einde toe met goud bezwangerd is."

Van Raders werd vervangen door Gravenhorst als opperdirecteur der mijn.

Na zijn terugkeer op Curaçao gaf de gouverneur in den Raad van politie kennis van zijn bevinding en van de door hem getroffen maatregelen; hij deelde mee, dat hij de „goudmijn" van voldoende belang bevonden had, om de bewerking te doen voortzetten; voorloopig waren niet alleen de kosten gedekt, maar ook was voordeel voor het rijk verkregen. Hij vertoonde aan de raadsleden een stuk goud van 13⅞ ons, het grootste, dat voor en vanwege het gouvernement gevonden was. Er was ook door particulieren goud gevonden, en ondanks alle oproepingen met strafbedreiging gelukte het niet dit uit hun handen te krijgen. De gouverneur beklaagde zich dan ook, dat hij minder orde en regel op Aruba vond, dan hij verwacht had op grond van de van tijd tot tijd ingevoerde verbeteringen; hem had getroffen de „blijkbare indolentie in de publieke administratie en, zoo niet tegenwerking, dan toch geene genoegzame medewerking van het hoofd derzelve"

[1]) Oud-archief no. 241.

noch ter bevordering van het welzijn der ingezetenen noch ten voordeele van het Rijk. De ontdekking van het goud zou „wegens inactiviteit van het bestuur de bron van zedeloosheid" geworden zijn, als Van Raders niet gekomen was [1]).

De regeering in het moederland zond als eerste maatregel na ontvangst van het bericht der ontdekte goudmijn Zr. Ms. brik *Valk* met vijftig militairen naar Curaçao, en machtigde den gouverneur om eenige mijnwerkers en directeuren van mijnen bijv. van het vasteland van Amerika in dienst te nemen [2]), een bevoegdheid, waarvan deze geen gebruik gemaakt heeft. Intusschen kreeg ook de luitenant-generaal Krayenhoff, die in het volgend jaar voor den vestingbouw naar Curaçao ging een opdracht tot bezoek van Aruba.

De fiskaal kreeg last den gouverneur voor te lichten omtrent de rechtsgevolgen van de schatvinding. Eerst beriep hij zich op zijn geheugen en was van oordeel, „dat de wetten die aan de Graaflijkheid een aandeel in gevondene verborgene schatten op erven aan de onderzaten toebehoorende (toekennen) verschillend zijn, daar volgens de eene *een derde* en volgens andere *de helft* daarvan.... aan de Graaflijkheid zoude toekomen" [3]). Meer waarde hechtte de gouverneur aan een plaats uit Voets werk over de pandecten 1e titel 41ste boek De acquirendo rerum dominio, § 13 wegens het vinden van mijnen, waarop de fiskaal hem acht maanden later opmerkzaam maakte, en waaruit de gouverneur afleidde, dat het recht van het gouvernement op de vermoedelijke goudmijn onbetwistbaar was, en ook dat, aangezien niemand zich als de eerste ontdekker van het goud had aangediend, het gouvernement alleen tot alle voordeelen van de mijn gerechtigd was.

Het goudzoeken en ook het goudvinden ging geregeld door. Ook op andere plaatsen dan de rooi Fluit werd af en toe met goede uitkomst gewerkt, zoo op de heuvels Telibanarie (of Tikilanarie), en aan het Noordwest einde van

---

1) Oud-archief no. 472.
2) Kon. besluit van 1 Oct. 1824 no. 77, Oud-archief no. 305.
3) Oud-archief no. 472.

het eiland, Hadecorari (of Hadicoerari) geheeten, en in de rooi Takki en op andere plaatsen. 20 April 1825 werd een klomp van 6430 wichtjes Nederlandsch gevonden. Tegen goudzoekers werd streng opgetreden, maar niet streng genoeg naar het oordeel van den fiskaal, en waarschijnlijk ook van den gouverneur. In Mei 1825 volgde een veroordeeling tot 6 en 9 maanden dwangarbeid na een eisch van 6 jaar bannissement en tentoonstelling aan de kaak. De veroordeelden werden naar Bonaire gezonden met een ketting aan het linkerbeen om hun straf te ondergaan.

Reeds vermeldden wij, dat het eerste goud in Augustus 1823 aan Van Raders meegegeven werd, toen deze met de *Amstel* naar Holland ging [1]). De gouverneur werd later gemachtigd, om tegenover deze afdracht voor *f* 26.698.90 te trekken op het departement van Koloniën wegens tot 31 Juni 1825 gedane verschotten voor Aruba.

Na deze zending werd echter veel minder ontvangen: van 19 Augustus 1825 tot 17 Februari 1827 niet meer dan 3992 wichtjes, die met het paketvaartuig *Curaçao* naar het moederland gezonden werden.

Inmiddels was de commandeur Thielen wegens vergevorderde jaren en lichaamsgebreken ontslagen en vervangen door den majoor-kwartiermeester S. Platz, die vroeger als kapitein tot het garnizoen van Curaçao behoord had. Echter stierf hij reeds in zijn nieuw ambt op 14 Augustus 1827. Gravenhorst, de directeur der goudmijn, werd provisioneel zijn opvolger.

Toen was diens taak namelijk afgeloopen. 8 Juni 1827 waren eindelijk de eerste deskundigen aangekomen: de opperbergraad C. Stifft, de mijn-ingenieur F. Wirz, drie bergwerkers en een goudwasscher. Vooruitloopende op een goeden uitslag van het werk van Stifft, dat een wetenschappelijk geologisch en mineralogisch onderzoek der gronden op Curaçao, Bonaire, en Aruba bedoelde, waren de overigen voor vijf jaren aangenomen, Aruba was het eerst aan de beurt. Het onderzoek was daar spoedig afgeloopen. De uitslag beantwoordde geenzins aan de ver-

[1]) De Koning gaf een stuk ten geschenke aan het museum te Leiden. *De Cur. Crt.* van 11 Mrt. 1826.

wachtingen. In het kort kwam zijn bevinding hierop neer[1]):

De ligplaats van het goud moet alleen binnen de uitgestrektheid der groensteengebergten gezocht worden, die nog niet één derde der grootte van het eiland uitmaken. Van de goudinzameling is geen groote verwachting te koesteren. De rooi Fluit is het rijkste, maar zelfs daar heeft de goudopbrengst in de laatste twee jaren de kosten der inzameling niet gedekt. Ongerekend de kosten van aanschaffing en onderhoud der gereedschappen enz. en van de extraordinaire commissiekosten was in 1824 over vijf maanden een voordeel van 37765 gld. behaald, over 1825 een voordeel van ƒ 1496.60 en over 1826 en 6½ maand in 1827 een nadeelig saldo verkregen van 11.599 gld. en ƒ 4053.80. Ten slotte was er dan nog een voordeel van ƒ 23.608.80 verkregen, maar als men de niet-meegerekende onkosten erbij telde, kwam men tot een niet onbeduidend nadeel. De waarde van het gevonden goud in de genoemde tijdperken was achtereenvolgens 48.405 gld., ƒ 29.426.60, 4361 gld. en ƒ 1460.20.

Stifft ried af voortzetting van de tot nu toe gevolgde werkwijze, delving van gouvernementswege, en beval aan vrijverklaring van de goudzoeking met „permit" van de overheid en met verplichte afdracht van een gedeelte van het gevonden goud aan den staat.

Aan den ingenieur, de bergwerkers en den goudwasscher zou een schadeloosstelling moeten worden verleend. Wirz was wellicht in Luxemburg te gebruiken.

De gouverneur besloot, in afwachting van de beslissing des Konings, de gouddelving onder leiding van den ingenieur Wirz van gouvernementswege te doen voortzetten. Over den uitslag daarvan heb ik geen gegevens gevonden[2]).

Van Bonaire dient nog vermeld, dat de commandeur

---

[1]) Oud-archief no. 345 Geognostische beschrijving der eilanden Curaçao, Bonaire en Aruba door den opperbergraad Stifft.

[2]) In 1827 verscheen in de Nieuwe verhandelingen der eerste klasse van het Koninklijk-Nederlandsche Instituut van wetenschappen, letterkunde en schoone kunsten te Amsterdam, eerste deel, een opstel van C. G. C. Reinwardt, *Waarnemingen aangaande de gesteldheid van den grond van het eiland Aruba en het goud aldaar gevonden*. Zijn gegevens ontleende de schrijver aan de raadpleging van een kleine verzameling van steenen,

Debrot in 1827 vervangen werd door Claas Schotborgh, die al spoedig met voorstellen ten bate van de welvaart van het eiland kwam. Een nieuw ziekenhuis met dokterswoning zou worden gebouwd, de schapenteelt hervat, en de gouverneur stelde daarvoor in uitzicht de toezending van 300 ooien en 30 rammen, zoodra de noodige koralen vervaardigd zouden zijn.

Over de zending van den Commissaris-generaal Van den Bosch naar de West-Indische bezittingen is in dit tijdschrift afzonderlijk gehandeld [1]). Uit een aanteekening op den dag vóór zijn aankomst in het gouvernements journaal [2]) blijkt, dat Cantz'laar toen bij geruchte van die zending vernomen had. 10 December 1827 landde Van den Bosch. Ook zelf hopen wij op het werk van den commissaris-generaal in onze West-Indische koloniën nog eens terug te komen. Het zal dan blijken, dat hij groote hervormingen ook in Curaçao heeft tot stand gebracht, die achter lang niet alle zoo duurzaam zijn gebleken als de oprichting der Curaçaosche bank, die kort geleden haar honderjarig bestaan kon vieren.

De reis van V. d. Bosch maakte ook een einde aan Cantz'laars bewind over Curaçao. Als gouverneur-generaal der Nederlandsche West-Indische bezittingen werd hij belast met „het hoogst uitvoerend gezag" ook over de kolonie, die hij metterwoon had verlaten, maar het rechtstreeksch bestuur werd onder hem door den nieuwen directeur Mr. I. J. Rammelman Elsevier uitgeoefend.

Cantz'laars benoeming tot hooger ambt legt getuigenis

---

delfstoffen en rotssoorten van Majoor Van Raders en aan berichten van dezen en van anderen. Het goud van Aruba, zoo lezen wij, is bijzonder zwaar; er is in Leiden een klomp van 6.415 Ned. pond, terwijl in Parijs een stuk van 5 Ned. onsen als zeldzaamheid bewaard wordt. Het tot nu toe-bijzonder veel-gevondene is goud van vrij hoog gehalte, 21 karaat, met een waarde van *f* 1449.91 het Ned. pond.

De schrijver deelt ook mee, dat op Curaçao waarschijnlijk een kopermijn met de beste soort kopererts, rood koper, zou bestaan.

Het werk bevat een kaart, in 1821 door den havenmeester Van Spengler met den kapitein Bauer en den 1sten luitenant Otterloo ontworpen, in 1825 met nieuwe bepalingen verrijkt door Van Raders.

[1]) S. Kalff, *Een Koninklijk Commissaris in Suriname* 8ste jg., blz. 145.

[2]) Oud-archief no. 244.

af van 's Konings gunst en van de goedkeuring van zijn beleid door V. d. Bosch. En terecht. Cantz'laar behoort ongetwijfeld tot de goede gouverneurs, die Curaçao gehad heeft, ook hierin dat hij het gezag en den Nederlandschen naam heeft weten te doen eerbiedigen en hoog te houden. Nochtans niet feilloos; maar al te eenzijdig op Cantz'laars buitenlandsch beleid legde *de Curaçaosche courant* van 3 April 1828 den nadruk, toen hij den vorigen dag met Zr. Ms. brik *Panter* naar Suriname vertrokken was, aldus: „Bijna acht jaren zijn er thans verloopen sedert Z. E. het bestuur over deze kolonie aanvaardde. Het was een tijdperk waarin de regering over dit eiland, welks handel zoo afhankelijk is van de naburige vaste kust en eilanden, een hoogst gewigtige en moeijelijke post was. Er was meer dan gewone diplomatische kunde noodig om in den strijd der partijen in onze nabuurschap allen schijn van partijdigheid te vermijden, alle partijen tot vrienden te houden en tevens de belangen dezer kolonie op den voorgrond te plaatsen, en vooral om daarna met achterdochtige jeugdige gouvernementen, veeltijds bij botsing der belangen, diplomatische betrekkingen te onderhouden, die tot ons voordeel moesten uitloopen.

Dikwijls zijn wij in de gelegenheid geweest om in de kouranten der naburige gewesten Z. E.'s korrespondentie met die gouvernementen gehouden, te lezen en uit dezelve Z. E.'s diepe diplomatische kunde, gepaard met den wil om onze belangens te behartigen, optemerken en te bewonderen.

En hebben deze pogingen niet in alle opzigten den uitslag gehad, die men van dezelven moest verwachten, dan ligt dit alleen aan toevallige gebeurtenissen, welker nadeelige gevolgen geene menschelijke wijsheid kon te boven komen...."

Hier eindigt de taak, die ik mij opgelegd heb. Ongaarne zou ik de pen uit handen leggen zonder mijn dank geuit te hebben jegens de velen, die mij bij het schrijven van dit stuk geschiedenis hun hulp verleend hebben. Ik moge uitdrukkelijk vermelden de ambtenaren van het Rijksar-

chief, van het Gemeente-archief te Amsterdam, waar ik gastvrijheid genoot, van de Universiteitsbibliotheek aldaar, en van de Koninklijke bibliotheek, en ten slotte haar en hen, die mij in staat gesteld hebben de bijgevoegde portretten te doen opnemen.

Amsterdam 29 Juni 1926/April '28.

KORTE TOELICHTING BIJ DE AFBEELDINGEN

1. *Albert Kikkert 1762—1819*. Gouverneur-generaal van Curaçao en onderhoorige eilanden van 1816 tot 1819. Voor levensbijzonderheden zie men bladz. 7 en verder in den tekst.

2. *P. R. Cantz'laar 1771—1831*. Gouverneur van Curaçao en onderhoorige eilanden van 1820 tot 1828. Voor levensbijzonderheden zie men bladz. 9 en verder in den tekst. Het schilderij, waarvan dit portret genomen is, bevindt zich in het gouvernementshuis te Paramaribo, waar Cantz'laar van 1828 tot zijn dood als gouverneur-generaal der Nederlandsche West-Indische bezittingen zetelde.

3. *Jhr. Mr. I. J. Rammelman Elsevier 1770—1841*. Directeur van Curaçao en onderhoorige eilanden van 1828 tot 1836. Voor levensbijzonderheden zie men bladz. 54 en verder in den tekst. Het portret is genomen naar een miniatuur schilderijtje, voor dit doel welwillend ter beschikking gesteld door Mevrouw de douarière J. J. Rammelman Elsevier—Kuyper.

4. *R. F. baron van Raders 1794—1868*. Gezaghebber van Curaçao en onderhoorige eilanden van 1836 tot 1845. Van Raders is in 1816 als kapitein bij de jagers op Curaçao gekomen. Als adjudant van gouverneur Cantzlaar maakte hij zich o. a. verdienstelijk door dienstreizen naar Venezuela (1821) en Haïti (1823) en bij de goudvinding op Aruba. Van 1845 tot 1852 was hij gouverneur van Suriname. Het portret is genomen van het zich te Paramaribo op het gouvernementshuis bevindende.

5. *Ds. J. Muller J.Azn. 1771—1842*. In 1798 op Curaçao gekomen, was hij tot 1825 predikant bij de Luthersche gemeente aldaar en tot één jaar voor zijn dood predikant bij de Vereenigde Protestantsche gemeente. Het portret is mij welwillend afgestaan door Mej. J. van der Meulen te 's Gravenhage.

6. *R. F. van Lansberge 1804—1873*. Gouverneur van Curaçao van 1856 tot 1859. Van Lansberge werd geboren te Olst. Het gouvernements-journaal vermeldt in Januari 1824 zijn benoeming tot extra-klerk ter gouvernementssecretarie. Bij Kon. besluit van 27 April 1826 volgde zijn benoeming tot vice-consul te Santa Fé de Bogota. Als consul-generaal in Venezuela werd hij in 1855 tot gouverneur van Curaçao benoemd, vanwaar hij in 1859 als gouverneur naar Suriname ging. Dit laatste ambt bekleedde hij tot 1867. Het portret, waarvan het meegedeelde genomen is, is eigendom van zijn kleindochter Mevrouw de Wed. Olivier—Hellmund te Den Haag.

7. *J. G. W. Jutting 1790—1827*. Van 1816 tot zijn overlijden (31 Juli 1827) was hij lid van het College van commercie en zeezaken. In 1816 huwde hij met een dochter van Mr. I. J. Elsevier, president van den Raad van Justitie, die hem twee jaar later te Amersfoort door den dood ontviel. Hij hertrouwde in 1821 met mej. H. C. Muller, dochter van ds. Muller. Hij was koopman.

8. *Theods. Jutting 1772—1858.* Van 1817 tot 1826 was hij lid van den Raad van politie. Tegenstander van gouverneur Cantz'laar, werd hij bij zijn aftreden niet herbenoemd. In 1790 huwde hij met Geertruida de Veer, dochter van den gouverneur Johannes de Veer (1782—1794). Hij was koopman en lid van verschillende handelshuizen o. a. Beutner en Ths. Jutting, Ths. Jutting en J. H. Apitsz; de ontbinding van de laatstgenoemde firma wordt aangekondigd in *de Cur. Crt.* van 28 Jan. 1825. Het schilderij, waarvan het afgebeelde portret genomen is, bevindt zich in het bezit van de familie Heldewier Vignon; naar mij bericht wordt, is het een miniatuurportret, geschilderd op ivoor, buitengewoon keurig en fijn uitgevoerd.

9. *Caspar Lodewijk van Uytrecht 1786—1862.* Voor eenige levensbijzonderheden zie men bladz. 55. Een dochter van hem huwde in 1826 den 2den kapitein der genie E. J. van Eekhout. Het portret, waarvan de gegeven beeltenis een foto is, bevond zich in het bezit der familie Perret Gentil op Curaçao, die echter op het punt stond, het naar een familielid elders te zenden.

10. *H. W. de Quartel 1782—1863.* Zie de korte levensbeschrijving op bladz. 242. Het portret is mij verschaft door den Schout bij nacht b. d. M. H. E. Sachse in Den Haag.

11. *Mr. J. Bennebroek Gravenhorst 1801 of 1802—1859.* Eerst advocaat in Amsterdam, werd hij met ingang op 1 Jan. 1827 benoemd tot commissaris van politie op Curaçao. Het volgend jaar kwam daarbij de waarneming van het Openbaar Ministerie. Als voorzitter van de Rechtbank werd hij in 1856, toen Jhr. Rammelman Elsevier met verlof ging, belast met de tijdelijke waarneming van het ambt van gouverneur. Doordat de ambtsaanvaarding van Van Lansberge na diens benoeming nog bijna een jaar uitbleef, duurde het interimaat van Mr. Gravenhorst bijna twee jaar. Teruggekeerd in zijn ambt van voorzitter van de Rechtbank, overleed hij 29 Sept. 1859.

12. *J. Ph. Bosch 1790—1871.* Hij was een broer van ds. G. B. Bosch. Als boekhouder en 1ste commies op het kantoor van den raad-controlleur-generaal der financiën werden hem in 1824 de functiën van den overleden dignitaris H. J. Nuboer opgedragen. Later trad hij op als koloniaal ontvanger en administrateur van financiën. Hij overleed 9 Januari 1871 te Utrecht. Het portret, dat hem op ongeveer 60-jarigen leeftijd voorstelt, is welwillend afgestaan door Mevr. A. W. Kattenbusch te Utrecht.

13. *Frans Royer* of *Rojer.* Zijn levensjaren zijn mij niet bekend. In 1804 komt hij voor als kapitein der cavalerie Nat. Guarde van het westdistrict, in 1808 als landdrost van de middendivisie, in 1809 als lid van den kerkeraad der Gereformeerde kerk.

Hij was van 1816 tot 1818 weesmeester, van 1816 tot 1824 ongegradueerd lid van den raad van justitie. Zijn portret kreeg ik door vriendelijke bemiddeling van pater Euwens O. P.

14. *C. R. Th. Krayenhoff 1758—1840.* Zie bladz. 428 noot 3.

15. *Johannes Marinus van Eps 1792—1843.* Hij werd geboren te Middelburg, waar hij bleef wonen. In 1813 werd hij garde d'honneur bij het 1ste regiment, streed in Duitschland en Frankrijk onder Napoleon. Als 2de luitenant vocht hij aan Nederlandsche zijde mee in den slag bij Waterloo. Met de *Prins van Oranje* kwam hij in 1816 op Curaçao. Drie jaar later werd hij als 1ste luitenant aangesteld. In 1821 moest Van Eps wegens vermindering van het garnizoen naar het moederland terug, maar het volgend jaar kwam hij op Curaçao, waar hij zijn vrouw had achtergelaten, terug als 1ste luitenant-adjudant. Hij bracht het tot Kapitein-kwartiermeester (1832) en overleed op Curaçao 18 Dec. 1843. Hij was gehuwd met Johanna

Sophia Muller en na haar dood met Christina Philipina Muller. Het portret werd welwillend mij verstrekt door mej. Emma van Eps op Curaçao.

16. *Rutgerus Hermanus Esser 1800—1864*. Hij werd 5 Mrt. 1800 te Utrecht geboren, kwam als kadet bij het bataljon jagers no. 11 op Curaçao. Bij K. B. van 26 Dec. 1818 werd hij benoemd tot tweeden luitenant. Hij huwde op Curaçao met Catharina Schotborgh. In 1823 ging hij naar Holland en een jaar later naar Suriname. Hij werd later majoor-garnizoenscommandant op Curaçao, was van 1845—1848 gouverneur en overleed 27 Dec. 1864 te Amsterdam.

17. *Johannes van den Bosch, 1780—1844*. Als genie-officier ging hij in 1799 naar Ned. Oost-Indië. Zeven jaar later keerde hij vandaar terug met den rang van kolonel. Na de herstelling van het Oranjehuis trad hij op nieuw in actieven dienst. In 1818 richtte hij de Maatschappij van weldadigheid op, waaraan hij werkzaam bleef, tot hij in 1827 zijn ambt als commissaris-generaal voor West-Indië aanvaardde. Vandaar teruggekeerd, ging hij als gouverneur-generaal naar Oost-Indië. 1834—1839 minister van Koloniën; 1842—1844 lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Het hier afgebeelde portret bevindt zich in het Rijksmuseum.

18. *Z. M. stoomschip Curaçao*, het eerste Nederlandsche stoomschip, dat, in 1827, een transatlantische reis maakte. De afbeelding werd mij welwillend afgestaan door den heer J. W. van Nouhuys, directeur van het Maritieme Museum „Prins Hendrik" te Rotterdam.

DRUKFOUTEN

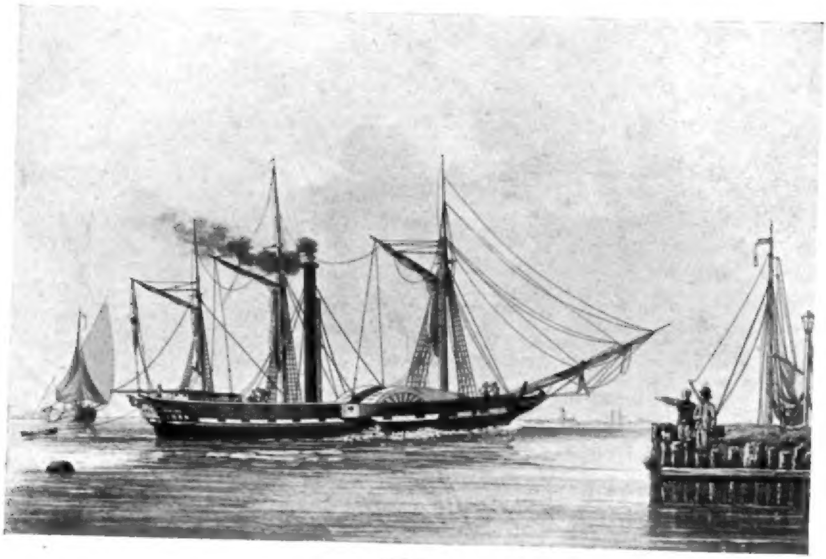
Bladz. 2 noot [3]) staat: 1834, dit moet zijn: 1828;
„ 7 noot [3]) en bladz. 11 noot [4]) staat: 1813, dit moet zijn: 1815;
„ 53 regel 5 v. b. staat: van 4 tot, dit moet zijn: van 4 Maart tot;
„ 97 regel 12 v. o. staat: Cora, dit moet zijn: Coro;
„ 99 regel 3 v. o. staat: bemanning, dit moet zijn: bemanningen;
„ 107 regel 3 v. b. staat: volgende, dit moet zijn: volgde;
„ 242 noot [1]) regel 3 staat: teruggeven, dit moet zijn: teruggegeven;
„ 248 regel 9 v. o. en bladz. 249 regel 4 v. o. staat: import, dit moet zijn: impost;
„ 252 regel 7 v. o. staat: moeten, dit moet zijn: moet;
„ 257 noot [2]) staat: lande, dit moet zijn: land-;
„ 263 regel 13 v. b. staat: rotting, dit moet zijn: rotting-;
„ 369 noot [1]) staat: 2 peso = 1 gulden, dit moet zijn: 1 peso = 2 gulden;
„ 417 regel 9 v. o. staat: Sprengler, dit moet zijn: Spengler;
„ 426 regel 10 v. o. staat: garnizoenscommander, dit moet zijn: garnizoenscommandant;
„ 427 regel 13 v. b. staat: ongerekende, dit moet zijn: ongerekend;
„ 504 regel 12 v. o. staat: Armen, dit moet zijn: Armen-.

portretten: 2 R. P. Cantz'laar moet zijn: P. R. Cantz'laar;
6 R. J. van Lansberge moet zijn: R. F. van Lansberge;
15 van Esp moet zijn: van Eps.

Op bladz. 510 regel 18 en 19 moeten de daargenoemde namen van president en vice-president der synagoge vervallen. Daar de klacht mondeling bij den fiskaal werd ingebracht, en deze ambten in dat jaar door verschillende personen bekleed zijn, is niet te zeggen, wie de klacht gedaan hebben. Jacob de Jeos. Naar behoorde in ieder geval tot de tegenpartij.

Johannes Graaf van den Bosch

Z.H. Stoomschip Curaçao